

ЛІТАРАТУРА

і МАСТАЦТВА

12 студзеня 2007 г.
№2 (4393)

На новае лета...

Для многіх мінчукоў і гасцей нашай сталіцы прыгожым, шчырым і ўжо традыцыйным зімовым падарункам сталася “Калядная зорка”. Яна зазьяла ў перадсвяточны снежаньскі час, і падзівіцца на яе чарадзейнае святло можна яшчэ й цяпер, напярэдні Старога Новага года ды Вадохрышча, завітаўшы ў мастацкую галерэю “Універсітэт культуры”.

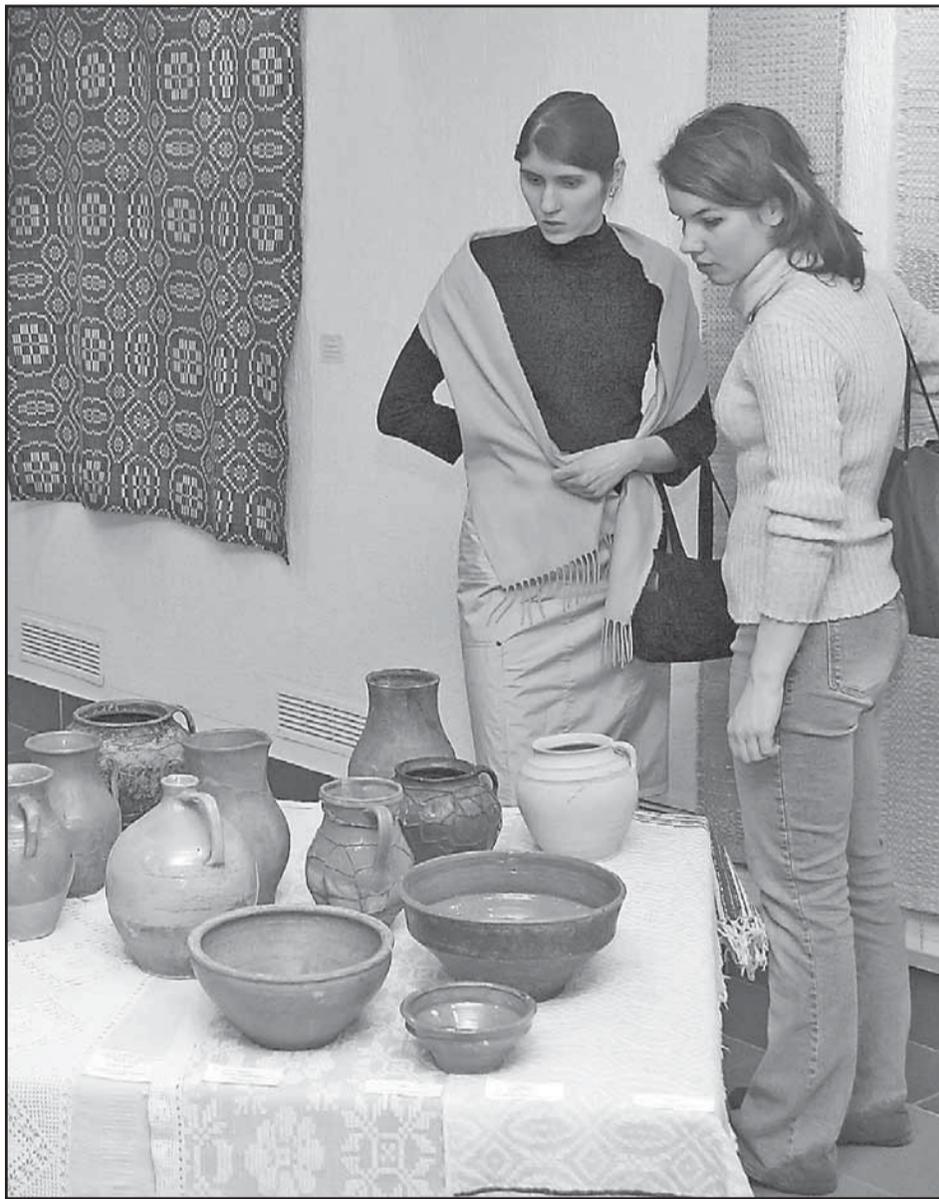
Фестываль духоўнай музыкі і народнага мастацтва “Калядная зорка” праходзіў у Мінску ўжо трэці раз. Яго арганізатары — Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў ды прадзюсерскі цэнтр “Арт-мажор” — зладкавалі вялікую шматжанравую і разнастайную праграму, пачаткам якой была ўрачыстая музычная імпрэза ў Чырвоным касцёле. Вядома ж, музыка — харавая і аркестравая, акадэмічная ансамблевая, а перадусім беларускія песенны ды інструментальны фальклор — дамінавала на фестывалі. Адзін з яго канцэртаў, дарэчы, прысвячаўся 20-годдзю факультэта музычнага мастацтва ўніверсітэта.

Адмысловым завяршэннем свята зрабілася традыцыйная выстаўка “Калядная зорка. Спадчына і будучыня” (па ліку ўжо дванаццатая), якая прабудзе ў галерэі “Універсітэт культуры” да 21 студзеня. Падчас яе адкрыцця каларытную імпрэзу з вялікімі народнымі персанажамі наладзіла этна-фона суполка пад кіраўніцтвам Вячаслава Калацэя, святочную атмасферу раскветалі абрадавыя беларускія песні ў выкананні вядомага гурта “Грамніцы”, якім кіруе Уладзімір Зяневіч. Адбылося ганараванне самых актыўных і яркіх удзельнікаў ды арганізатараў фестывальных канцэртаў.

Хто ж атрымаў дыпломы, аздобленыя сімвалічнай выявай каляднай зоркі? Галоўны рэжысёр свята

Пётр Гуд і яго калега Аляксей Камінскі. Мастацкія кіраўнікі творчых калектываў БДУКІМ: беларускага аркестра народных інструментаў — Віктар Валатковіч, квартэта народных інструментаў — Вікторыя Старыкава (яна ж і дырыжор аркестра), камернага хору “Мара” — Яўген Рэўтовіч, ансамбля “Беларуская песня” — Ірына Грамовіч, аркестра духавых інструментаў “Света” — Мікалай Жарко. А таксама рупліўцы аддзела па рабоце з моладдзю Людміла Чарнабрысава і Святлана Кіпцік.

На вернісажы выступілі, сярод іншых, першы прарэктар БДУ культуры і мастацтваў Мікалай Кузьмінч, куратар выстаўкі Тамара Васюк, загадчык навукова-вытворчай лабараторыі традыцыйных рамёстваў беларусаў прафесар Рыгор Шаўра, якія распавялі пра асаблівасці сёлённай экспазіцыі. Складаецца яна з дзвюх частак, што дазваляе зразумець метадалогію навучальнага працэсу на кафедры народнага дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва. Па-першае, як аснова, як вытокі, як прыклад паказаны арыгінальныя ўзоры народнага мастацтва, створаныя нашымі продкамі, знойдзеныя супрацоўнікамі згаданай навукова-вытворчай лабараторыі падчас экспедыцый у глыбінку. Па-другое, як знак пераемнасці, прыклад шматстайных форм развіцця традыцый прадстаўлены лепшыя аўтарскія

працы студэнтаў і выкладчыкаў кафедры народнага дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва ўніверсітэта (кераміка, ткацтва, габелен, саломяпляценне, выпінанка і інш.).

Такім чынам, атрымалася і справаздача лабараторыі (ёй, дарэчы, споўнілася пяць гадоў), і падсумаванне вынікаў працы будучых майстроў ды іх настаўнікаў, якія не спыняліся на чыста навучальных задачах і таму дасягалі сапраўднага творчага ўзлёту. Маладыя керамісты працавалі пад кіраўніцтвам Т. Васюк, габеленшчыкамі апекавалася Н. Вальнец, юным ткацтвам перадавала свой досвед А. Непачалавіч, работы адмыслоўцаў саломяпляцення курыравала Л. Малахава, дзялілася прафесійнымі сакрэтамі са сваімі выхаванцамі мастачка і педагог Л. Шчасная.

І хіба можна не зацікавіцца залацістымі выявамі святых постацяў, якія гэтак арганічна і разам з тым эфектна адцяняюць глыбокі сіні фон — простае радно (Г. Бурачонок, трыпціх “Святасць”, аплікацыя саломкай). І як не затрымацца ля саламянага

дзіва, створанага шляхам пляцення і аплікацыі (А. Шапіло, “Царская брама”), якое нагадвае рарытэты, захаваны ў нашым Нацыянальным мастацкім музеі, адзіны на ўвесь свет старажытны беларускі саламяны царкоўны алтар. Як не звярнуць увагу на ўрачысты калядны сюжэт “Батлейкі” (праца Ю. Кузьмянцовай) ці на характэрную пластыку “чорнай” керамікі (К. Шэйна, “Задымленія формы”). Як не ўслушацца ў своеадметны рытм “Веснавога лесу” (габелен В. Садоўскай) ці ў мелодыку габеленаў А. Кульбы, Т. Качаноўскай (“Пяшчота”)...

Блукаеш па лабірынце галерэі — і здаецца, што, працуючы з такім цёплым прыродным матэрыялам, як дрэва, гліна, саломка, лён ці воўна, немагчыма не захапіцца і не стварыць сапраўды мастацкую, эстэтычную рэч, ад якой зыходзяць святло і дабрыва.

Удаўся навагодні падарунак. Шчодрыя атрымаліся каляды. Добры знак на новае лета...

С. БЕРАСЦЕНЬ
Фота К. Дробава

Указ Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь № 770

Аб прысуджэнні прэміі «За духоўнае адраджэнне» 2006 года

Разгледзеўшы прадстаўленні Міністэрства культуры, савета фонду Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь па падтрымцы культуры і мастацтва, узгодненыя з кіраўніцтвам Беларускай праваслаўнай царквы, пастанавілі:

1. За актыўную падвжніцкую дзейнасць у гуманітарнай галіне, накіраваную на развіццё прагрэсіўных мастацка-маральных традыцый, што садзейнічаюць усталяванню духоўных каштоўнасцяў, ідэй дружбы і братэрства паміж людзьмі розных нацыянальнасцяў і веравызнанняў, прысудзіць прэмію «За духоўнае адраджэнне» 2006 года (далей — прэмія):

Бліну Уладзіславу Уладзіславічу — намесніку старшыні рэспубліканскага рэлігійнага аб'яднання «Канферэнцыя каталіцкіх біскупаў на Беларусі», ардынарнаму епіскапу мясцовага рэлігійнага аб'яднання «Віцебская дыяцэзія Рымска-каталіцкага касцёла ў Рэспубліцы Беларусь»;

Гану Барысу Аляксандравічу — выкладчыку школы катэхізацыі пры мясцовым рэлігійным аб'яднанні «Мінская епархія Беларускай праваслаўнай царквы»;

Каранеўскаму Паўлу Сямёнавічу — намесніку генеральнага дырэктара закрытага акцыянернага таварыства «Сталічнае тэлебачанне»;

Шалуху Ігару Міхайлавічу — благачыннаму прыходаў Мядзельскага раёна мясцовага рэлігійнага аб'яднання «Мінская епархія Беларускай праваслаўнай царквы», настаяцелю рэлігійнай абшчыны «Прыход храма Святой Жываначальнай Тройцы ў г. Мядзелі Мінскай епархіі Беларускай праваслаўнай царквы»;

аўтарскаму калектыву цыкла публікацый «В поісках утрачэннага» ў складзе Карлокевіча Аляксандра Мікалаевіча — дырэктара рэдакцыйна-выдавецкага ўстанова «Літаратура і Мастацтва», **Ліхадзедава Уладзіміра Аляксеевіча** — намесніка начальніка аддзела продажаў адкрытага акцыянернага таварыства «Ай Сі Імпекс», **Якубовіча Паўла Ізотавіча** — галоўнага рэдактара ўстанова Адміністрацыі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь «Рэдакцыя газеты «Советская Белоруссия»».

2. Міністэрству культуры ажыццявіць выплату прэміі са сродкаў фонду Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь па падтрымцы культуры і мастацтва.

3. Вызваліць сумы прэміі, атрыманых у адпаведнасці з дадзеным Указам, ад абкладання падаходным падаткам з фізічных асоб.

4. Дадзены Указ уступае ў сілу з дня яго падпісання.

Прэзідэнт Рэспублікі Беларусь
А. ЛУКАШЭНКА

31 снежня 2006 г., г. Мінск

Прэміі дзеячам культуры і мастацтва

Кіраўнік дзяржавы Аляксандр Лукашэнка 31 снежня падпісаў указ аб прысуджэнні спецыяльных прэміяў Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь дзеячам культуры і мастацтва 2006 года

Рашэннем кіраўніка дзяржавы прысуджаны 14 спецыяльных прэміяў дзеячам культуры, мастацкім калектывам, музеем і бібліятэкам за значныя дасягненні ў творчай, культурна-асветнай, навуковай, педагагічнай дзейнасці, якія атрымалі шырокае грамадскае прызнанне.

Спецыяльныя прэміі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь прысуджаны ў наступных намінацыях:

музычнае мастацтва: **Акадэмічнаму ансамблю песні і танца Узброеных Сіл Рэспублікі Беларусь Цэнтральнага Дома афіцэраў** — за актыўную канцэртную дзейнасць і вялікую работу па патрыятычным выхаванні насельніцтва;

тэатральнае мастацтва: вядучаму майстру сцэны Нацыянальнага акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы народнаму артысту Беларусі **Генадзю Гарбуку** — за значны асабісты ўклад у развіццё беларускага тэатральнага мастацтва, яркія сцэнічныя вобразы, створаныя ў прэм'ерных спектаклях тэатральнага сезона 2005/2006 года;

выяўленчае мастацтва: члену Беларускага саюза мастакоў **Васілю Касцючэнку** — за значны ўклад у развіццё і прапаганду беларускага выяўленчага мастацтва, актыўную выставачную дзейнасць;

кінавідамастацтва: аўтарскаму калектыву ў складзе кінарэжысёра РУП «Беларускі відэацэнтр» **Ігара Бышнёва**, кінааператара РУП «Беларускі відэацэнтр» **Паўла Зубрышкага** — за стварэнне навукова-папулярнага відэасерыяла «Чарнобыльскія джунглі. 20 гадоў без чалавека»;

мастацкая літаратура: рэдактару аддзела культуры выдавецкага пры-

ватнага ўнітарнага прадпрыемства «Гаспадыня — сямейны часопіс», члену Саюза пісьменнікаў Беларусі **Валянціне Паліканінай** — за паэтычнае ўвасабленне тэмы духоўнасці і мацярынства ў кнізе «Жывое зерне»;

радыё і тэлебачанне: аўтарскаму калектыву агенства тэлевізійных навін Нацыянальнай дзяржаўнай тэле-радыёкампаніі ў складзе рэдактара другой катэгорыі аддзела рэпартажаў **Юрыя Ледніка**, намесніка старшыні Нацыянальнай дзяржаўнай тэле-радыёкампаніі **Аляксандра Мартыненкі**, палітычнага аглядальніка аддзела палітычных аглядальнікаў **Юрыя Пракопава**, рэжысёра тэлебачання другой катэгорыі аддзела рэпартажаў **Аляксандра Шурмялёва** — за стварэнне дакументальнага серыяла «Беларусь. Погляд звонку»;

архітэктура і рэстаўрацыя: галоўнаму архітэктару праектаў ААТ «Інстытут комплекснага праектавання аб'ектаў будаўніцтва» (г. Брэст), члену Беларускага саюза архітэктараў **Валерыю Каскевічу** — за унікальнае праектнае вырашэнне ўніверсальнага спартыўнага комплексу гульневых відаў спорту «Вікторыя» ў Брэсце;

народная творчасць: **народнаму ансамблю «Ялінка» гарадскога Дома культуры «Колас» г. Ельска Гомельскай вобласці** — за вялікую работу па захаванні народных мастацкіх традыцый і канцэртным абслугоўванні сельскага насельніцтва;

харэаграфічнае мастацтва: **групе сучаснай харэаграфіі «ТАД» Гродзенскай абласной філармоніі** — за яркі творчы эксперымент, падрыхтоўку новых тэатральна-харэаграфічных праграм;

эстраднае і цыркавое мастацтва: **творчаму калектыву Беларускага дзяржаўнага цырка ў складзе Сяргея Бандарчука, Вячаслава Яўхіменкі, Сяргея Загорскага, Настасі Туманавай** — за падрыхтоўку і ўвасабленне новых нумароў у праграме «Майстры цырка — за Беларусь!», актыўную гастрольную дзейнасць і папулярнае беларускае цыркавое мастацтва;

музейная справа: **калектыву Кобрынскага ваенна-гістарычнага музея імя Суворова** — за значны ўклад у развіццё музейнай справы, стварэнне гістарычных, мастацкіх і этнаграфічных выставак;

бібліятэчная справа: **калектыву Крычаўскага цэнтральнага раённай бібліятэкі** — за высокую дасягненні ў развіцці бібліятэчнай справы, стварэнне інфармацыйна-ідэалагічнага цэнтра па абслугоўванні насельніцтва;

аматарская мастацкая творчасць: **заслужанаму аматарскаму калектыву Рэспублікі Беларусь «Крупіцкія музыкі» Крупіцкага цэнтра культуры** — за вялікі ўклад у прапаганду народнай творчасці Беларусі за мяжой, актыўную канцэртна-гастрольную дзейнасць;

выхаванне творчай моладзі: **заслужанаму аматарскаму калектыву Рэспублікі Беларусь ансамблю танца «Зубраня» (Палац культуры МАЗ)** — за плённую работу па эстэтычным выхаванні дзяцей і моладзі, актыўны ўдзел у рэспубліканскіх культурных акцыях.

Прысуджэнне спецыяльных прэміяў Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь дзеячам культуры і мастацтва — яшчэ адзін крок з боку дзяржавы па падтрымцы нацыянальнай культуры.

З любоўю і верай

Адметная і прыгожая традыцыя звязана ў нашай краіне са святамі Божага Нараджэння і пачаткам новага года: уручэнне прэміяў «За духоўнае адраджэнне» і спецыяльных прэміяў Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь дзеячам культуры і мастацтва. Урачыстая цырымонія адбылася ў Палацы Рэспублікі 8 студзеня. Прыемна гаварыць пра гэтую падзею са старонкаў «ЛіМа», бо сярод ўзнагароджаных, як заўсёды, — героі і аўтары нашых публікацый. Гэта і акцёр-купалавец Генадзю Гарбук, і рэжысёр Ігар Бышнёў, і вядомы каталіцкі дзеяч Уладзіслаў Блін, пра якога мы пісалі яшчэ ў сувязі з Міжнародным фестывалем духоўнай музыкі «Магутны Божа» ў Магілёве. А вось пра жывавісца Васіля Касцючэнку можна працягнуць у сённяшнім нумары. Асабліва радасна, што ў аўтарскім калектыве цыкла крэдаўных публікацый, адзначаным прэміяй «За духоўнае адраджэнне», ёсць і наш супрацоўнік, дырэктар РВУ «Літаратура і Мастацтва» пісьменнік Аляксандр Карлокевіч (на здымку ён з удзельнікамі праекта Уладзімірам Ліхадзедавым і Паўлам Якубовічам)...

Міласэрнасць, цяплянасць, умненне супержываць, гатоўнасць прыйсці на дапамогу, працавітасць і любоў да сваёй бацькаўшчыны — гэтыя хрысціянскія каштоўнасці заўсёды былі маральнай асновай нашага народа. Пра гэта гаварыў кіраўнік дзяржавы Аляксандр Лукашэнка на цырымоніі ўзнагароджвання новых лаўрэатаў. Пяць прэміяў «За духоўнае адраджэнне» былі ўручаны прадстаўнікам творчай інтэлігенцыі і духоўным асобам розных канфесій. Такую высокую ацэнку заслужыла іх нястомная праца дзеля Айчыны, дзеля захавання і прымянення духоўнага багацця Беларусі, маральнага асветніцтва, умацавання дружбы і згоды між людзьмі.

Высокае прызначэнне сейбітаў на ніве духоўнай культуры — сеяць у сэрцах людзей разуменне, добрае, вечнае. Прэзідэнт адзначыў, што мінулы год быў азнаменаваны адкрыццём сапраўдных духоўных скрабніц — новых будынкаў Нацыянальнай бібліятэкі і Нацыянальнага мастацкага музея Беларусі. Дзеячы культуры ў 2006 годзе падарылі нам нямала тэатральных, музычных прэм'ер, паказалі ўзор сапраўднага патрыятызму, ажыццявіўшы маштабную акцыю «Майстры мастацтваў — за моцную і квітнеючую Беларусь». Лепшым творцам і выхаванцям таленавітай моладзі, прадстаўнікам прафесійнай нацыянальнай культуры і самадзейнага мастацтва, журналістыкі, бібліятэчнай і музейнай справы былі, як

вядома, уручаны спецыяльныя прэміі Прэзідэнта.

Кіраўнік дзяржавы ўзнагародзіў таксама і «зорную каманду» ўдзельнікаў дзіцячага песеннага конкурсу «Еўрабачанне-2006», чыё яскравае выступленне паспрыяла пашырэнню міжнароднай цікавасці да нашай малодчай краіны, яе прызнанню ў свеце. Так, Гранд-прэміяй і званнем лаўрэата спецыяльнага фонду Прэзідэнта Беларусі па падтрымцы таленавітай моладзі адзначаны Андрэй Кунец. Яго педагог, мастацкі кіраўнік Нацыянальнага цэнтра музычнай культуры імя У. Мулявіна Святлана Стацэнка ганараваная званнем заслужанага дзеяча культуры Беларусі.

Мітрапаліт Мінскі і Слуцкі Філарэт, Патрыяршы Экзарх Усяе Беларусі ў сваім прывітальным слове адзначыў, што перад цудам яднання ў Хрысце разнадуства адступае, суіярэчасці сыходзяць, а на чале ўсяго застаюцца праўда і міласэрнасць...

Ад імя лаўрэатаў выступіла пэўтэса Валянціна Паліканіна, выказаўшы глыбокую удзячнасць за духоўнае і афіцыйнае прызнанне ўнікальнасці творчай працы.

Беларусь — краіна талентаў. Гэта яшчэ раз пацвердзіла разнажанравая, дынамічная канцэртная праграма, якая ўпрыгожыла святочны вечар у Палацы Рэспублікі. Авацыйнай вітала публіка знаных майстроў, яркую і перспектыўную творчую моладзь, таленавітых дзеяч, ад якіх залежыць заўтрашні дзень лепшых традыцый беларускага мастацкай культуры, яе прафесійны ўзровень, духоўны змест і непаўторнасць аблічча. А пафас традыцыйнага харавога распеву «Многая летал!», што вянчаў урачыстасць, прысвячаўся Беларусі, нашым рулівым, натхнёным, творчым людзям, якія працуюць з любоўю да роднай краіны, з павагай да яе старажытнай гісторыі, багатых і самабытных адвечных духоўных каштоўнасцяў, з верай у яе далейшы росквіт і шчаслівы лёс.

Лана ІВАНОВА

Чацвёрты сімвал дзяржавы

Абрады, традыцыі і святы, гістарычныя ды геральдычныя старонкі нашага народа, спартыўныя дасягненні, помнікі архітэктуры, выявы звяроў і птушак... Усё гэта можна занатаваць на паперы, адлюстраваць у кнігах, энцыклапедычных выданнях, увекавечыць на фотаздымках. А яшчэ — на манетах.

Так, у філіяле Нацыянальнага музея гісторыі і культуры Беларусі «Дом-музей І з'езда РСДРП» распачалася выстаўка «Ад эскіза да манеты». А экспанаты для яе прадстаўлены з нумізматычнай калекцыі члена Беларускага Рэспубліканскага грамадскага таварыства калекцыянераў Пятра Букліса. У экспазіцыі — усе памятныя сярэбраныя ды медна-нікелевыя манеты, якія выпусціў Нацыянальны банк Беларусі з 1996 года па сённяшні дзень.

На адкрыцці выстаўкі намеснік дырэктара па навуковай рабоце Нацыянальнага музея гісторыі і культуры Беларусі Ніна Калымага адзначыла, што ў адметнай нумізматычнай калекцыі ўстанова знаходзяцца 113 скарбаў, як манетных, так грашоварэчавых. Гістарычны музей перш за ўсё расказвае пра гісторыю нашай дзяржавы, народа і, канечне ж, пра гісторыю развіцця манетнай сістэмы нашай краіны, якая заўсёды вызначала моц дзяржавы. «Сёння мы паказваем не толькі нумізматычную калекцыю Пятра Філіпавіча, — падкрэсліла Ніна Уладзіміраўна, — не толькі саму манету, не толькі мастацкі твор, але расказваем пра гісторыю іх стварэння, пачынаючы ад эскіза».

Ірына Масько, дырэктар музея Нацыянальнага банка Рэспублікі Беларусь, паведаміла прысутным, што першыя манеты незалежнай Беларусі пабачылі свет 27 снежня 1996 года. Разам з гербам, гімнам ды сцягам манета заўсёды з'яўлялася чацвёртым сімвалам дзяржавы. Гэта разумеецца ў Нацыянальным банку і робяць усё, што ад іх залежыць, каб нашыя манеты былі лепшымі ў свеце. І як вынік — сярэбраная памятная манета «Беларускі балет» (аўтар дызайна — мастак Нацбанка Святлана Заскевіч) прызнана лепшай з манет у свеце, выпушчаных у 2003 годзе. З фондаў музея Нацыянальнага банка ў экспазіцыі прадстаўлены эскізы, камп'ютэрная верст-

ка, гіпсавыя мадэлі, а таксама эталонныя рабочыя інструменты (майстар-пуасоны) — тыя элементы матэрыяльнай культуры, якія адлюстроўваюць «кухню» стварэння грошай.

У экспазіцыі — восем планшэтаў манет з раздзелаў. У раздзеле «Геральдычны падзвіг народа Беларусі» можна пабачыць манеты «Партызанскі рух», «Дзень вызвалення Беларусі (Дзень незалежнасці)», «Брэсцкая крэпасць-герой»... Сярод «Знакамітых людзей зямлі Беларусі» — «Адам Міцкевіч», «Еўфрасіння Полацкая», «Янка Купала», «Якуб Колас», «Міхась Лынькоў», «Ігнат Дамейка», «Рагвалод Полацкі і Рагнеда»... «Абрады, святы і традыцыі славян» прадстаўляюць «Купалле», «Каляды», «Вялікдзень», «Багач», «Сёмуха», «Вяселле». Ёсць і зубр з бурым мядзведзем, і бабёр, і барадатая кукаўка...

Экспануюцца манеты, прысвечаныя спартыўным падзеям, помнікам архітэктуры і гісторыі, храмам і святкам хрысціян Беларусі, усім абласным цэнтрам нашай краіны, а таксама Полацку і Ваўкавыску. Адметна, што ў «Разнастайных папулярных казках свету» і наш «Сымон-музыка».

Мяркую, такі багаты тэматычны дыяпазон экспазіцыі будзе карыстацца попытам не толькі ў спецыялістаў, але і ў кожнага, хто завітае ў музей, — выстаўка працуе да сярэдзіны студзеня.

А каго зацікавіць збор Пятра Букліса, то, як паведаміў загадчык філіяла Нацыянальнага музея гісторыі і культуры Беларусі «Дом-музей І з'езда РСДРП» Сяргей Сіманюкоў, пасля сённяшняй экспазіцыі тут адкрыецца выстаўка ветэранскіх знакаў воінскіх часцей і злучэнняў з калекцыі Пятра Філіпавіча, прымеркаваная да Дня абаронцаў Айчыны.

В. КАВАЛЁЎ
Фота аўтара

Таленты, натхнёныя лесам

Экалагічным выхаваннем дзяцей і падлеткаў сёння займаюцца не толькі навучальныя ўстановы. Налезную ўвагу надае яму і Міністэрства лясной гаспадаркі. Праз стварэнне школьных лясніцтваў вучням перадаецца любоў да "зялёнага сямбра", яны актыўна ўключаюцца ў практычную работу: дапамагаюць лесаводам садзіць і расціць лес, ахоўваюць яго ад пажараў і браканьераў, праводзяць навуковыя даследаванні.

У шэрагу мерапрыемстваў, якія ладзіць сярод школьнікаў Мінлясгас, — і рэспубліканскі дзіцячы творчы экалагічны конкурс "Квітней, мой лес!" Яго фіналістаў нядаўна ў чацвёрты раз сабраў у Ждановічах вучэбны галіновы цэнтр лясной гаспадаркі. Праўда, калі вынікі ў намінацыях на лепшы літаратурны твор, малюнак і аплікацыю журы падваля напярэдадні і заставалася іх толькі агучыць, то юныя даследчыкі і акцёры абаранялі свае экалагічныя праекты і тэатральныя пастаноўкі са сцэны непасрэдна ў гэты дзень.

А першымі на яе запрасілі нядаўніх удзельнікаў Міжнароднага юніёрскага ляснога конкурсу, асіповіцкіх школьнікаў Хрысціну Мурашку і Яўгена Парфірэва, чый экалагічны праект "Ключа-

вая батанічная тэрыторыя Еўропы" ў Санкт-Пецярбургу адзначаны другой прэміяй. Гэта было пазаконкурснае паказальнае выступленне для тых, хто ўступіў у спаборніцтва следам за імі.

І вось надыходзіць хвалюючы момант, калі аб'яўляюцца вынікі конкурсу ва ўсіх чатырох намінацыях. Лепшым экалагічным праектам прызнана калектыўная работа членаў школьнага лясніцтва Усоха-Будскай СШ Добрушкага раёна, на другім месцы — Маргарыта Сігаева і Вольга Чарвінская з СШ № 1 г. Гарадок, трэцяе падзялілі канкурсанты з Сар'янскай СШ Верхнядзвінскага і Галубіцкай СШ Глыбоцкага раёнаў.

У намінацыі "Лясны тэатр" перамога лялечны спектакль вуч-

няў Далжанскай СШ Віцебскага раёна, другой стала агітбрыгада Струбніцкай СШ Мастоўскага раёна, замкнуў тройку прызёраў танцавальны калектыў "Васілёк" бабруйскага цэнтра пазашкольнай работы "Росквіт".

Найбольш цяжка для журы аказалася вызначыць лепшых сярод юных літаратараў і мастакоў, бо ад іх толькі на фінальным этапе конкурсу паступіла 117 і 150 работ. У першай намінацыі пераможцам стаў Ігар Краўчанка з Капыльскай СШ № 2 імя Цішкі Гартнага — за верш "Неад'емныя скарбы", другое заняла вучаніца Мажэйкаўскай СШ Лідскага раёна Алена Сімончык — за малюнку "Незвычайны паход па чарніцы", на трэцім — трынаццацігадовая Юля Гуляк з Осаўскай СШ Асіповіцкага раёна з вершам "Спичка-невелічка".

Сярод юных мастакоў перамогу святкавала Юля Рудая з г.п. Зэльва, следам за ёй размясціліся Вераніка Бурэц з Ашмянскай СШ Шчучынскага раёна і вучаня Гограцкай дзіцячай школы мастацкіх рамёстваў Арыём Масульскі.

Пераможцы і прызёры атрымалі дыпламы Мінлясгаса і каштоўныя падарункі, шэраг удзельнікаў фіналу, якія спыніліся ў некалькі крокаў ад п'едэсталя, адзначаны заахвочвальнымі прызамі. І, безумоўна ж, усе, хто браў удзел у экалагічным конкурсе "Квітней, мой лес!" і прыехаў у Ждановічы, набылі новых сяброў і жаданне памагання за перамогу ў наступным такім мерапрыемстве. Як гэта, прынамсі, робіць вучаніца Шашкаўскай сярэдняй школы Стаўбцоўскага раёна Каця Пазняк, чые мастацкія работы пабывалі ўжо на многіх выстаўках, у тым ліку і ў Палацы Рэспублікі...

Анатоль ЗЭКАЎ,
член журы конкурсу

АБСЯГІ

Сімвал мужнасці

Брэст. 2006-ты год — памятны і значны для супрацоўнікаў і наведвальнікаў мемарыяльнага комплексу "Брэсцкая крэпасць-герой". Што датычыць юбілейных дат, дык споўнілася 170 гадоў з дня закладкі першага каменя ў падмурак крэпасці, 65 год — з пачатку гераічнай абароны ў першы дзень Вялікай Айчыннай, 50 — музею абароны і 35 гадоў — самому мемарыялу.

У перад'юбілейны час абноўлены экспазіцыі многіх залаў музея, добраўпарадкаваны галоўныя манументы "Мужнасць", "Смага", цэнтральны ўваход "Зорка", памаладзелі і папрыгажэлі плошчы Цырыманіялаў ды Вечнага агню. Работы на мемарыяле працягваюцца: рахуюцца да рамонтна-паўночных і Цярэспальскія браны, прадугледжана рэстаўрацыя Белага палаца, у сугарэннях якога байцы пакінулі перадсмяротны надпіс: "Умираю, но не сдаюсь. Прошай Родина".

Супрацоўнікі комплексу праводзяць навукова-даследчую работу, прыкладаюць шмат намаганняў, каб павысіць цікавасць наведвальнікаў да самой крэпасці, да яе гістарычных аб'ектаў, каб прэтэндаваць на ўключэнне мемарыяла ў спіс гістарычнай спадчыны ЮНЕСКА.

Людская пашана

Ганцавіцкі раён. У палескай вёсцы Будча адбылася радасная падзея — адной з новых вуліц рашэннем райвыканкама нададзена імя заслужанага настаўніка мясцовай школы Адама Гіля, які працаваў тут з 1921 года. У гады вайны Адам Паўлавіч актыўна дапамагаў народным месціцам. Яго сын быў разведчыкам у партызанскім атрадзе.

А. Гіль адным з першых у раёне атрымаў высокую ўзнагароду — ордэн Леніна, а таксама ганаровае званне заслужанага настаўніка. Яго імя занесена ў кнігу памяці, а ў сельскай бібліятэцы створаны музей, экспанаты якога прысвечаны жыццю і педагогічнай дзейнасці Адама Паўлавіча. Вясковыя актывісты працягваюць пошук матэрыялаў пра свайго знакамітага настаўніка. У іх выхад — усталяваць мемарыяльную дошку на будынку новай школы.

Памяць жыве

Брэст. Пра музей баявой і працоўнай славы, які створаны ў гімназіі № 1 і прысвечаны байцам гарнізона цытадэлі, народным месціцам ды вызваленцам, добра ведаюць у горадзе. Гэта адзін са старэйшых школьных музеяў. Адметна, што за 35 гадоў існавання ён не стаў маўклівым сховішчам для дакументаў, салдацкіх пісьмаў ды больш як сотні фотаздымкаў. Вось ужо трэці раз музей гімназіі займае першае месца ў агульнагародскім конкурсе маленькіх патрыётаў. Тут традыцыйна адбываюцца сустрэчы з франтавікамі, вэтэранамі вайны.

Навучэнцы і юныя экскурсаводы і па сёння працягваюць работу па выяўленні асоб, якія загінулі падчас баёў 65-гадовай даўнасці, пастаянна бяруць удзел у добраўпарадкаванні гарнізонных могілак ды магіл воінаў-вызваленцаў у гарадскім парку.

Віктар МІХНЮК

Візіт нямецкага пісьменніка

Маладзечна. У Цэнтральнай раённай бібліятэцы імя М. Багдановіча прайшоў "нямецкі тыдзень". А пачалося ўсё з аўтарскіх чытанняў: пазнаёміцца з маладзечанскімі вучнямі прыехаў вядомы нямецкі пісьменнік, доктар філасофскіх навук Йёнс Шпаршу (ён калісьці вучыўся на філасофскім факультэце Ленінградскага дзяржуніверсітэта імя Жданова). Й. Шпаршу піша кнігі для дзяцей і дарослых, працуе над радыёпастаноўкамі.

Таццяна БЯГУН

«Сніла я маладую маму...»

Гэта радок аднаго з вершаў, змешчаных ў кнізе "Мама, маці, матуля...". Выданне выйшла ў свет напрыканцы 2006 (года Маці), а прэзентацыя яго адбылася на самым пачатку новага, 2007 (абвешчанага годам Дзіцяці).

"Мама, маці, матуля..." — апошняя, 150-я кніга дзяржаўнага ў мінулым 2006-м, — падкрэсліла першы намеснік міністра інфармацыі Л. Ананіч. Сярод аўтараў праекта — Л. Ананіч, У. Мачульскі, В. Праўдзін, В. Шніп. Укладанне кнігі зрабілі В. Шніп і А. Канапелька.

Кніга была падпісаная ў друк 18 снежня, і літаральна праз 10 дзён яна выйшла ў свет. Прэзентабельны асобнік уручаны кіраўніку дзяржавы, вялікая частка

тыражу аддадзена бібліятэкам.

— Выданне зроблена, мае поспех, і цяпер важна, каб яго ацаніў чытач, —значыць У. Русакевіч, яшчэ раз падкрэсліўшы поспехі беларускіх кнігавыдаўцоў на міжнародных выставах. — У Беларусі зараз выпускаецца ў свет 2, 3, а то і 4 кнігі штодзень, — паведаміў міністр інфармацыі, і іх выхад у свет — заўсёды свята.

Ярына РЫТАМІНСКАЯ
Фота Кастуся ДРОБАВА

Над кнігаю працавалі Беларускі саюз жанчын, выдавецтвы "Мастацкая літаратура", "Беларускі дом друку", супольная праца якіх паспрыяла выданню анталогіі твораў, што апяваюць вобраз Маці. Аўтарамі больш як двухсот вершаў з'яўляюцца класікі беларускай літаратуры Янка Купала, Якуб Колас, Максім Танк, Пімен Панчанка, таксама Мікола Маляўка і Мікола Мятліцкі, Алякс Бадак.

Свае "старонкі" з кнігі — творы, у ёй надрукаваныя, — чыталі Р. Баравікова, В. Паліканіна, М. Башлакоў, В. Шніп. Расказваў жа пра кнігу даволі прадстаўнічы калектыў пісьменнікаў і паэтаў.

На прэзентацыі прысутнічалі міністр інфармацыі Беларусі У. Русакевіч, першы сакратар СПБ і адзін з аўтараў кнігі А. Аўруцін, старшыня Беларускага саюза жанчын Н. Ермакова, намеснік міністра інфармацыі І. Лапцёнак, дырэктар выдавецтва "Мастацкая літаратура" У. Мачульскі, дырэктар Нацыянальнага мастацкага музея Беларусі У. Пракапцоў, паэт У. Карызна, рэдактары рэспубліканскіх газет і шмат фотамастакоў, чые здымкі выкарыстаныя ў выданні. Іх, як і вершаў, каля 200 — гэта працы Ю. Іванова, Я. Казюлі, А. Клешчэка, У. Базана, М. Амельчанкі, інш.

Жартавалі ў Спораве

Дзесяць гадоў таму ў самай аддаленай ад Бярозы вёсцы Спораве ўпершыню быў праведзены абласны фестываль народнага гумару "Спораўскія жарты".

Чаму менавіта ў гэтай вёсцы, якая размясцілася ўздоўж возера Споравскае? Справа ў тым, што у гэтым населеным пункце жыве даволі шмат людзей, здатных на гумар, вострых на язык, якія ведаюць цікавыя гісторыі.

І вось праз дзесяць гадоў у гэтай вёсцы вырашылі правесці трэці абласны фестываль народнага гумару "Спораўскія жарты". Да фестывалю добра падрыхтаваліся работнікі аддзела культуры Бярозаўскага райвыканкама на чале з Антонам Барашкам, таму мерапрыемства было праведзена на высокім арганізацыйным узроўні.

А пачалося яно ва ўрочышчы "Дубкі", за кіламетр ад самой вёскі.

На трэці абласны фестываль прыбылі прадстаўнікі ўсіх 16 раёнаў Брэстчыны, а таксама госці з Калінкавіцкага раёна Гомельскай вобласці.

Змястоўныя гумарыстычныя праграмы падрыхтавалі ўдзельнікі фестывалю з гарадоў Брэста, Баранавіч, Пінска, а таксама замежных госці. Для дарослых і маленькіх час не прайшоў марна: за два дні яны

наслухаліся шмат розных жартаў, свежых анекдотаў; уздоўж берага возера былі зладкаваны гульнёва-забаўляльныя палаткі-шалашы з назвамі "Пункт скаргаў на начальства", "У падкіднога дурня", "Апахмелсервіс", фотастэнд "Усміхніцеся, здымаем", атракцыён "Вага прызвавая" і іншыя.

Па святочных вуліцах вёскі рэгулярна перамяшчалася маршрутнае коннае таксі "Спораўская тарантайка".

Закончыўся трэці абласны фестываль "Спораўскія жарты" пад'ядзеннем вынікаў журы на чале з пісьменнікам Уладзімірам Ліпскім). А лепшыя калектывы атрымалі падарункі.

Іван АСКІРКА
Фота аўтара

Ад сербскага сямбра

Кніга, на якую хочацца звярнуць увагу нашай грамадскасці, адметная. Ужо нават таму, што яе аўтар — надзвычайны і паўнамоцны пасол Рэспублікі Сербія (а да чэрвеня 2006 года і Чарнагорыі) ў Рэспубліцы Беларусь доктар Срчка Джукіч, якога па праве лічаць вялікага маштабу дзеячам, актыўным будаўніком мастоў паміж народамі.

Скарыстаныя і нескарыстаныя магчымасці збліжэння, узаемапазнання ва ўсіх сферах узаемадзеяння паўднёвых і ўсходніх славян, у тым ліку і беларусаў, — асноўны змест яго кнігі "О незабываемом. Раздумья". (Мінск; Тонпик, 2006).

Але тут варта адзначыць яшчэ адну асаблівасць: такога роду публікацыі змяшчаюць, як правіла, нейкія афіцыйныя матэрыялы, сухі аналіз фактаў ды адпаведныя статыстычныя звесткі. А ў дадзеным выпадку ўсё інакш, пра што сведчыць агульная назва кнігі са спецыфічным падзаглаўкам: "Пра незабыўнае. Раздумья". І гэта не "лірычная падсветка" як стыльёвы прыём.

Аўтар — эканаміст па адукацыі, дыпламат і палітолаг па асноўнай прафесіі — разважае пра зыходжанні/разыходжанні лёсаў сербскага, рускага і беларускага народаў у канцы XX і пачатку XXI стагоддзяў. Асобная ўвага надаецца архіактуальнаму цяпер для ўсяго свету пытанню Косава.

Немагчыма абмінуць увагай і выяўленчыя матэрыялы — каля чатырох дзесяткаў мастацкіх фатаграфій, а таксама рэпрадукцыю ўразлівай карціны, якая выкарыстана ў афармленні вокладкі. Гэта творы жонкі пасла доктара Джукіча — мастачкі Веры Джукіч.

А. Ч.

КУЛЬТУРНАЯ СТАЛІЦА ТАМ, ДЗЕ ЖЫВЕ ТВОРЦА

Культура не мае тэрытарыяльных падзелаў ці абмежаванняў. Тым больш, калі гаворка ідзе аб унітарнай, моцна аб'яднанай этнічнымі павязямі краіне. Але ж яна, культура, мае сваю адметнасць у тым ці іншым рэгіёне, непаўторныя асаблівасці, закладзеныя ў традыцыі. Карэспандэнт "ЛіМа" гутарыць з намеснікам старшыні Віцебскага аблвыканкама, які курыруе работу ўстаноў культуры, Пятром Южыкам.

— Віцебшчына — калыска многіх знакамітых беларускіх пісьменнікаў, класікаў айчынай літаратуры. Тут, на ўлонні чароўнай прыроды, яны напаміналіся вялікім натхненнем, адсюль пайшлі ў вялікі свет. Ці ўсведамляеш гэта, Пётр Уладзіміравіч, у сённяшнім грамадскім жыцці, як ушанавана памяць пра непаўторных майстроў беларускага прыгожага пісьменства?

— Я думаю, вы са мною пагодзіцеся ў тым, што найлепшае ўшанаванне і ўганараванне для пісьменніка — перавыданне ягоных кніг і праз гэта — духоўная прысутнасць у грамадстве. Але ж, вядома, вельмі важная і якая інакшай ўвага з боку людзей, улады: напрыклад, уганараванне імя, добраўпарадкаванне звязаных з творцаў помных мясцін. Гэта своеасаблівы знак для будучых пакаленняў, зроблены дзеля пераймання імя духоўных каштоўнасцяў.

Імянамі знакамітых пісьменнікаў, нашых землякоў, на Віцебшчыне названы вуліцы, бібліятэкі, школы. Іх вобразы ўвасоблены ў скульптурных выявах. У Віцебску, у цэнтры горада, узведзены помнікі Уладзіміру Караткевічу і Еўдакіі Лось. Трэба адзначыць, што даніна павагі майстрам слова аддаецца здавён, з'яўляецца традыцыйнай. Калі казаць пра наш час, магу згадаць адбудаваную ў 20-04 годзе хату-музей Васіля Быкава ў ягоных Бычках на Ушачыне. Добра помню ўрачыстае адкрыццё яе з удзелам сястры пісьменніка Валянціны Уладзіміраўны. Незабудная падзея. Цяпер некаторыя са скепсісам кажучы, што ўлады ўзялі новабуд, зруб патыхае смалістай свежасцю, маўляў, якая гэта скарбонка памяці... Няхай сабе. Але што рабіць, час не мае літасці, усё руйнуе без разбору... Згадаем, такія ж будынкi ўзялі было і ў купалаўскай Вязынцы. Хіба адродзіць, узновіць наведкі страчаныя матэрыяльныя згадкі пра волагу нашшага пісьменства. Але ж помнае месца, малая радзіма нікуды не падзеляся. Памяць пра яе неўміручая. Дык і стаяла задача проста зрабіць зацемку, пазначыць у незабудыўнай мясцінцы. Не ў космасе, а вось тут, у віцебскай глыбінцы. Каб гэта ўсвядоміць з малалства які таленавіты хлапчук і, можа, уславіць і сваё імя ў літаратуры.

Як вядома, у канцы лістапада былі ўгодкі з дня нараджэння Уладзіміра Караткевіча. Віцебскія пісьменнікі пастаялі ў светлым одуме каля ягонага помніка, у бібліятэцы, якая носіць імя знакамітага творцы, прайшла літаратурная імпрэза. Было ўшанаванне памяці і ў Оршы, на радзіме Уладзіміра Сямёнавіча. Прыгтым усё гэта рабілася адвольна, з душэўнага ўруху, а не з якой-небудзь панукі, начальніцкага распараджэння. Вось што радуе.

Пісьменнікі з іншых рэгіёнаў рэспублікі, мусіць, і не ведаюць, што ў нашай вобласці ўсталявана прэмія імя Уладзіміра Караткевіча. Аблвыканкам зацвердзіў яе ў 1999 годзе. Ёю ўзнагароджваюцца літаратары за вартыя творы, а таксама — бібліятэкі, музеі за прапаганду творчасці славутага пісьменніка. У розныя гады лаўрэатамі высокай прэміі былі пісьменнікі Алег Салтук, Франц Сіўко, Уладзімір Папковіч, Вольга Русілка, Аляксандр Жыгуноў і іншыя. А летась, на жаль, мы і не знайшлі каго адзначыць гэтай высокай узнагародай — глыбокія ж, цікавыя творы не растуць, як грыбы пасля спорнага дажджу. Усяму свой час і сваё натхненне. Не хочацца ж прыніжаць планку патрабаванняў. Па сутнасці мы падыходзім да твораў сучаснікаў з меркай Караткевіча, на вырост, як кажучы. Але я ўпэўнены,

Віцебшчына яшчэ дасць нашай літаратуры творцаў, вартых самай высокай ухвалы.

З ініцыятывы нераўнадушных людзей, сапраўдных прыхільнікаў літаратурнай творчасці ладзіцца ў нас і экспедыцыя па мясцінах Яна Баршчэўскага на Расоншчыне, у Гарадоцкім раёне, дзе, як мяркуюцца, нарадзіўся аўтар паэмы "Тарас на Парнасе". Ініцыятарам гэтых літаратурных дзеяў, росшукаў стаў выкладчык Віцебскага дзяржуніверсітэта Анатоль Дарафееў. Прычым ён не філолаг, не літаратуразнаўца, а біёлаг. Проста вельмі нераўнадушны да захавання літаратурнай спадчыны чалавек. Дзякуючы такім людзям яна і захоўваецца. Задача ўлады — падтрымаць, дапамагчы ім.

— Вось вы згадалі пра выданне кнігі, работу бібліятэкі. Гэта аснова, трывалы рэчаісны падмурк самых смелых фантазій пісьменнікаў, неўтаймоўных усплёскаў іх уяўленняў. Я ведаю, што летась Віцебскі аблвыканкам значна павысіў фінансаванне набывшых кніг масовай бібліятэчнай сістэмай.

Сам па сабе крок надзвычай адметны і ўхвальны. Ні адзін самы дасканалы камп'ютэр не заменіць кнігу. Богэта ўсё адно, што замяніць сутнасць чалавек, перацінае ягоную непаўторнасць у часе са старажытнасці да нашых дзён. Нядаўна прайшла сесія абласнога Савета, якая зацвердзіла бюджэт на 2007 год. Ці захавалі ўзровень выдаткаў бібліятэкам? Ці могуць у поўнай меры разлічваць на іх беларускія выдаўцы?

— Цалкам падзяляю ваш погляд на каштоўнасць кнігі, якая, нягледзячы на развіццё такога інфармацыйнага суперрэсурсу, як Інтэрнет, не знала прыкметных страт. А, напрыклад, у Кітаі, дзе заўжытараў інтэрнет-карыстання незлічона, распрацавана ўжо ўрадавая праграма па медыцынскай рэабілітацыі дзесяткаў і дзесяткаў тысяч гэтых людзей. Камп'ютэрны інфармацыйны рэсурс часта ўжываецца як наркотык, з няўцямнай патрэбай, успрымаецца як захальпальна-неадчэпная гульня. А вы бачылі, каб так на чалавек аўплывала кніга? Тым больш — беларуская... Тут каментарый непатрэбныя.

Дык разумела ж, выдаткі на набывшых кніг не зменшаны, а, наадварот, павялічаны, як, дарэчы, і па іншых надзённых патрэбах. На гэта нас нацэлявае Савет Міністраў рэспублікі. Калі ў 2005 годзе на набывшых кніг мы выдаткавалі 60 мільянаў рублёў, то ў 2006-м — 1 мільярд 903 мільёны (разам з падліскай на перыядычныя выданні). А на будучы год запланавалі 2 мільярды 322 тысячы. У гэтых выдатках расходы на набывшых кніг складаюць не менш 20 працэнтаў. Як бачыце, прыемная дынаміка. Бібліятэкі ажывілі сваю работу, чытачы заўважылі значнае папаўненне іх кніжных паліц.

— Колькі гадоў таму ў сродках масавай інфармацыі ўжо і невядома з чыёй лёгкай рукі злучыліся словы: "Віцебск — культурная сталіца Беларусі". Цікава, як вы ставіцеся да гэтага выслоўя — як да журналісцкага штампца ці ўсё ж яно напоўнена пераканаўчым зместам?

— Не падбухторвайце мяне да легкадумнасці (усміхаецца). У культуры, у літаратуры, як адной з яе складніц, у мастацтве няма адміністрацыйных цэнтраў. Можна жывць у высокай глыбінцы, напрыклад у Яснай Палыне, і быць вядомым на ўвесь свет. Усё ж проста: наданне Віцебску няхай у галіне той жа культуры сталічнага рангу — гэта журналісцкая прыдумка. Здаецца мне, яна ўпершыню з'явілася на гучнаўзнёслай хвалі

"Славянскага базару". Хоць трэба адзначыць, што ў мінулым з імем горада над Дзвіной перагукваліся імяны сусветна вядомыя — Марка Шагала, Казіміра Малевіча, філосафа Бахціна... Адным словам, месца адметнае. Пазнака яго прыкметная. Віцебск у свеце ведаюць.

— Сваім адказам вы змусілі мяне на размову пра фестывальную справу. Віцебск жа мяхволі выклікае асацыяцыі на гэтую тэму. Як вядома, сёлета Міністэрствам культуры было прынята рашэнне аб скарачэнні колькасці фестываляў, якія праводзіцца ў рэспубліцы, бо не ўсе яны высокай вартасці, а выдаткаў патрабуюць. Як вы ставіцеся да гэтага рашэння?

— З разуменнем. Пра "Славянскі базар у Віцебску" ў гэтым кантэксце, вядома, і гаворкі няма — гэты песенны форум атрымаў шырокі розгалас у славянскім свеце, прызнаны як самабытны Міжнароднай федэрацыяй фестывальных арганізацый (FIDOF). Яго правядзенне курыруе Прэзідэнт краіны. А ўсё падобнае на "Базар", спісанае з яго пад капірку — гэта другаснае. І таму нявартае вялікай падтрымкі.

На Віцебшчыне, апроч "Славянскага базару", таксама праводзіцца шмат фестываляў. Гэта "Дняпроўскія галасы" ў Дуброўне, "Звіняць цымбалы і гармонік" у Паставах, фестываль нацыянальных культур у Міёрах. Кожны з іх мае сваю "візітную картку", непаўторныя гукі, суплёт людскіх пачуццяў. У Дуброўне святкуюць аднасны жыхары спалучаных вялікай ракой рэгіёнаў Беларусі, Расіі і Украіны. У Паставах не даюць сысці на звад майстэрству такіх спакон веку прызнаных у народзе музыкаў, як гарманісты, аніяець такому аўтэнтывнаму інструменту, як цымбалы. Край жа праславіўся груздзкімі музыкамі. Цымбалы гучаць тут "на ўсе калены". Прызнаюся, што гэта мой любімы фестываль. Колькі гадоў таму ў вёсцы Хатоля Віцебскага раёна мне падарылі цудоўныя цымбалы — знайшлі на гарышчы сярод рознай непатрэбшчыны. Удружыў іх чалавек вельмі паважанага веку. Але ж вось што цікава: цымбалы мелі гадоў яшчэ болей, чым ён. Не іначай пад сто. Старэнькія, сям-там прыкметна сапаваныя. Але я знайшоў цудоўнага майстра і папрасіў яго адрэстаўраваць. На цымбалах граць не магу, але і проста дакрануцца да іх, абудзіць душу вельмі хораша... А гармонік, таксама ў падарунак і таксама старажытны, я атрымаў на адным з хутароў у Дзятлаўскім раёне, што на Гродзеншчыне. Там бываю штолета. Дык які ж гэта мілагучны інструмент, скажу я вам. Слабы музыка, але на гармоніку полечку "рассыпаць" магу. Цешаць сэрца спеўныя мяхі. Гэта ўсё адно як намаленыя сцены ў царкве (прашу дараваць за такое, мусіць, недалікатнае параўнанне). На гармоніку ж гралі дзесяткі людзей розных пакаленняў, мелодыя, па сутнасці, перадавалася ў спадчыну...

Вось такія ў мяне рэчаісныя павязі з пастаўскім фестывалем. Гармонік і цымбалы, а між імі — уся Беларусь ад усходу да захаду, шчодрая і спеўная.

Ну, а яшчэ адзін фэст, у Міёрах праводзіцца ў рамках дзяржаўнай

палітыкі. Беларусь не зазнавала якіх-небудзь міжнацыянальных сутычак. Але ж адносіны гэтыя надзвычай далікатныя. Дык мацаваць іх у тры столкі ніколі не пашкодзіць. У Міёрах як бы сыходзіцца ў адзінае рэчышча выразна акрэсленыя тут нацыянальныя, канфесійныя плыні. У рэчышча аб'яднальнай палітыкі беларускай дзяржавы. З задавальненнем бываю на гэтым свяце.

Вось такі атрымліваецца фестывальны ланцужок. Дык паспрабуй тут выкінуць якое звяно.

— Але давайце вернемся на цэнтральную вуліцу Віцебска. Ва ўяўленні вядома. У летні ліпенскі дзень, калі віруе галоўны фестываль рэспублікі. Вуліцы горада робяцца своеасаблівым працягам сцэнічнай пляцоўкі амфітэатра...

— У гэтым і задума — ператварыць песенны форум у шырока дэмакратычную дзею. Кожны жыхар і госьць горада адначасна і дзейная асоба, і глядач. У такой атмасферы песня мяхволі злітае з вуснаў.

У апошнія гады "Славянскі базар у Віцебску" робіцца ўсё больш і больш поліфанічным. У яго рамках — і вялікая дзіцячая праграма, і кінапрагляд фільмаў славянскіх дзяржаў, і тэатральныя прадстаўленні, і вернісажы мастакоў. Такім чынам, задавалены ўсе — ад аматараў простых мелодый да вытанчаных прыхільнікаў высокага мастацтва...

— Раскажыце крыху пра "Горад майстроў", які падчас фестываля шчодра разгортвае свае абрусы на віцебскіх вуліцах. Прызнаюся, вельмі люблю блукаць па ягоных завулках, гутарыць з народнымі майстрамі. Для мяне гэта лепш, чым які-небудзь канцэрт...

— Я таксама вельмі люблю. Сёлета ў адной майстрыцы нагледзеў кашулю-вышыванку дзіўнай прыгажосці. Дык не ўтрымаў, набыў. Наўрад ці калі надарыцца нагода апрагнуць яе на людзі, але калі маеш такую рэч, няхай сабе ў "скрыні", адчуваеш сябе багацейшым, перш за ўсё далачунасоце да народнай эстэтыкі, традыцыі.

Дарэчы сказаць: ідэя стварэння падчас фестываля "Горада майстроў" узнікла не на роўным месцы. У свой час на Віцебшчыне адным з першых у рэспубліцы пачалі ствараць у раёнах дамы рамэстваў, каб не пайшло на звад умельства спрактыкаваных у народных промыслах майстроў і майстрыц, каб яно перадалася юнаму пакаленню. Цяпер такія дамы паўсюль, у кожным раёне, апроч аднаго. А ў некаторых з'явіліся нават філіялы такіх дамоў, не ў райцэнтрах, а ў буйных пасёлках. І ўжо вырасла на змену новая кагорта непаўторных умельцаў. Вось у гэтым і заключаецца вечная павязь жыцця. Народныя майстры займелі інтарэс і да продажу сваіх твораў. Гэта вельмі добра. Восень і зіму яны сядзяць крукам, ствараюць свае непаўторныя ўзоры, а на "Базары" прапануюць усім ахвочым, хто любіць народнае майстэрства — набываць. А спрактыкаваных, апантаных творчасцю майстроў у нас болей паўтысячы. Многія з іх удзельнічаюць у фестывалі. А яшчэ прыязджаюць са сваімі творами майстры з Расіі, Украіны, Літвы і Латвіі. Гэта вялікі вір характава.

На маю думку, надзвычай важная частка фестываля.

— Хто павывае ў гэтыя дні ў Віцебску, напэўна, здзівіцца тым вялікім будаўнічым работам, якія вядуцца на пляцоўцы Летняя амфітэатра. Раскажыце, калі ласка, чытачам "ЛіМа", чым выкліканы гэтыя будаўнічыя задыхі, што наважыліся зрабіць.

— Распачата даўно запланаваная работа. І яе трэба выканаць у спісьля тэрміны — да наступнага лета. Зладзіць над амфітэатрам дах, каб фестывальная дзея не залежала ад надвор'я, і на дзве тысячы павялічыць колькасць месц для глядачоў — давесці да сямі тысяч. Усе праекты зроблены і зацверджаны. Будаўнікі ўзяліся за справу рупнянка.

Пасля рэканструкцыі амфітэатр набудзе новыя магчымасці, новую вартасць. Так што запрашаю на госці. У рамках фестываля праходзіць і літаратурны імпрэзы.

С. ЛЯЗО
Віцебск.

Зямлю Уздзеншчыны сёння насяляюць прадстаўнікі многіх народаў. Адны з іх — наішчадкі балтаў, крывічоў, радзімічаў — беларусы, жывуць тут спрадвеку. Іншыя на волі лёсу прыйшлі сюды ў далёкія ці блізкія часы. Сярод іх — татары. Гэта самабытны народ, які пачаў рассяляцца на нашай беларускай зямлі больш за трыста гадоў таму. Уздзенская зямля стала татарам родным домам.

АДМЕТНЫ, САМАБЫТНЫ ТОЙ НАРОД

Назвы многіх гарадоў, рэчак пайшлі ад татарскіх назваў. Яшчэ з паданняў і легендаў мы даведаліся, што горад атрымаў такую назву, дзякуючы татарскаму военачальніку Кайдану. Даўно гэта было. Пад Койданавам беларусы разбілі татараў, а сам татарскі атаман уцёк. Але беларусы дагналі яго там, дзе цяперашняя Узда стаіць, і паранілі. Падаючы з сядла, ён ухажыўся за аброч свайго каня і сказаў:

— Вось дзе напаткала мяне смерць.

На тым месцы пачалі будавацца людзі, і селішча назвалі Узда, а рэчку Уздзянка.

Яшчэ з пачатку года дырэктар прапанавала правесці святочную вечарыну і прысвяціць яе беларускім татарам. Напрыканцы лістапада адбылася сустрэча, прымеркаваная да заканчэння вялікага посту Рамадан пад агульнай назвай "Народ адметны, самабытны". У чыталынай зале быў арганізаваны куток татарскай культуры "Беларусь — краіна нацыянальнай згоды", прапанавана выстава-экспазіцыя з сямейных архіваў чытачоў "Шануем памяць нашых продкаў". Тут шырока было прадстаўлена святочнае адзенне: камізэлькі, галаўныя ўборы, святочныя ўбранні татарскіх жанчын.

Страціўшы мову, татары захавалі сваю рэлігію — мусульманства. Таму на выставе пачэснае месца заняў Каран — галоўная свяшчэнная кніга. Менавіта тут можна знайсці і патрымаць у руках выданні, якія ўбачылі свет больш за сто гадоў таму. Нельга не ўспомніць рарытэтнае выданне — кнігу 1915 года пра гісторыю, культуру, традыцыі мусульманскіх абрадаў, звычай, напісаную на старарускай мове, якую прадставіла Дзіяна Макаронак.

Сёння на Уздзеншчыне існуе нацыянальная суполка, якую ўзначальвае Захар Якубоўскі. Яшчэ ў XIX — пачатку XX ст. на Беларусі дзейнічала да 15 мячэцей, адна з іх існавала ва Уздзе. Як і ў кожнага народа, у татараў ёсць памятныя мясціны, якія былі і застаюцца для іх дарагімі. Гэта — татарскія могілкі, дзе збіраюцца ўсе разам у вызначаны дзень летам, прыязджаючы з розных куткоў Беларусі, каб успомніць сваіх суродзічаў.

Кожнае свята мае свае асаблівасці, свае адметныя рысы, бо і людзі пэўнай нацыянальнасці адрозніваюцца сваімі характарамі, захапленнямі, здольнасцямі. Але нязменныя спадарожнікі такіх мерапрыемстваў застаюцца — сардэчная абстаноўка, душэўная з'яднанасць, добразычлівасць і творчы запал. І ўсе разам вырашлілі:

— На наступны год у бібліятэцы збяромся зноў!

Аксана ДРАЧАН,
металыст Уздзенскай ЦРБ
імя П. Труса

“Мера ў мастацтве — гэта мера гармоніі, мера прыгожага, г. зн. мера тых скрытых законаў прыроды, у якія пранікае, якія адкрывае сваімі сродкамі мастацтва. Таму яна не можа быць недасканалай, прыблізнай, бо яна не была б тады мерай. Калі ў творы мера хоць крыху не адпавядае сутнасці, бывае не вельмі “мернаю”, яна не ў стане выявіць сутнасць. Вось чаму ў мастацтве мала гаварыць пра ідэю, змест наогул, але абавязкова найтанчэйшым чынам выказаць гэты змест”.

**Алесь ЯСКЕВІЧ.
 (“Грані майстэрства”).**

Мера ў мастацтве

«Польмя» № 12

Сатырычная аповесць Алеся Ветаха “Карнавал” адлюстроўвае лакальную сітуацыю, датычную выбару кандыдата на пэўную кіраўнічую пасаду ў навукова-даследчы інстытуце. У цэлым сюжэт твора нібыта адпавядае “сатырычным канонам”: выбудоўваючы вобразы герояў, аўтар шчодро выкарыстоўвае прыёмы гіпербалізацыі і гратэскавасці, апавядальнік прамаўляе з’едліва, з непрыхаваным сарказмам... Але канфілікт твора падаецца не вельмі акрэсленым. Відавочна, у творчым запале пісьменнік проста страціў пачуццё меры. У сюжэце не вытрыманы спецыфічныя прапорцыі: галоўная гераіня, абмаляваная дэталёва, празмерна эмацыянальна (што асабліва дзіўна — амаль з пахадлівасцю), і ўсе другарадныя персанажы выглядаюць “адмоўнымі”. А той адзіны герой, які, відавочна, задумваўся як “станоўчы”, застаецца фактычна “шэрым кардыналам”: не раскрыты ні яго характар, ні асабістыя якасці, якія б нейкім чынам пераконвалі ў яго “пазітыўнасці”, маральныя ці інтэлектуальныя вартасці.

Гісторыя, увасобленая ў апавяданні Алеся Рыбака “Вяртанне”, дэманструе своеасаблівую “рэвалюцыю”, што адбываецца ў свядомасці чалавека, калі той апынаецца ў жыццёвым тупіку. Некажанка прыгадваецца вясковае маленства, дзіцячы прыгоды, мары і летуценні... У хвіліны адчаю прыходзіць разуменне: паміж тым, чаго жадалася калісьці, і тым, што ўрэшце атрымаў, — палягае прорва. “Не ведаю, задаюць сабе гэткае пытанне сотні і тысячы такіх, як я, хто адарваўся ад зямлі і не дастаў да неба? <...> Цяпер, на астатку маіх гадоў, я як ніколі цвёрда ведаў, што рабіць”...

У апавяданні Ігара Валасевіча “Ружовая камізілка” ўжо ад назвы чуецца штосьці “правакацыйнае”, сувымернае з нядаўнімі рэальнымі падзеямі, дзе галоўнымі персанажамі выступалі вядомы спявак і журналістка менавіта ў такой самай апрацы. Герой апавядання — адраны п’яніст, цалкам заглыблены “ў мастацтва” — пакорліва дазваляе маці кіраваць сваім лёсам, нават выбірае сабе будучую жонку. “Нарачоная” — спецыяліст у галіне псіхалогіі — этанакіравана карыстаецца “прафесійнымі” ведамі, імкнучыся завалодаць сэрцам патэнцыйнага жаніха. (“Напрыклад, калі жанчына апрацаецца ў белае і ружовае, яна гэтым стварае ў мужчын свой романтичны і ўзнёслы вобраз”). Сюжэт твора даводзіць, што не кожная “ружовая камізілка” валодае магічнай здольнасцю перайначыць лёс... Апавяданне, дзе ў меру гумару, іроніі і спецыфічнай двухсэнсоўнасці, пакае сапраўды добрае ўражанне.

Празаічныя тэксты Святланы Лобач, якія з’яўляюцца на старонках “Польмя” з зайдросным пастаянствам (№№ 3, 9 за 2005 г., № 3 за 2006 г.) мала чым адрозніваюцца. Гэта ўсе гісторыі-замалёўкі пераважна пра неўладкаваных лёсы, нешчаслівых людзей, жыццёвыя нястачы... Чарговая публікацыя займеца назву “Па закутках памяці”. Ізноў той самы скрушны пафас, героі, сюжэты... Аўтару, відаць, зусім неўласціва пачуццё меры.

Паэтычная творчасць прадстаўлена ў часопісе вершамі Міколы Маляўкі, Мар’яна Дуксы, Уладзіміра Ківатцкага, Браніслава Спрынгана (пераклад для раўнавагі Міколы Мятліцкага).

Рубрыка “На паверцы — імёны” прысвечана творчасці Уладзіміра Няздведскага.

“Школьны факультатыв” разглядае паэзію Уладзіміра Карызыны. У рубрыцы “Публіцыстыка” змешчаны “Развагі для раўнавагі” Анатоля Зэкава. Ва ўступнай прадмове да публікацыі аўтар заўважае: “Мае нататкі — гэта канкрэтныя эпізоды з жыцця (дзе — з маленства, дзе — з пазнейшых гадоў). І, вядома ж, развагі над імі: магчыма, у нечым і непрыхавана-лабавыя. Што рабіць, калі гэта вярэдзіць душу, не дае ёй супакоіцца”.

У артыкуле “Замова на будучае” Леанід Галубовіч падзяляецца сваімі меркаваннямі пра кнігу Анатоля Казлова “Юргон”.

«Маладосць» № 12

Снежанскі выпуск “Маладосці” прадстаўляе чытачам “Полацкі шыхтак”, які знаёміць іх з сацыяльным, грамадскім і культурным жыццём Полаччыны.

Пра гісторыю літаб’яднання “Надзвінне” мажліва даведацца ў публікацыі Віктара Карасёва, якой распачынаецца рубрыка “Людзей аднаго добрыя памкненні...” Творчасць сённяшніх рупліўцаў на ніве прыгожага пісьменства прадстаўляюць паэтычныя ўзоры Надзеі Салодкай, Леры Сом, Галіны Загурскай, Анатоля Васільева, Юры Усціновіча, Валянціна Лукшы і іншых аўтараў. Безумоўна, у кожным вершы ёсць штосьці адметнае і непаўторнае — індывідуальнае бачанне свету, арыгінальная вобразная эстэтыка, удала схопленая імклівая эмоцыя... Але, як вядома, крапаюць і вымушаюць далучацца да аўтарскага перажывання тыя творы, дзе чуецца нешта сугучнае тваім уласным пачуццям. Думаецца, шмат хто з чытачоў пазнае асабісты настрой ў вершах Алеся Коткі “мандарынавы Навы год...”, “сняжынкавы шэпт ласкавы”, і іншых.

Сярод узораў прозы — лаканічныя апавяданні Віктара Леанені, Вячаслава Атрахімовіча, Івана Стадольніка.

Апавяданне Змітрака Куніцкага “Скрыпка” своеасаблівай іншасказальнасцю і энесавай варыяцыйнасцю нагадвае прыгту. Ключавыя вобразныя элементы — скрыпка, мелодыя, напятыя струны, што допаюцца адна за другой, балочка сцябаючы па твары — нязмушана выклікаюць шматлікія асацыяцыі з рознымі відамі мастацкай дзейнасці і ўсімі адпаведнымі творчым працэсам з’явамі: натхнёнай апантанасцю, пакутамі, няўдачамі, нервовымі зрываўмі...

Нягледзячы на тое, што цэнтральным эпізодам лірычнага апавядання Алеся Савіцкага “Мітуліца” з’яўляецца унікальная прыродная з’ява вылету мітуліца, сэнс твора непасрэдна датычыцца свету жаночай душы, крытэрыяў, якімі *вымяраецца* яе асабістае шчасце. Як гэтая кволая мітуліца, што здольна “прабіць тоўшчу вады”, “узляцець і жыць толькі адну ноч”, жанчына

здольна пераадолець сябе, ахвяраваць сваімі пачуццямі... У апавяданні тонка адлюстравана псіхалогія гераіні, яе эмацыянальныя станы ў сітуацыі асабістага выбару.

Часопіс друкуе “Аповесць жыцця і смерці Еўфрасініні Полацкай”. Перакладчык твора Іван Саверчанка ва ўкладальнай прадмове “Жамчужына гатычнага пісьменства” дае вычарпальныя каментарыі, якія датычацца аўтарства, гісторыка-мастацкіх асаблівасцей і кампазіцыйнай адметнасці помніка старажытнай пісьменнасці. (Дарэчы, гэтыя публікацыі міжволі вымушаюць згадаць радкі Высоцкага: “До нашай эры саблалодзь *чуство меры*...”)

Пятро Васючэнка прапануе чытачам тры эсы пра Полаччыну, памянаныя агульнай назвай “Вярнуцца да Сафіі”.

Рубрыка “Партрэты нашых ВНУ” прысвечана дзейнасці Полацкага дзяржаўнага ўніверсітэта.

З Уладзімірам Ліхадзедавым, чалавекам, які мае не вельмі распаўсюджанае ў сённяшнім часе захапленне — займаецца “філакартыяй, зборам паштовай беларускі” — выпадае пазнаёміцца ў матэрыяле Алеся Карлюкевіча “Руплівы збіральнік памятак зямлі беларускай”.

Дзённікавая аповесць-паэма (арыгінальнае і цалкам адпаведнае кампазіцыйна аўтарскае жанравае значэнне) Віктара Шніпа “Першы папяровы снег” вонкава — нібыта пра каханне — “цудоўнае і непаўторнае” пачуццё, якое, як вядома, робіцца пакутлівым і балочым, калі не мае ўзаемнасці... Уласна дзённікавыя запісы, якія складаюць асноўны змест твора, выключна стасуюцца са славытымі радкамі Пушкіна “Я вас любілі: любовь, вострае быць можа...” Значна больш “эстэрае” ўражанне пакідаюць “пралог” і “эпілог” твора, бо гэта, як кажуць, ужо зусім іншая (нават асобная) гісторыя... Тут воляй-няволяй задумаешся пра чалавечую подласць, зайздрасць, рэўнасць, якія часціком не ведаюць *ніякай меры*...

«Нёман» № 12

Шэраг матэрыялаў часопіса падняны рубрыкай “Саюзная дзяржава”. Найперш — гэта зварот да чытачоў дзяржаўнага сакратара Саюзнай дзяржавы Паўла Баралзіна: “Вы открываеце журнал “Нёман”, посвящённый братским отношениям дружбы и добрососедства народов Беларуси и России. Вот уже десять лет после подписания 2 апреля 1996 года Договора об образовании Сообщества Беларуси и России идёт планомерная, целеустремлённая работа по сближению наших стран на новой основе. <...> Нам, белорусам и россиянам, надо смотреть на десятилетия вперед и думать о том, в каком будущем будут жить наши дети и внуки, и что мы сегодня сможем сделать для того, чтобы они жили счастливо”. Матэрыял “Беларусь — Россия: встречное движение” — гутарка галоўнага рэдактара часопіса Ніны Чайкі з Надзвычайным і Паўнамоцным Паслом Рэспублікі Беларусь у Расійскай Федэрацыі Васілём Далгалёвым, “Общий стратегический интерес” — інтэрв’ю з Аляксандрам Сурыкавым, Надзвычайным і Паўнамоцным Паслом Расійскай Федэрацыі ў Рэспубліцы Беларусь.

Мастацкая проза прадстаўлена ў часопісе заключнай часткай рамана Уладзіміра Гніламедава “Восток” (папярэднія публікацыі былі ў 2004 г. №№ 1, 2; 2005, №№ 3, 4; 2006, №№ 3, 4).

Нямала бянтэжыць “повесть без вымысла” Юрыя Лошчыца “Девочка, девушка, женщина...”. Твор складаецца з невялікіх асобных аповедаў-замалёвак, дзе аўтар разглядае жанчыну пераважна “ў адным ракурсе”. Вынікі гэтага своеасаблівага даследавання катэгарычныя і прасталінейныя. Лейтматывам у творы праходзіць думка пра адзінае прызначэнне жанчыны: “зачаць себе подобных”. У сям’ядавай дзяўчыцы з прыгожымі валасамі, выпадкова ўбачанай на вуліцы, аўтар адразу ж разгледзеў “искусство одурманить, охмурить, добиться своего” (“Волосы”); у моднай вопратцы маладых дзяўчат — ізноў жа яму бачыцца адно заклік да мужчын, “инстинкт продолжения рода” (“Пупок”) і г. д. А вось, напрыклад, яшчэ цікавы аспект жаночай псіхалогіі: “Почему всё же так много русских женщин выходит замуж за мужчин Востока или просто идут добровольно в услужение к приезжим торговцам с Кавказа? <...> Что уж тут темнить: очень многим хочется “попробовать” экзотического мужчину”. Па разуменні аўтара, ідэальныя паводзіны жанчыны павінны выглядаць прыкладна такім чынам: “Она меня никогда не отчитывала, когда я приходил домой в нетрезвом виде. Просто она сидела у окна до часу, до двух ночи и, наверное, молилась. А если утром обнаружилось, что мне мурно, она спрашивала: “Хочешь, я схожу за пивом? Или тебе чекушечку купить?” (“Другая тактика”). Аўтар надзвычайна заклапочаны, што жанчыны апошнім часам актывізаваліся, пачалі складаць канкурэнцыю мужчынам у розных галінах дзейнасці. І хая пісьменнік свярдае, што яму не хацелася б вядлаць “женоненавистником”, ён на поўным сур’ёзе папярэджае грамадства пра “жаночую пагрозу” (“Надвигается”, “Тень” і інш.). ...Пра *пачуццё меры* тут гаварыць, безумоўна, не выпадае. Мажліва, у аўтара ёсць асабістыя крыўды на жанчын, нейкі прыватны неусуцільны досвед... Думаецца, што ставячы грамадству (ці яго жаночай палове) пэўныя дыягназы, аўтару было б нялішне згадаць вядомае: “Врачу, исцелися сам!”.

“Малыя формы” прозы прадстаўлены ў часопісе апавяданнямі Аляксандра Сакалова “Токката ре-минор”, “И станут зёрнышки мукой...”, Аляксандра Кузняцова “Не надо печалиться, вся жизнь впереди”.

Бязмернай усхваляванасцю, выкліканай клопатам пра будучыню, вылучаюцца паэтычныя радкі Людмілы Шчыпачыхінай. Грамадзянскі пафас тут умацняецца публіцыстычнымі інтанацыямі:

*Слуги народа, его депутаты,
Стали постыдными
ваши мандаты.
Стих не слагается,
песнь не поётся.
Всё покупается,
всё продаётся...*

Васілій Бялоў у паэме “Скорбные дни”, нібыта ў адказ, прамаўляе:

*Я устал в политической битве
И, чихая в газетной пыли,
Верю лишь материнской
молитве,
Верю лишь материнской
любви...*

Сапраўды, відаць, як калісьці свярдаў Троцкі, пэўныя грамадскія з’явы “перакрычаць нельга”... (Дарэчы, працяг фразы такі: “Пачуццё меры ў мастацтве — тое самае, што рэалістычнае чужэ ў палітыцы”).

Сярод іншых паэтычных твораў часопіса — вершы Генадзя Пашкова (пераклад з белар. Б. Спрынгана), Валерыя Дударова, Уладзіміра Мазго (пераклад з белар. Г. Аўласенкі), Тамары Красновай-Гусачэнка і Уладзіміра Цярхоіна.

Рубрыка “Літаратуразнаўства” прадстаўлена ў выданні артыкулам Валерыя Максімовіча “К вопросу о “новой литературной ситуации”, “Літаратурная крытыка” — публікацыяй Анатоля Андрэева “Цветы зла на почве свободы”.

У якасці рэзюме скарыстаем выслоўе Анатоля Франса: “Пачуццё меры ў мастацтве — усё”.

Лада АЛЕЙНИК

КНИЖНАЯ ПАЛИЦА

У “Віцебскай абласной друкарні” выйшаў у свет зборнік вершаў Леаніда СВЕЦКА “...А мимо в даль уходят поезда”. Як напісана ў кароткай сяброўскай прадмове: “*Выдаць свой першы зборнік, па прызнанні аўтара, яго падтурхнула выказанне А. Твардоўскага: “То, что существует для отдельного человека, что часто определяет его судьбу, коверка ея или награжда наивысшей человеческой радостью, не может не составлять живейшего интереса для всех”.*

Яшчэ б толькі ўдыхнуць у вершы беларускі дух — мацярынскую мову. Раю здольнаму аўтару над гэтым сур’ёзна падумаць.

У выдавецтве “Беллітфонд” пабачыла свет чарговая кніжка сатырыка-гумарыста Міколы ВЯРШЫННА “*Роздум, і смех, і любоў...*”. Апроч гумару і сатыры, у зборнік уключаны пераклады з украінскай мовы, вершы, прысвечаныя аўтару, і своеасаблівыя мемуары з анекдатычнай падсветкай. Усё гэта, як напісана ў аўтарскай анатацыі, — “*адлюстраванне нашага былога і сённяшняга дня*”.

У Маладзечанскай “Друкарні “Перамога” сёлета пабачылі свет адразу дзве кніжкі Аркадзя ЖУРАЎЛЁВА — “*Апалонік для дырэктара*” (гумар) і “*Я жадаю вам добра...*” (кароткая проза).

Калі знаёмства з гумарам аўтара для беларускага чытача асаблівай навіны не ўяўляе (А. Жураўлёў часта выступае ў часопісе “Вожык”), то арыгінальная лірычная міні-проза і эсэ ў жанры нон-фікшн, думаецца, змусяць уважлівага чытача зацікавіцца літаратурам з Маладзечна. Магчыма, каму падасца, што ў кніжцы замнога свайго, вузкага, сямейнага, аднак, гэтыя сумненні развейваюцца паліца яе працэтання, бо геаграфія і гісторыя дзей і герояў гэтай кніжкі сягае шырэй уласна аўтарскага жыцця.

Выйшаў у свет другі выпуск усебеларускага літаратурна-мастацкага альманаха “Гоман”. Заснавальнік і галоўны рэдактар гэтага масавага (па колькасці аўтараў) выдання Мікола ТРАФІМЧУК. Удзячнасць яму і хвала за маральны прытулак для шматлікай кагорты беларускіх (у тым ліку і рускамоўных) літаратараў. Цяпер рэдактарам сталых літаратурных часопісаў і газет ёсць куды пазыць некаторых самадзейных, але надта ж назойлівых аўтараў — у *гаманкі друк да Трафімчука!* Бо, апроч таго, там, на 370 уборыстых старонках тэксту, — не не, ды і натыкнешся на запалонны парастак сапраўднай паэзіі. То няхай і надалей не моўкне літаратурны айчыны голас.

ПРАГА ЖЫЦЦЯ

*Не каждый в чудо верит,
Но чудо —
рядом — вот.
Стою,
смотрю на вереск, —
Как ярко он цветет!*

*Цветет и будит мысли,
Цветет —
горит в огне,
И эта жажда жизни
Передается мне.*

Гэтым вершам адкрыў паэт і перакладчык Браніслаў Спрынчан свой новы зборнік "Осенний вереск", які нядаўна пабачыў свет у выдавецтве "Мастацкая літаратура". Кніга складаецца з двух раздзелаў, у першым з якіх — арыгінальныя вершы Браніслава Спрынчана, прысвечаныя Беларусі, яе гістарычнаму мінуламу, а таксама філасофскія творы пра духоўнае адраджэнне і прыгажосць быцця. У другім — пераклады вершаў беларускіх паэтаў розных пакаленняў: М. Багдановіча, П. Труса, А. Пысіна, П. Макаля, М. Аўрамчыка, А. Письмянкова, В. Гадудыкі, В. Гардзея, У. Марука, М. Пазнякава, М. Мятліцкага, П. Вераб'ева, М. Шабоўча, У. Магзо, В. Шніпа, А. Рублеўскай і інш.

Мінскае гарадское аддзяленне Саюза пісьмнікаў Беларусі на чале з Міхасём Пазняковым наладзіла прэзентацыю зборніка "Осенний вереск" у абласной бібліятэцы імя А. С. Пушкіна. Выступоўца — пісьменнікі Алесь Савіцкі, Валянцін Лукша, Яўген Каршukoў, галоўны рэдактар часопіса "Нёман", публіцыст Ніна Чайка, рэдактар зборніка "Осенний вереск", намеснік галоўнага рэдактара выдавецтва "Мастацкая літаратура", паэт Віктар Шніп і некаторыя іншыя — адначальні мужнюю грамадзянскую пазіцыю паэта-патрыёта Браніслава Спрынчана, яго перакладчыцкі талент, выказалі шчырыя словы павагі і ўдзячнасці.

Наталля ЯКВЕНКА

ПА ЗАПРАШЭННІ СТУДЭНТАЎ

Нядаўна гасцямі першакурснікаў факультэта беларускай фіялагіі і культуры БДПУ імя М. Танка былі супрацоўнікі часопіса "Малодосць". Галоўны рэдактар маладзёжнага выдання, вядома беларуская паэтэса Раіса Баравікова пазнаёміла з асноўнымі рубрыкамі часопіса, з рэдакцыйнымі планами на бліжэйшы час, прачытала свае вершы. Намеснік галоўнага рэдактара, папулярны паэт-песеннік Алесь Бадак заклаў студэнтаў (дарэчы, будучых журналістаў) да плённага супрацоўніцтва і таксама прачытаў некалькі сваіх твораў. Загядчык аддзела прозы, вядомы беларускі празаік Андрэй Федарэнка распавёў пра свой літаратурны шлях, параіў моладзі быць як мага больш актыўнымі, каб максімальна рэалізаваць сябе. У рамках сустрэчы ўсіх прысутных і гасцей са сваімі творами пазнаёмілі будучыя аўтары "Малодосці" — сённяшнія студэнты педуниверсітэта, члены літаратурнага аб'яднання "Крокі" Вераніка Мандзік, Ксенія Шаржановіч, Ірына Чарняўская, Анастасія Пастарнак. Напрыканцы імпрэзы госці адказалі на пытанні студэнтаў. Арганізаваў і правёў сустрэчу дацэнт кафедры беларускага мовазнаўства, паэт Мікола Шабоўч.

Мікола СЕРАФІМОВІЧ

раважнай большасці вучнёў чытанне па-беларуску абмяжоўваецца, бадай, школьнымі ўрокамі ды хатняй падрыхтоўкай да іх. Адсюль на плечы беларускага пісьмніка ўскладаюцца дадатковыя, зусім не ўласцівыя творчым функцыям — прапагандыста сваёй кнігі ў чытацкай аўдыторыі, а нярэдка яшчэ, што абсалютны нонсенс, і яе прадаўца. І ён (ці настаўнік за яго) робіць гэта, хай сабе і з парэшаннем існуючага заканадаўства, бо не мае на тое адпаведнай ліцэнзіі. Падобнае парэшанне закладае ўжо само выдавецтва, выдаючы аўтару ганарар яго ўласнай прадукцыі (дзікуства, ды і толькі!).

Я даволі часта выступаю ў чытацкіх аўдыторыях, праўда, з адпаведным "агентам", які мае ліцэнзію на продаж літаратуры, і неаднойчы пераконваюся, што на асобных удалых сустрэчах аўтарскіх кніг раскупляецца значна больш, чым у іншай кнігарні за год. Што ж, калі дзяржава не трэба, каб яе юныя грамадзяне чыталі па-беларуску, гэта трэба нам, пісьмнікам, хто клапоціцца пра тое, каб у свеце існавала дзяржава з назвай "Рэспубліка Беларусь".

І я не разумею сваіх калег, якія не толькі не шукаюць сустрэч з чытачамі, а нават адмаўляюцца ад тых, якія самі "ідуць" ім насустрач. Павярце, гэта не столькі асабістая справа, колькі дзяржаўная. Вось чаму мяне абурала пазіцыя кіраўнікоў новага Саюза пісьмнікаў, што мае ў сваёй назве гучнае імя краіны, якія патрабуюць апусціць шлагбаум на шляху пісьмніка да чытача, калі гэты пісьменнік не іх фармату. Перад кім апусціць, калі ў нас з двух пісьменніцкіх саюзаў і так наўрад ці набярэцца дзесятак дзіцячых твораў, якія ахвотна адкажуць на такія запрашэнні? І, бадай, мела рацыю адна бібліятэкарка, калі на валуцкім і пісьменніцкім членствам адказала: "Мне не трэба члены. Мне трэба пісьменнікі".

Беларуская кніга (для дзяцей яна, ці для дарослых) патрабуе раскруткі. Да гэтага павінны падключыцца сродкі масавай інфармацыі, радыё, тэлебачанне, у рэшце рэшт, кінематограф. І раскрутку гэтую неабходна ажыццяўляць як на стадыі выхаду кнігі, так і падчас яе падрыхтоўкі. Апошняе ў многім залежыць ад самога аўтара. Ведаю гэта з уласнага вопыту. Можа, таму, даруйце за няціпліласць, мае кнігі для дзяцей "Чатыры зярнятыкі" і "На арэхавым кані" і разышліся імгненна, што з імі перш-наперш працаваў я сам. Сёння гэтак жа я раскруціў свае "Не казкі пра Сашку". Здаў у выдавецтва "Мастацкая літаратура", нават папярэдне ў тэматычным плане на 2006 год кніга стаяла. Ну і што? Раней стаяла, цяпер ляжыць. А мне ўжо і перад чытачамі няёмка, калі пытаюць, дзе абяцаная кніга. Каб была не дзіцячая, выдаў бы за свае сродкі, а дзіцячую (каляровую) наўрад ці пацягну.

Зрэшты, усе казкі з маіх "Чатырох зярнятак" уключаны ў падручнік для вучнёў першага класа школ з рускай мовай навучання, якія займаюцца па агульнаадукацыйнай праграме "Школа — 2100". Дапоўніў раней выдадзёную кнігу новымі казкамі, але дзе яе выдаць? Хая гарантую: мяне так часта запрашаюць у школы і іншыя навучальныя ўстановы рэспублікі, што сам бы свае кнігі там і рэалізаваў. І гэта ведаюць у выдавецтве, але там, пэўна, апроч творчых і фінансавых, існуюць яшчэ і нейкія іншыя крытэрыі, хай у друку і канстатуюцца адваротнае. Хто сутыкаўся непасрэдна з выдавецкай рэчаіснасцю, ведае гэтае "адваротнае".

Няхай даруе чыгач, што пачынаў з агульных праблем, а закончыў асабістымі. Ды яны не толькі асабістыя — праз іх прасочваюцца многія агульныя тэндэнцыі. І таму гаворка, пачатая "ЛіМам", патрэбная і своечасовая. Вось толькі ці пачуюць яе ў тых кабінетах, дзе павінны пачуць?

Анатоль ЗЭКАЎ

тром тэмам: Радзіме, Веры і Любоў. Як і раней, ён піша пра вёску. Але ў новым зборніку паэт з радасцю вітае новую вёску, жадае ёй поспеху:

*Здравствуй, юный агрогородок,
Беларуси новый гражданин.*

Кранаюць сэрца і дзве паэмы: "Волшебная свирель" (пра Пушкіна) і "Жизнь длиною с песней" (пра Лерманова).

Зборнік І. Пехцерава "Васильковое слово полей" выдадзены накладам 500 асобнікаў у выдавецтве В. Хурсіка ў 2006 годзе.

Віктар АРЦЕМ'ЕЎ

Дзеся справядлівасці, аднак, варта сказаць, што выдавецтва "Мастацкая літаратура", узяўшы на сябе няпростыя функцыі "Юнацтва", што ўвайшло ў яго склад, не адсунула дзіцячую літаратуру на задворкі. Безумоўна, колькасць выдаваемых кніг паменшала (пра тыражы маўчу), але ж гэта датычыць і ўсяго кніжнага асартыменту — не толькі дзіцячага. Затое кніга для маленькіх стала, як правіла, больш прывабна ілюстраванай, апраунулася ў цвёрдую вокладку.

**ЗАЙКІ ЦІ КАМП'ЮТЭРЫ?
І ТОЕ, І ДРУГОЕ!**

загадкі, скорэгаворкі, казкі — павінны адкрываць ім гэты свет ва ўсёй паўнаце фарбаў, гукаў, рухаў і з'яў, падказваць, "што такое добра, што такое дрэнна". І гэта цудоўна, што за апошнія гады ў нашай літаратуры з'явіліся своеасаблівыя вершаваныя энцыклапедыі пра кветкі, дрэвы, жывёл, птушак, грыбы, хатнія рэчы — перш-наперш, маю на ўвазе кнігі Авяр'яна Дзержынскага, Васіля Зуёнка, Уладзіміра Марука, Галіны Каржанеўскай. А колькі напісана розных азбук! Тут пашчыравалі Рыгор Барадулін, Васіль Вітка, Уладзімір Ліпскі, Мікола Чарняўскі, Казімір Камейша, Уладзімір Скарынін, Уладзімір Магзо; складзены нават асобны зборнік "Аз+Букі".

Іншая справа, што ўсё гэта павінна пісацца не схематычна, а па-мастацку вобразна і запамінальна, каб гэта было не проста зарыфмаваны радкі энцыклапедыі, а сапраўдная паэзія. Гэта няпроста, аднак навошта брацца за гук, калі не дуж, і шчыры сябе думкай, што робіш вялікую справу?

Некалі мы ганарыліся, што ў нас, на Беларусі, ёсць сваё выдавецтва "Юнацтва". Гэта дзякуючы яму мы пабагацелі на шматтомныя анталогіі дзіцячай літаратуры ўсіх тагачасных саюзных рэспублік, беларускіх дзеткі змаглі прачытаць на роднай мове творы сусветнай дзіцячай класікі. Хто дадуваўся знішчыць гэтае выдавецтва? І навошта? Каб аддаць дзяржаўныя (і не толькі "Юнацтва") выдаўцам-камерсантам і тым самым пагрэцца іх асамі? Ці не злачынная гэта з боку асобных выдавецкіх чыноўнікаў? Тым, хто не згодны, магу запярэчыць: а чаму тады не размясціць некаторыя дзяржаўныя (у тым ліку і падручнікі) ў дзяржаўнай РВУ "Літаратура і Мастацтва"? Той жа нядаўняй кнігай Раісы Баравіковай "Казкі астранаўта" з падзаглаўкам "Касмічныя падарожжы беларусаў" установа даказала, што можа выдаваць прыстойныя кнігі для дзяцей і падлеткаў. Няхай гэта і не ў тэму, але пры атрыманні дзяржаўных заказаў кіраўніцтва РВУ "Літаратура і Мастацтва" не збівала б ногі ў пошуку грошай на існаванне дзяржаўных (падкрэсліваю: дзяржаўных) выданняў, а небагагае Міністэрства інфармацыі, у сваю чаргу, магло б і зэкано-міць сякія-такія бюджэтныя сродкі на іншыя мэты.

Вядомы крытык Іван Калеснік пра Пехцерава, яшчэ студэнта-журналіста канца п'ятдзятых гадоў, сказаў: "Ён чые як расце трава". Пазней у адным з вершаў паэт прызнаўся, што чые цішыню. А ўжо сёння перакананы, што і ў палёў ёсць мова, як ёсць мова ў світальнай пераклічы птушак, гамонцы кветак і жытніх каласоў. І паэт апантана імкнецца разгадаць іх сэнс:

*Замирая, их слушаю снова и снова —
И, как будто бессмертныя небес благодать,
Летяет в душу полей васильковое слово.*

Па змесце творы гэтага зборніка, як і папярэдніх кніжак І. Пехцерава, прысвечаны

**ВАСІЛЬКОВАЕ
СЛОВА ПАЭТА**

Успамінаю сваё яшчэ ваеннай пары юнацтва, калі прайшоўшыя колькі пракосаў на лузе ля рэчкі Лешня, кроцьбу да крыніцы, якую атулялі вербы, зачэрпваў далоньмі крамянёвую ваду і піў, піў, піў... Такая ўжо была смага ад поту і спякоты.

Нядаўна найшло такое ж адчуванне, калі пачаў чытаць вершы і паэмы паэта-магілёўца Івана Пехцерава з яго новага зборніка "Васильковое слово полей". Цудоўная звонкія вершы і паэмы: чыгаш — не наголіцца...

Беларуская дзіцячая літаратура мае вялікія традыцыі. Для юных чытачоў пісалі Якуб Колас, Янка Купала, Цётка, Кузьма Чорны, Эдуард Самуйлёнак, многія народныя паэты і пісьменнікі (згадайма хаця б таго ж "Міколку-паравоза" Міхася Лынькова, "Загадкі дзеда Кандрата" Кандрата Крапівы ды кніжкі казак Максіма Танка), шмат хто з іншых вядомых твораў. Вялікім поспехам і сёння карыстаюцца "Палескія рабінзоны" Янкі Маўра і нашат пазнейшая трылогія, як мне падаецца, належна неацэненага крытыкай Івана Сяркова "Мы з Санькам у тыле ворага", "Мы — хлопцы жывучыя", "Мы з Санькам — артылерысты...". Ужо ў наш час школьнікі атрымалі падарунак у выглядзе дзвюх прыгодніцкіх апавесцей "Шчарбаты талер" і "Афганская шкатулка" ад Андрэя Федарэнка. Можна згадаць і яшчэ сёе-тое, але ў тым і бяда, што толькі сёе-тое, хоць і напісана, і выддзена як быццам нямаля. Таму цалкам згодны з Алесем Бадаком, які пачынае свой артыкул, а заадно і азначаную дыскусію словамі: "Беларускай літаратуры патрэбен свой, нацыянальны бестселер" ("ЛіМ", 24.ІІ.2006 г.). Я б дадаў яшчэ: са сваімі нацыянальнымі героямі кштату Гары Потэра, Пелі Доўгайпанчоі ці Алісы. Больш таго, мушу сказаць, такі герой асабліва неабходны падлетку, бо менавіта гэтая ўзроставая катэгорыя чытачоў у нашай літаратуры найбольш абдзеленая пісьменніцкай увагай.

Насамрэч, калі пакласці на стол усе кнігі, выдадзеныя апошнім часам рознымі выдавецтвамі для дзяцей і падлеткаў, то ў вочы адразу кінецца, што пераважна большасць іх — для дашкольнага і малодшага школьнага ўзросту. Гэта нягала, але ж падлеткам ад таго не лягчы. Таму і вядзь іх Гары Потэр, а заадно і адлучае ад роднага слова.

Зрэшты, не ўсё ладна і ў дашкольна-малодшашкольным стане. Зноў-такі кнігі выдаецца шмат, а аднаго героя, яркага і запамінальнага, у якога б, напрыклад, дзеткі гулялі, як некалі мы ў маленстве ў таго ж Міколку-паравоза, на вялікі жаль, няма.

Беларускіх пісьмнікаў нярэдка папракаюць тым, што яны адарваны ад жыцця сённяшніх хлопчыкаў і дзяўчынак. Маўляў, сучасныя дзеткі, ледзьве стаўшы на ногі, ужо садзяцца за камп'ютэр і заходзяць у Інтэрнет, а нашы творцы прыгожага пісьменства ім усё дадзеныя пра добрых зайкаў, хітрых лісаў ды злосных ваўкоў. Падобныя папрокі, безумоўна, маюць пад сабой падставу, але ж камп'ютэрамі ў дзіцяці не выхаваш дабрны, спагады, любові. Памятаю, як купіў трохгадовай унучцы Машы мыла ў форме зайкі, а потым і не рады быў, калі пабачыў, як плакала малая, калі мыла пачало змывацца. Для яе гэта быў усё ж зайка! Так што пры выбары тэм наўрад ці варта адно замяняць другім. У літаратуры павінна быць усё: і зайкі, і камп'ютэры. Зрэшты, апошняе і так ужо нямаля зрабілі для нашых дзетак, каб адцягнуць іх ад кнігі!

Уводзячы дзяцей у жыццёвы свет, менавіта пісьменнікі — праз вершы,

Віктар ШНІП

БАЛАДА АПОШНЯГА
ІНСУРГЕНТА

Зноўку восень прыйшла, як ваўчыца,
У краіну, дзе ты паміраеш,
Дзе ад вогнішча дым зноў клубіцца,
І за дымам да зор узлятаеш
Ты душою збалелай і вольнай,
Нібы вецер, што сёння самотны,
Над вадою счарнелай і зольнай
Туманоў расцілае палотны.
Зноўку восень табе, як ваўчыца,
Нібы лісця з бяроз, зліжа раны,
Што на сэрцы тваім, і маліцца
Будзеш ты кожны вечар старанна
За краіну, дзе ты паміраеш,
Дзе ад вогнішча дым зноў клубіцца,
За якім ты да зор узлятаеш,
І ляціць за табою ваўчыца,
Як лісцё, як агонь, як былое,
Ад якога штодня ты ўцякаеш,
А яно, нібы ішчасце зямное,
Даганяе цябе, даганяе...

***

Гэта ноч — тваё чорнае мора,
Па якім пераходзім з Учора
У нязнае Заўтра, з якім
Гэта чорнае мора, як дым,
Адплыве ў небеці, каб і ты
Зразумей: незваротна гады
Адходзяць, знікаюць, як сон.
Зацвітае ў кватэры вазон
Адзінокі, як ты адзінокі.
І плывуць, як ільдзіны, аблокі
Над табой, праз цябе, пад табой,
Бо ляціш ты над светам душой
Зноў праз ноч, што як чорнае мора,
Па якім пераходзім з Учора
У нязнае Заўтра, каб там
Будаваць, разбураючы, Храм,
У якім нам ніколі не быць,
Бо наш Храм, як малітва, ляціць
У нябёсы, дзе чорнае мора,
У якім знікла нашае Учора...

***

“Размовы сціхнуць,
справы застануцца...” —
Гаворым мы, а з нашых слоў смяюцца
Сябры, якіх мы любім не за словы.

І дождж ідзе, і вырастаюць травы,
А ты сядзіш над філіжанкай кавы,
Самотны, нібы дождж, і безграшовы.

А заўтра зноў ты возьмешся
за справу,
Не марачы пра грошы і пра славу,
А помнячы, што зробіш —
застанеца.

І сціхне дождж,
і нехта скосіць травы,
І ўспомніш ты за філіжанкай кавы:
“Пара ўжо берагчы мне сэрца...”

***

Нічога не паўтарыцца, нічога...
І ў белым снезе белая дарога
У белым свеце знікне назаўсёды,
Нібы малітва, што ляціць да Бога,
Нібыта Храм, што збудаваны з лёду
Растане, не адновіцца ніколі.
Ды зерне кінутае ў родным полі
Аднойчы прарасце, калі пашчасціць
Яму цяпер не на валун упасці,
Дзе ў белым снезе белая дарога
І ты адзін і больш найкол нікога,
І неба, нібы лёд, па-над табою,

І вецер, як вада, цячэ, знікае,
І снег аднойчы зробіцца вадою,
Што валуны з зямлі павымывае,
Каб зерне кінутае ў родным полі,
Нібыта мара аб адвечнай волі,
Усё-ткі светла прарасло, нібыта
Да Бога даляцела наша малітва...

***

Пройдзе ўсё... І гэты вечар пройдзе,
Нібы цень стагоддзяў праляціць
За вакном і ў шкле, нібыта ў лёдзе,
Здолее самоту пасяліць,
Праз якую паглядзіш ты ў вечар,
Бы ў ваду, дзе патанаем мы,
Дзе ў нябёсах чорных хмараў веча
Думае пра надыход зімы,
Што таксама пройдзе, як і вечар,
Як і дзень, які чакаеш ты,
Так як ветразі чакаюць вецер,
Як чакаюць восенню лісты
Вецер, што сарве і долу кіне
І далей, як воран, паляціць,
А лістам валяцца ў каляіне,
А лістам, як і табе, баліць
Тое, што было і што праходзіць
За вакном і ў небе, нібы ў лёдзе,
Зоркамі халоднымі гарыць...

***

Настрой, як воблака,
з якога дождж ідзе,
Маю душу, як неба, запалоніў сёння.
І я ў журбе,
нібыта ў дажджавой вадзе,
Тану, як ліст кляновы,
што ў калюзе тоне.
І хочацца ўцячы ныведама куды
Ад тлумных вуліц,
на якіх мне ўсё чужое.
І толькі ліст кляновы чорна-залаты
Мне свеціцца з вады,
як сонца веснавое,
Што асвятляла дзень,
калі я ў свет прыйшоў
Пад гэта неба, дзе дажджы і снег,
і вецер

Журботныя, як мы,
калі мы без сяброў,
Калі, здаецца,
лепшае з табой ужо на свеце
Было і ты цяпер, як дождж,
адзін ідзеш...
Ды раптам нехта стрэчны
сам сабе ўсміхнецца,
І ўжо ў табе,
нібыта ў дажджавой вадзе,
Як ліст кляновы,
сэрца светла страпянецца...

***
Самотных дзён халоднае святло
Праз вочы мне да сэрца дацякло
І я спыніўся, бы спыніўся час,
Дзе мы ўсе ёсць і дзе няма ўжо нас,
Нібы ў далёкіх зор ужо святла няма,
А зоры ёсць, як гэтая зіма,
Што прада мной, як белая трава,
Што нада мной, як белая царква,
Дзе ёсць малітва, як і ёсць святло,
Што ў сэрца мне праз вочы зацякло
І я пайшоў, нібы пачаўся час,
Дзе нас няма і дзе чакаюць нас...

***

***
Маці без бацькі сумуе.
Бацька сумуе без маці.
Я ў іх самоце начую,
Нібы ў старэнькай той хаце,
Дзе нарадзіўся вясноў,
Нібы праталіна ў снезе.
Маці тут побач са мною,
Бацька ішчэ ходзіць па лесе,
Спелыя зёлкі збірае,

***

***
Нібы шукае былое.
Маці цыбулю сплятае,
Быццам бы ўсё залатое,
Што ў іх жыцці адбылося.
Сёння на вуліцы восень.
Вецер лістоту вятруе,
Светла і цёпла мне ў хаце.
Маці без бацькі сумуе,
Бацька сумуе без маці.

Віктар ШНІП

Таіца МЕЛЬЧАНКА

Нібы шукае былое.
Маці цыбулю сплятае,
Быццам бы ўсё залатое,
Што ў іх жыцці адбылося.
Сёння на вуліцы восень.
Вецер лістоту вятруе,
Светла і цёпла мне ў хаце.
Маці без бацькі сумуе,
Бацька сумуе без маці.

***

...Ну а паэт слугой не можа быць,
Ён можа толькі, як паэт, служыць
Адной, нібы адно жыццё, Айчыне,
Адной, нібыта Храм адзін, жанчыне,
Служыць, нібы ў каўчэзе Ноя быць
Цвіком, які спатрэбіцца пасля,
Калі ўжо будзе знойдзена зямля,
Дзе можна будзе цвік

загнаць у крыж...
Чакаюць слоў тваіх, а ты маўчыш,
Бо ты слугой не маеш права быць,
Бо ты задуманы, як цвік, служыць
Адной, нібыта крыж адзін, Айчыне,
Адной, нібы зямля адна, жанчыне...

***

...У перакладах захаваны клад
І слова беларускае жыве
На аркушах, што, як вясновы сад,
Дзе пчола, як анёлы у царкве,
Дзе кожны з нас, як брату брат,
Нясе святло, што над зямлёй плыве
Праз душы нашы, быццам бы вякі,
Дзе чорныя, як кроў, чарнавікі,
З якіх, нібы з раллі, ідзе святло,
Самотнае, як тое, што было
І вечнае, як захаваны клад,
Як зроблены паэтам пераклад...

***

Гэты свет, як вада, што цячэ
Паміж пальцаў у нашага Бога.
І слязы ў цябе след на ішчацэ,
Як твая з адзіноты дарога,
Па якой ты ідзеш да людзей
Праз дажджы, праз снягі, праз
спякоту
І губляешся, нібы ў вадзе
Цень ад пылу з-пад стоптаных
ботай,
Тут у свеце, які, як вада,
Што між пальцаў цячэ, не знікае
І знікае, як знікла Арда,
Што была, як вада залатая...

Таіца МЕЛЬЧАНКА

ГАЛОЎНАЯ ДАРОГА

Мяне заўсёды клікалі дарогі,
Галоўнай заставалася ж адна,
Што бегла ад бацькоўскага парога.
Мне вернай заставалася яна.

І стомы ногі ўжо не адчувалі,
І я стралой ляцела, не ішла.
І птушкі мне на ўсе лады спявалі.
Іх чуўся грай аж на канцы сля.

Хоць ведаю, што мама не сустрэне
У нашай хаце, змоўклай ад тугі,
Ды памяць уваскрэсіць на імгненне
Зноў яе воблік светлы, дарогі.

І ішчасця голас узрывае цішу:
— Мая дачушка, дай цябе абняць!
І нават хата цеплынёю дыша,
Бо вочы мамы ласкаю глядзяць...

Але знікаюць хутка мае мроі —
Даўным-даўно бацькоў ужо няма.
І так балюча гэтая пароў,
Бо спознена дарога прывяла.

Мяне суседка словам суцяшала:
— Жывым — жывое!..
Нельга рвацца так!
І я сваіх усіх перахавала,
А мне Бог смерці не дае ніяк.

І на абед свой сціплы запрашае,
Толькі б даўжэй
са мной паразмаўляць.
Іду, але дарога ўдаль гукае,
Каб боль мой незагойны ўтаймаваць.

СПІС
БЕССМЯРОТНЫХ

Граніт магільны — вечны, як скала,
Ды бессмяротных не ўмясціў імёнаў.
Забіла не адно жыццё вайна:
Падлічана,
што дваццаць ішчэць мільёнаў!

За кожным імем — чалавечы лёс.
Яго ніколі з памяці не сцерці.
Не страшны мёртвым спёка
і мароз —
Яны ўзняліся, як Хрыстос,
над смерцю.

Ды чорны камень — скруха,
боль скразны.
Не вылечыцца ён і праз стагоддзе.
Ляжаць бацькі ў абдымку і сыны
Тут, пад плітою,
з думкай аб свабодзе.

А дзесьці ў свеце зноў вайна грыміць,
Ахвяры, ненажэрная, глытае,
Каб мёртвых спіс папоўніць,
абнавіць,
Усю планету ў ішчупальцах трымае.

Спакой падманны, і трывожна мне —
Жывых падсцерагае небяспека.
Я закажу “Заздраўную” ў царкве.
Дапамагаў Гасподзь усім спрадвеку!

Плыве перад вачыма доўгі спіс,
І я ў свой верш яго ўмясціць
не здольна.
Бясмертных душы паляцелі ўвысь,
Ды кроў іх пратэстуе супраць войнаў.

ЗНІТАВАННЕ ЛЁСАЎ

З дзяцінства блізкай
мне ўкраіна стала —
Народжаная на памежжы я.
Калі Дабранка песню запявала,
Падхоплівала вёсачка мая.

Нас мосцік раздзяляў тады,
не мытня.
Хадзілі людзі ў госці, на кірмаш.
Душа ўкраінца век была адкрыта —
Гасцінна сустракалі ўсіх не раз.

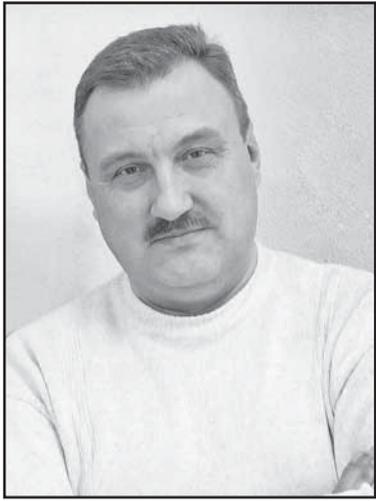
Бацькі тады вярталіся між ночы.
Не мела наша ішчасце ўжо мяжы:
Прывозілі то пернік,
то свісточак,
Бліскучыя гаршчочкі, гладышы.

К нам казакі, бывала, прыезджалі
І беларускіх сваталі дзяўчат.
І дзве крывы славянскія ядналі,
І кожны быў сваяцтву таму рад.

І тыдзень, мо, гулялася вяселле
Ў садку вішнёвым,
потым — ля бяроз.
Да сёння мне і радасна і хмельна,
Што з Украінай знітаваны лёс.

Зрадніліся, як сёстры, нават песні.
Душа народа ў іх ішчэ жыве.
Калі ў Дабранцы наша ішчэ ўаскрэсне —
То мая вёска іхноў пая.

Сяргей РУБЛЕŪСКИ

Паход Овуса

Апавяданне

ўзяты пад строгі нагляд. “Жучок” жа абладжаны прымуковым кіраваннем руху: імпульс — і таракан змушаны браць управа, іншы імпульс — улева, ці такі, што назад не павернеш, толькі наперад. Усё было распрацавана з біялагічных падказак Мякіны Самаматы. Як гэта не было цяжка, але ён параіў і як зрабіць малосенькую прыладу ў “жучку” для змярцнення таракана, калі той дапнецца да якога сховішча ў памяшканні і пачнецца падслухоўванне.

— Добрага, добрага ты вусаціка выбраў. Я ў яго веру — трохі задумна прамовіў загадчык аддзела.

— Я таксама — абьякава адказаў заклапочаны Мякіна Самамата.

— На наступным тыдні — на заданне яго. Рыхтуй. Толькі не загадзя. Перад самай адпраўкай у краіну прызначэння. Каб тараканава сіла не змарнавалася заўчасна.

***

Мякіна Самамата падрыхтаваў Овуса без проблем, далікатна і надзвычай удала. Нават крыху здзівіўся, што вусацік так хутка ачуняў пасля аперацыі, здавалася, і на грамлючку не згубіў сваёй рухавасці і апетыту. Адзінае, што не мог праверыць даследчык, дык гэта юрліваю пажаду Овуса да сваіх прылучаных на часовую раскошу сябровак — ці такая яна, як раней. Бо адсаджіў яго ў асобную скрыначку з падагрэвам. А праз які дзень-другі хліпканогі дыверсант у патаемным кантэйнерчыку быў дастаўлены ў краіну прызначэння і перададзены глыбока затоенаму агенту, які працаваў электрыкам на тым самым заманлівым для выведкі аб’екце. Не маючы доступу ў сакрэтныя лабараторыі, але дзейны на іх перыферыі, электрык і злаўчыўся напуціць Овуса на апошні маршрут па бляшаным паветраводзе.

***

Але вось якая была акалічнасць: затоены, змучаны страхам агент ведаў, як працуюць мантажнікі-электрыкі, але не бляхары. Тым больш не ведалі пра гэта вытанчаныя ў сваіх штукарствах шпіёнскія цэнтры. Яны ж скрадалі сакрэты, а не вывучалі глыбока асаблівае нацыянальнае прызначэнне тых ці іншых супраціўнікаў. Бляхары ж, як і многія будаўнікі суседняй краіны, частку і на працы бралі па чарцы, асабліва ў халоднае надвор’е, і тады працавалі цяп-ляп, забываліся на “дзробязі”, якія агрэхі — усё сыхадзіла з рук, бо і начальства было ахвочае на выпіўку, на ўсё глядзепа праз пальцы.

Адным словам, майстры, якія ладзілі той паветравод, забыліся затуліць, прычым на адкрытым паветры, адхінутую бляху, і на ёй, нібы на ўздраным вачку кансервы, палюбіла садзіцца на перадых тамтэйшая сінічка. Цяпер, калі ў гняздзечку — толькі адзавіся

— усчыналі пярэпалах жаўтадзюбыя птушаняты, яна практычна не стуляла крылаў, лётала і лётала ў пошуках спахывы. Да таго ж усё калі-нікалі супадае пад гэтым небам. Сініца сядзела, Овус вяршыў свой паход, позірк птушкі зафіксаваў рух аб адно імгненне.

Яго было дастаткова.

***

У гэтае імгненне супрацоўнікі далёкага шпіёнскага цэнтры, якія сабраліся наўкруг падсветленага рознакаляровымі агенчыкамі абсталявання ў спецыяльным, суперізаляваным ад лішніх гукаў пакоі, пачулі рэзкі, нібы па цвічку трукнулі малаточкам, удар па блясе. Усе пераглынуліся. А калі праз узмацняльныя калонкі пачу-

***

Яму карцела прыйсці на працу без запынкаў, каб спешна агледзець сваіх тараканаў, трохі падхарчыць іх ды пайсці ў “падслухоўку”, базазе, атрымаў туды пропуск, ды зануршыў у зваблівых далёкіх гукі, якія ўчора так уразілі сваёй чарадзейнасцю.

...Мякіна, як толькі падышоў да стала, найперш надзеў навушнікі і толькі тады сеў ва ўтульнае, з выгіністай спінкай крэсла. Усё ўжо было падключана, а больш дакладна — тэхнічныя наглядчыкі дзяжурны ў “падслухоўцы” ўсю ноч і не перарывалі сувязь з далёкай загадкавай краінай. Самамата адразу пачуў журкацістае бруенне вады і ўсміхнуўся. Ён так і думаў: гэта рака, а не возера. І, мусіць,

лася дробнае, прыспешанае, трохі глухаватае тахканне і вуркатлівае бруенне, нібы па якой цеснай трубацы пералівалі непатадліваю вадкасць, спецыялісты падслухоўвання, як згаварыліся, утаропілі вочы ў Мякіну Самамоту: маўляў, паглумач, што да чаго, нібы з яго віны так адбылося.

— Па ўсім відаць, птушка спахывала нашага Овуса... — задумна прамовіў даследчык.

— Як птушка?!

— Хіба гэта магчыма?! — прамовіў адзін са служыўцаў зусім недарэчна, нібы той Овус цалкам з жалеза ці якой чамырыцы.

Мякіна, на твары якога нечакана засявілася лёгкая пагарда, хацеў адказаць, але ў гэты момант пакой напоўніўся цурчэннем вады, шчабятаннем птушак і то даволі гучным, то аціхлым шэптамі лісця. Шпіёны знямелі, не маглі зварухнуцца, нібы на канцэрце класічнай музыкі. Здавалася, яны гатовы сядзець так да раніцы. Можна, многія і сядзелі б, каб не загадчык аддзела, які ніколі не забываў пра дзержаўную службу.

— Праваправалілася, — скрушна прамовіў ён. — За работу. Будзем думаць, як надалей ахавацца ад такіх няшчасцяў.

Загадчык аддзела зрабіў паўзу, можа, каб абдумаць, што сказаць далей, а можа, таму, што ў гэты момант у таямнічай краіне, па ўсім відаць, на баззе ракі ці возера, дзе сініца вызваліла “жучка” са свайго шлункавага палону, закрывала чаіца. Працяжна і трывожна. І ўсе шпіёны суцішыліся яшчэ больш.

— А вы, — звярнуўся кіраўнік да Мякіны Самаматы, — цяпер будзе сядзець тут штодзень. Гэтую лухту толькі вам і слухаць. Трэба ўсё ж прасачыць, як пакажа сябе наша электронная навінка.

***

Гэтым вечарам пасля работы Мякіна Самамата вырашыў не спяшацца дадому, яму захацелася прайсці хоць пару кварталаў пешкі. Церусіў касы дожджык, але гэта, хоць і не было парасона, зусім не замінала. Даследчык нават не ўзняў каўнер, толькі зрэдчасу абціраў далоняй твар, а потым зноў падстаўляў яго пад дробныя калосы кроплі. Ішоў зусім няспешна і слухаў, слухаў... Як шапоча дождж на брызентавых каптурках крамаў, цурчыць вада праз рашоткі ліўнёўкі, спуджана трапецунца пад подыхам вятрыскі лісцінкі чэзлых гарадскіх дрэваў... Усё было своеасаблівым працягам уражанняў ад праслуханага на працы.

Нечакана для сябе даследчык дайшоў амаль да ўзбярэжжа са спадзяваннем убачыць там хая па адну чаіцу. Самамоту зусім не бянтэжыла, што было ўжо запозна і святло ліхтароў звязіў густы морак. Назаўтра даследчык пешкі выправіўся і на працу, раней звычайнага. Але прайшоў толькі да наступнай станцыі метро. Баяўся спазніцца.

там, у далёкім краі, прайшлі спорныя дажджы і плынь набралася моцы. Так яно і было, праз колькі хвілін даследчык пачуў, як па траве зашаргацелі кроплі. Даждзю, напэўна, узялі край у аблогу. Яму было прыемна, што па гуках уявіў мясцовасць, нібыта па драбку цурку гасподняй крышаніны аднавіў непаўторнае цэлае. Даследчык натхніўся...

***

І гэтым разам пасля працы ён ішоў пешкі да самага ўзбярэжжа, не звяртаючы аніякай увагі на пералівістыя гукі клаксонаў ды гаману нагоўпу. На ўзбярэжжы Самамата знайшоў спуск і падышоў да самай вады — абмакнуў рукі ды прыклаў далоні да твару, нібы падчас знемагальнай стомы. Узняўся, абцёрся насоўкай, і раптам жыццё яго падалос куды больш радасным і напоўненым, рассыпаным па ўсім, нават самых далёкіх абшарах сэнсам, чым да паходу Овуса, як цяпер высветлілася, надзвычай удалага.

Так даследчык хадзіў пасля работы колькі вечароў запар, пакуль з навушнікаў цурчэлі непаўторныя, дзіўныя гукі. Яны былі зусім нязвыклымі для вялікага горада і, здавалася, так надтачылі яго, развінулі прасяг да душы, мудрэй, чым мора. А ў душы Мякіны сащачпіліся два светлы.

Але на другі тыдзень, у пятніцу, у цэнтры выведкі эфір прынёс зусім нечаканыя гукі: з навушнікаў пачулася людская гамана. Даследчык, хоць і не разумеў слоў, тым не менш хутка ўявіў, што адбываецца на далёкім баззе: на месца, дзе з сінічкі “дэсантаваўся” электронны вусацік, прыйшла парыбачыць пара мясцовых жыхароў, мяркуючы па галасах, сталы мужчына і падлетак. Хутчэй за ўсё сын і бацька — было добра чутона, якой зычлівасцю і прыязнасцю поўнілася іх размова. Са свістам рассякалі паветра вудзільныя, зрэдчасу гучалі воклічы захаплення, у асноўным юнака.

Самамата міжволі згадаў свайго бацьку, як яны ў выхадны хадзілі ў старадаўні парк палубавання на залатых, з шырокімі, вялікімі, нібы анучкі, плаўнікамі, рыбак. І расчуліся. А каб не даць нават слога знаку адмыслоўцу, які наглядзеў за апаратурай, хуценька выйшаў з пакоя з прыдуманай нагоды — пакурыць ды папіць кавы. Але і сапраўды зрабіў гэта. Калі ж праз паўгадзінкі вярнуўся, дык пачуў з навушнікаў грукат сякеркі, шамаченне, верагодна, шчыльнай лубяной тканіны ды часты трэск, які бывае, калі займецца шуглівым полімерам хваёвы сушняк. Самамата здагадаўся: бацька з сынам уладкоўваюцца на начлег. “Хіба здалёку прыйшлі, не мясцовыя, мусіць жа не... На такіх аб’ектах чужынцаў не любяць. Дзеля рамантыкі, напэўна...” — падумаў ён.

Даследчыку раптам захацелася пасядзець у “падслухоўцы” як

мага пазней, нават дацямна: не маваедама чаму заманулася пачуць дыханне бацькі і сына, калі яны лягуць на спачын, — была надзея, што свой намёцік тыя паставілі акурат там, дзе ляжаў “жучок”. Але наглядчык апаратуры не дазволіў, бо ў яго на гэты час было запланавана іншае падслухоўванне.

А ў наступныя дні гукавая плынь з замежжа ўвайшла ў сваё звычайнае рэчышча: подыхі вятрыскі і шапаценне травы, цурчанне рачнай плыні, няхай сабе і не такое выразнае, як было пасля дажджоў.

***

У нядзелю Самамата патэлефановаў свайму пляменніку-падлетку і прапанаваў яму з’ездзіць на далёкае пустэльнае ўзбярэжжа, каб пабыць трохі разам удалечыні ад гарадской мітусні і турботаў. А калі паспрыяе надвор’е, дык і закінуць пару донных прынадаў на камбалу. Пляменнік пагадзіўся з ахвотаю. Па дарозе яны заехалі ў краму для турыстаў, і Самамата купіў усё неабходнае з дзробязяў, а потым папрасіў пляменніка пачакаць на вуліцы, вярнуўся і прыдбаў колькі апілчаных брыкецін. “Для вогнішча, — сказаў хлопцу. — Пасядзім трохі, абагрэемся...”

...На ўзбярэжжы, можа таму, што надвор’е хмурылася, яны былі, па сутнасці, адны, калі не лічыць колькі маленькіх, як сярнічкі, постацей удалечыні, дзе бараб быў завалены круглабоккімі камянюкамі. Мякіна Самамата забавляўся з пляменнікам, як хлапчук-роўня, — такую лёгкасць адчуў ён у целе. Закідвалі донкі без якога-небудзь спадзеву на ўлоў, гулялі ў бадмінтон, базазе, аціх вечер, а калі згаладаліся, ладзілі бутэрброды... І ўсе іх дзеі былі асвечаны натхняльнай еднасцю і згодай, якую найлепш адчуваеш праз маўчанне — душы гамоняць на сваёй мове.

Асабліва гэта адчулася каля цяпельца, якое занялося дружна ды жвава. Родныя людзі прыселі да яго і назіралі за полімерам. Кожны думаў пра сваё. І тут Мякіна Самамата раптам усвядоміў: “А па сутнасці ж, я карыстаюся шпіёнскай падказкай. Вось сяджу з пляменнікам на ўзбярэжжы мора, як той далёкі невядомы чалавек з сынам каля рэчкі. І дыханне прыроды адчуў праз навушнікі. Можа, гэта і ёсць самая вялікая здабыча нашай выведкі? Для мяне дык — без сумнення. Але ж як трэба было заблудзіцца ў нетрах звихнутай цывілізацыі, каб такой дзіўнай вычварэнскай абочынай вярнуцца да першаіснага...”

Самамата падышоў да вады і звычайна абмыў рукі, твар. Проста так, без якой-небудзь рытуальнасці ці глыбакадумнасці — захацелася адчуць свежую прахалоду сушвету...

***

На наступным тыдні Мякіна Самамата заўважыў, што загадчык тэхнічнага аддзела, які зрэдчасу наведваўся ў ягоны новы прытулак, відавочна змочны і непрыкільны. Было падобна да таго, што даследчык пачаў усё больш і больш раздражняць расчараванага электроннага адмыслоўца, мусіць, нават шкадуе, што дапусціў яго на сваю тэрыторыю. Гадуў тараканаў і не кашляй! Але Мякіну было ўжо ўсё адно, як на яго пазірае начальнік. Цяпер куды больш, як раней, ён жыў сваім. Усхваляваны, натхнёны, але адначасна і прыкметна змораны наслуханым, дзяслок імкнуўся заснаваць які прымальны баланс паміж эфірнай плыню і сваім светам. Толькі надарэўся вольны час — імкнуўся ці ў парк, ці на ўзбярэжжа, ці проста пасядзець на лаўцы ў людской мітусні — абы над ёй навісала крона якога-небудзь дрэва.

Але неўзабаве ў гэтым балансаванні здарылася нечаканая і непрыемная палёгка. Падчас чарговага праслухоўвання ў навушніках здавалася на цэлую хвіліну запынілася працяжнае “Му-у-у-у...”. А потым на зямлі пачулася характэрнае шлэпанне і запанавала цішыня. Але Мякіна Самамата ўжо навучыўся слухаць і цішыню.

Арт-пацеркі

Юбілейная персанальная выстаўка знаных майстроў графікі Георгія і Наталлі Паплаўскіх разгорнута ў Нацыянальным мастацкім музеі краіны да 22 студзеня. Экспазіцыя ўключае амаль 60 твораў, сярод якіх не толькі графічныя аркушы, але і ўзоры жывапісу. Цыклы работ народнага мастака Беларусі Г. Паплаўскага вядомыя жыццесцвярджалым гучаннем героіка-рамантычных матываў. А нізка яго акварэляў “Браслаўскі альбом”, адзначаная Дзяржаўнай прэміяй, прываблівае замілаванасцю і захапленнем, што выказвае майстар да непаўторных беларускіх краявідаў. У традыцыях беларускага фальклору, нацыянальнай этнаграфічнай культуры працуе Н. Паплаўская. За свае творчыя дасягненні яна ўзнагароджаная медалём Француска Скарыны.

І сапраўды: загадкавая жаночая душа! У які ўжо раз пераконваешся ў невычэрпанасці яе тямніц, у яе непрадказальнасці, у яе парадасальнай спакроўленасці з неабсяжным Сусветам і змяной жыццёвай рэальнасцю... Пераконваешся, спасцігаючы павязь мело-

ды і спеўнага паэтычнага радка. Суладны дуэт слова і музыкі адмыслова лоструе маналог жаночай душы, яе споведзь... Так адбываецца штораз на творчых вечарынах Таццяны Мушыньскай, а яшчэ — калі з маленькай кампактнай кружэлкі лёцца той дзівосны маналог, увасоблены ў вакальнай паэтыцы сучаснага рамана. “Тихо музыка в дом мой вошла...” — пад такой назвай выдавецкая фірма “Каўчэ” выпусціла ў 2003 годзе аўтарскі дыск Т. Мушыньскай. Там прадстаўлена, вядома ж, толькі невялікая частка раманаў, вакальных цыклаў на яе тэксты, бо музычных твораў, аўтары якіх звярнуліся да вершаў Т. Мушыньскай, ужо больш як сто. І ёсць сярод іх кампазіцыі, блізкія між сабой шчыра неспрэчнай, кранальнай інтанацыяй, што дазволіла знітаваць іх у асобны аўдыёальбом “Дарагая мая мама...”. Назва — ад песні, якая адкрывае дыск. Усяго на ім 11 рознахарактарных песень — плён супрацоўніцтва паэтэсы з вядомымі кампазітарамі (А. Атрашкевіч, А. Безенсон, М. Марозава) і аўтарамі-аматарамі, з прафесійнымі выканаўцамі і таленавітымі пачаткоўцамі. Сярод эстрадных кампазіцый, напрыклад, — папулярная “Чараўніца” (музыка А. Фёдарова, выканаўцы Я. Паплаўская ды А. Ціхановіч, група “Чук і Гек”), узорна-паказальны аркестр і хор Акадэмічнага ансамбля песні і танца Узброеных Сіл Рэспублікі Беларусь). Для вокладкі CD Таццяна Мушыньская выбрала даўняе, дзявочае фота свайой матулі. Здымак 1952 года: Тамары Фёдаруна — вясемнашчаць...

Да 14 студзеня ў Мінскай абласной бібліятэцы імя А. С. Пушкіна праходзіць персанальная (дзсятая па ліку) выстаўка жывапісу Галіны Акундо “Святло з-пад ценю стэрэатыпаў”. Работы мастачкі ведаюць і цэняць за мяккой, прынамсі, яны ёсць у прыватных калекцыях у Венгрыі, Канадзе... Наведнікам сталічнага вернісажа пашанцавала яшчэ і спрычыніцца да прэзентацыі “колеравага круга” мастачкі. Расшыфравачь магічнае спалучэнне слоў можна яшчэ і гэтымі днямі, завітаўшы ў выставачную залу бібліятэкі.

С. ВЕТКА

На канале “Культура” Беларускага радыё першы дзень новага года прайшоў асабліва святочна: супрацоўнікі разам са слухачамі святкавалі юбілей — роўна 5 гадоў таму ўпершыню загучалі ў эфіры яго праграмы. Сёння калектыў пад кіраўніцтвам дырэктара канала Кацярыны Агеевай — гэта спрактыкаваныя прафесіяналы-радыёшчыкі, у тым ліку і ветэраны, захопленыя моладзь, журналісты і гукарэжысёры, карэспандэнты і рэдактары з музычнай адукацыяй, эрудзіраваныя спецыялісты з няштатнага аўтарскага актыву.

Выбар каштоўнасцяў

Дэвіз канала: “Мы выбіраем вечныя каштоўнасці”, — падзяляюць яго шматлікія прыхільнікі. “Культура” не толькі ўзяла на сябе функцыі грунтоўнага музычнага і літаратурна-драматычнага вясчання, багатыя традыцыі якога былі колькі гадоў таму бяздумна скасаваныя на першым канале Беларускага радыё (усцешвае, што сёння яны адраджаюцца). “Культура” за 5 гадоў зрабілася унікальным асяродкам жывой думкі, творчага духу, высокай эстэтыкі, гуманістычных ідэалаў, агульначалавечых духоўных каштоўнасцяў, асяродкам беларускіх ідэй і нацыянальных мастацкіх традыцый. Аўдыторыя канала прыкметна пашыраецца. Слухачы, якія тэлефануюць у студыю, — людзі сталыя і студэнцкая моладзь, інжынеры і настаўнікі, навукова-тэхнічная і творчая ін-

тэлігенцыя, меламены, аматары тэатра і тыя, хто любіць чытаць. Для інтэлектуалаў тут ладзяць віктарыны, для ахвочых адпачыць — віншавальныя праграмы з музычнымі прывітаньнямі, у якіх ніколі не парушаецца мяжа добрага густу. Рыхтуюцца сямейныя праграмы, ток-шоу, ранішнія спатканні з цікавымі гасцямі; канцэрты для музычных гурманаў, запісаных па трансляцыі з лепшых залаў замежжа (праект “Еўропа музычная”) ці прапанаваныя віртуальнай “Хатняй філармоніяй”; вандроўкі ў свет класічнага джаза і сустрэчы з новай айчынай музыкай; чытанне літаратурных твораў у “жывым” эфіры. Упэўнена пачувае сябе на радыё XXI стагоддзя знаёмы старэйшаму пакаленню слухачоў “Тэатр перад мікрафонам”, а сентыментальныя сэрцы

цешацца ў кампаніі рэтра-хітоў. І, вядома ж, заўсёды актуальны роздум над старонкамі роднай гісторыі. Супрацоўнікі канала разумна і тактоўна, без рэкламы і камерцыі, вядуць прапаганду беларускіх нацыянальных духоўных каштоўнасцяў у кантэксце сусветнай мастацкай культуры, аператыўна інфармуюць і ненадакучліва адукоўваюць сваю ўдзячную аўдыторыю, якая, нягледзячы на пэўныя праблемы пошуку “Культуры” ў эфіры (гэта ж не трансляцыя па правадной сетцы), прыкметна пашыраецца. Заўсёдня слухачы ведаюць па імёнах і пазнаюць па галасах рупліўцаў “Культуры”. І студзеня пра іх згадвалі тыя, хто спрычыніўся да святочнага эфіру, адметнасцю якога быў, дарэчы, радыёфільм, прымеркаваны да юбілею канала. Пeralічыць усіх?

Я. КАРЛІМА

Сюды імкнулася душа...

Два гарады паўплывалі на яго творчасць і лёс: правінцыйны беларускі Рагачоў, дзе нарадзіўся мастак, і паўночная расійская сталіца — Петраград, Ленінград, Пецярбург, — куды ён прыехаў вучыцца і дзе застаўся. Застаўся, каб жыць, працаваць і — тужыць на малой радзіме. Бо сюды, у каларытнае беларуска-яўрэйскае мястэчка, своеадметнасць якога фарміравалася ва ўмовах вядомай “рысы аседласці”, мкнула яго душа. Сюды, у горад свайго дзяцінства і юнацтва, вяртаўся ён, і неаднойчы. Сюды скіроўваў замілаваны, дасціпны, мудры і назіральны позірк, пераствараючы ў графічных аркушах вобраз-легенду, лейтматыў адмысловага свайго мастацтва, — непаўторны, адзіны ў свеце Рагачоў. І яшчэ два гарады паўплывалі на яго творчы спадчыны мастака Анатоля Каплана: наш Мінск ды германскі Дрэздэн.

У Мінску, у Нацыянальным мастацкім музеі Беларусі, размясцілася выстаўка работ гэтага сусветна вядомага майстра, якога называюць адным з лепшых графікаў XX стагоддзя. Вернісаж адбыўся пры канцы восені, але экспанаты так і не пакінулі сцены музея. Чаму? Наша галоўная скарбніца выяўленчага мастацтва атрымала іх як дар ад нямецкіх сяброў Анатоля Каплана — Аннэлэзы Маер-Мейнчаль і Рудольфа Маера. Яны прыехалі да нас разам з дырэктарам Гравюрнага кабінета Дрэздэна, прафесарам доктарам Вольфгангам Холерам, які асабіста спрычыніўся да выканання фармальнасцяў, звязаных з перадачай каштоўнага дарунка.

Перадгісторыю гэтага візіту не назавеш сенсацыйнай. Шмат гадоў таму спадарыня і спадар Маеры даведаліся пра творчасць Анатоля Каплана... з Англіі. Ён ужо меў міжнароднае прызнанне: графічныя аркушы, аформленыя ім кнігі набываліся лепшымі музэямі свету і спанатранымі калекцыянерамі. У 1963-м адбылося асабістае знаёмства Маераў з мастаком. Яны рэгулярна ладзілі яго персанальныя выстаўкі ў Германіі. Прыязджалі ў Ленінград, наведвалі несамавітую кватэру, дзе сціпла жылі А. Каплан і яго жон-

ка; мелі магчымасць назіраць, як працуе ён у сваім ленінградскім атэлье, як робіць адбіткі дзівосных літаграфій, афортаў. Ад яго раз-пораз чулі незнаёмае слова “Рагачоў”...

Зямны шлях А. Каплана завяршыўся ў 1980-м. Ён пражыў 78 гадоў, з СССР нікуды не з’язджаў. Знаны ў свеце, у Беларусь дагэтуль быў вядомы хіба толькі ў прафесійным асяроддзі. Праз 26 гадоў пасля смерці сябра Рудольфу Маеру і яго жонцы ўдалося

спраўдзіць даўнюю надзею на тое, што частка графічных работ будзе паказана і ў Беларусі, што землякі атрымаюць праўдзівае ўяўленне пра творчасць А. Каплана, значэнне якой выходзіць далёка за межы яго радзімы. Радасць гэтай падзеі, якая, да ўсёго, сталася знамянальным фактам у развіцці культурных стасункаў Беларусі і Германіі, падзялілі прысутныя на вернісажы. Выказвалася ўдзячнасць ўсім, хто паспрыяў ажыццяўленню незвычайнай дабрачыннай акцыі: Міністэрству замежных спраў Рэспублікі Беларусь, пасольству ФРГ у Беларусі, пасольству нашай краіны ў Германіі, а таксама куратару выстаўкі Тамары Карандашавай.

У экспазіцыйнай зале размясцілася толькі частка з трох соцень работ, падараваных нямецкімі гасцямі: літаграфіі, афорты, малюнкi, выкананыя А. Капланам у 1940—70-ыя гады. Яго візітоўкай называюць ілюстрацыі да твораў Шолам-Алейхема. Зрэшты, яны паруюць стэрэатыпнае ўяўленне пра мастацкае афармленне кніг. Невыпадкава ж арганізатары выстаўкі ўключылі ў яе трапны эпіграф — выказванне пісьменніка І. Эрэнбурга

Марная спроба! На слыху столькі прозвішчаў вядучых, рэжысёраў, аглядальнікаў, журналістаў, музыкантаў, мастацтвазнаўцаў, актэраў: заўсёдня гэтай радыёхвалі, тым больш — слухачы-сябры, ведаюць Наталлю Капусціну, Святлану Колмак, Таццяну Песнякевіч, Марыну Ціхаміраву, Віктара Кісцяня, Зою Пярфілаву, Таісу Маставую, Рэнату Патаку, Рамана Мышкоўскага, Вольгу Гальпяровіч, Ірыну Мільго, Людмілу Мітаковіч, Алеся Вольшу, Лілію Бялецкую, Валянціну Прыбаву, Зміцлера Кармазіна, Уладзіміра Трапянка, Юрыя Трашчынскага, Людмілу Латушкіну, Ніну Райскую, Мілу Зуб... А за кожным жа — ці то запамінальны рэпартаж, ці то пранікнёны радыёнарыс, ці то элітарная серыя дыялогаў у эфіры, ці то подых жывой музычнай атмасферы! Адзін з ганаровых удзельнікаў святочнага радыёфільма, знаны паэт Уладзімір Карызна, які шмат гадоў працаваў у колішняй музычнай рэдакцыі Беларускага радыё, назваў канал “Культура”... раем. І сапраўды, для жывых душ, стомленых і нават збалзельных ад будзённай калатнечы прагматычнага рынкавага асяроддзя, гэта — адхланне. Культура для іх як хлеб надзённы, як вада: патрэбу ў ёй аддзённай кожны дзень, яна не можа нагнаць аскаміну ці надакучыць. І яе ніколі не бывае зашмат...

Я. КАРЛІМА

пра творчасць А. Каплана: “...Я ведаю яго літаграфіі, народжаныя апавяданнямі Шолам-Алейхема. Яны журботныя і паэтычныя, у іх каханне маладых і мудрасць сталых, у іх казкі старых, даўно зніклых Касрылавак. Яны, мабыць, сапраўды народжаныя аповедам вялікага пісьменніка, але яны жывуць самастойным жыццём. Гэта не дадатак да кнігі, а цудоўныя творы пластычнага мастацтва, дзе чорны і белы колеры ўзятыя настолькі жывапісна, што ствараюць уражанне поўнай колеравай гамы”.

Наведнікі выстаўкі нібы наоачна адкрывалі для сябе адметнасці непаўторнага Ленінграда. Ды, бадай, з яшчэ большым захапленнем углядаліся яны ў мэтачковую экзатыку графічных аркушаў — “вельмі беларускіх”, як заўважыў хтосьці з навуковых супрацоўнікаў музея. Такое ўражанне ствараюць афорты серыі “Успамін пра Рагачоў” (міжволі прыгадаеш глыбінна-беларускі Віцебск у творчасці М. Шагала). Ды і свет літаратуры Шолам-Алейхема ці М. Мойхер-Сфорыма паўстае ў творчасці таленавітага графіка пераасэнсаваным, “перачутым” праз уласны душэўны вопыт, праз асабліва выразныя і незабыўныя — дзіцячыя, падлеткавыя, юначыя — уражанні і перажыванні, зведаныя ў родным Рагачове. У яго работах цікавае ўсё: гумар, цеплыня, незласлівая іронія ў паказе кніжных персанажаў; эстэтыка мастацковага побыту; перазовы з кранальнай стылістыкай правінцыйнага фота канца XIX — пачатку XX стагоддзяў; матывы габрэйскага эпаса і адмысловых нацыянальных арнаментаў...

Падчас адкрыцця выстаўкі народны мастак Беларусі Георгій Паплаўскі адзначыў, што ў правінцыйнасці, замілавана ўвасобленай у работах А. Каплана, ёсць вялікае мастацтва. Ёсць закаханасць у роднае асяроддзе і ў свае ўспаміны — гэта прыклад шчырай і някідкай, насамрэч патрыятычнай творчасці, глыбіннай, і на ўсё жыццё, адданасці свайой малой радзіме.

С. БЕРАСЦЕНЬ
Фота К. Дробава

На здымках: сустрэча з нямецкімі гасцямі ў Нацыянальным мастацкім музеі Беларусі; літаграфія А. Каплана наводле твораў Шолам-Алейхема.

Спектаклю “Несцерка” ў Нацыянальным акадэмічным тэатры імя Якуба Коласа споўнілася 65 гадоў. Узрост ша-ноўны і для мастацкага твора небяспечны. Яго прэм’ера ад-былася 18 мая 1941 года, і пра тую пастановку пісалі, што была яна надзвычай святочная, цудоўна радасная і шчыра заварожвальная.

Паэтыка скрыжавання

Вобразы «Несцеркі» ў бела-чорна-чырвоным

Ставілі “Несцерку” рэжысёр Н. Лойтар і мастак Л. Кроль. А музыку тых песень, што і дагэтуль гучаць у памяці старых і не вельмі старых віцябян у выкананні бліскучай, пяшчотнай, светлагалавай Зіначкі Канпелькі (потым народнай артысткі БССР): “Мне матуля наказала, / Каб я з лобым не стаяла, / Я стаяць з ім не буду / І ніколі не забуду...” — напісаў І. Любан. Адна з нас можа ўспомніць часы, калі была яшчэ журналісткай-пачаткоўца, учарашняй студэнткай і, сядзячы ва ўтульным пакоі Зінаіды Ігнаціўны ў цэнтры Віцебска, слухала на катушачным магнітафоне ласкавы яе, чароўны голас. І здавалася, пераносіў той голас у далёкую мінуўшчыну, на невялікую сцэну Коласаўскага тэатра, тады за Дзвіной, дзе цяпер раённы палац культуры, а ў тых часах — цэнтр мастацкага жыцця горада, прыягальны і ўтульны.

Фотаздымкі з хіграватым тварам Аляксандра Лыньскага ў Несцеркавай магерцы, з катомкай за плячымі, у кашулі-вышыўанцы, дагэтуль знаходзяцца ў тэатры, на праграмах спектакля. І калі мы бываем ля маглі карыфеяў нашага тэатра, дык абавязкова кланяемся выканаўцам “Несцеркі”. Ва ўсіх іх былі і больш удалыя, і намнога больш значныя ролі, яны ўсе атрымлівалі званні, прэміі і пашану дзяржавы ды вялікую любоў глядачоў. Аднак хто хаця б аднойчы бачыў Анатоля Труса ў вобразе Мацея альбо Іосіфа Матусевіча ў ролі Судзі; Цімоха Сяргейчыка — Шкаляра ці Анатоля Шэлага — Юрася, памятае менавіта гэтыя работы актёраў і нібыта чужыя галасы. Спектакль “Несцерка” для легендарных коласаўцаў — накіптал “Прынцэсы Турандот” для вантангаўцаў: яны выходзілі на сцэну як на святочную вачэрэ і сустрэчу з сябрамі, як на дзіцячую гульню, даўно вядомую, забавную і добрую, як на актёрскі экзамен па эцюдах, дзе заўсёды будзеш каралём.

Усе пакаленні коласаўскіх актёраў прайшлі праз гэты спектакль. На ім вучыліся лёгкасці сцэнічнага існавання, умению жыць у ролі і адначасова трымаць сувязь з глядачом, і, канечне, вучыліся беларускай народнай традыцыі. Дзеці горада, яны спасцігалі праз “Несцерку” нешта самае галоўнае пра код нацыянальнай культуры.

Аднаўлялі спектакль у красавіку 1990 года. Рэжысёрам таго аднаўлення быў Фёдар Шмакаў, бо менавіта яму Лыньскі некалі перадаў роллю галоўнага персанажа. З тых часоў Несцерку ігралі народны артыст БССР Яўген Шыпіла, артыст Валянцін Салаўёў. А 8 кастрычніка 2006-га, у вечар новай, сучаснай прэм’еры выйшлі адначасова тры народны артыст СССР Фёдар Шмакаў, народны артыст Беларусі Талэвуш Кокштыс і артыст Пётр Ламан, якія, нібы эстафету, перадавалі адзін аднаму сваю роллю, і гэтак увававідкі ўзнаўлялася гісторыя спектакля.

Вядома, цяперашняя прэм’ера — не толькі факт мастацтва, не толькі знак гісторыі Коласаўскага тэатра, але і сацыяльна-культурная акцыя для ўсёй беларускай культуры і для Віцебска.

Над рэканструкцыяй “Несцеркі” працавала ўся краіна, бо аднаўленне ажыццяўлялася дзякуючы гранту Прэзідэнта. У працы ўдзельнічалі старыя віцябяне, на чыёй памяці самыя раннія эпизоды сцэнічнага твора, што сцёрліся з часам і пры ўзнаўленнях страціліся. Дапамагалі супрацоўнікі архіваў і музеяў. Увасаблялі новую (альбо старую?) сцэнаграфію не толькі бутафоры і краўцы Коласаўскага тэатра, але і супрацоўнікі Віцебскага каледжа мастацтва Віцебска, дзяржаўны канцэрн “Скарбніца”, майстры галаўных убораў з Дрыбіна, гістарычны аубак шылі ў майстэрні

“Каблучок”. Ніна Бабровіч, навуковы супрацоўнік Віцебскага краязнаўчага музея, зрабіла некалькі экспедыцый па Дубровенскім раёне ў пошуках этнаграфічнага матэрыялу для стварэння касцюмаў спектакля. Сцэнаграфію сённяшняга “Несцеркі” распрацаваў галоўны мастак тэатра Пятро Анашчанка. Кампазітар аднаўлення — А. Крышафовіч, запісаў музыку сталічны Ансамбль салістаў “Класік-Авангард” пад кіраўніцтвам У.Байдава. Рэжысёр ўзнаўлення — мастак кіраўнік тэатра Вігаль Баркоўскі.

Мэта ўзнаўлення — знітаванне традыцый старадаўніх часоў беларускай культуры з сённяшнім станам мастацтва праз спектакль-легенду.

Адкрытая прастора “Несцеркі” — кірмаш, панскі двор, скрыжаванне лясных дарог, вясковая плошча — гэта космас чалавечага быцця, мікрасвет сувязяў у вялікім свеце. Тут галоўнае нават не сюжэт, а менавіта схаваная сімволіка і структура рытуалу.

Усе месцы падзей звязаныя ў адно дзвіма галоўнымі сцэнічнымі дэталімі: гэта пагорак у цэнтры сцэны і драўляныя аркі па кулісах.

Вядома, цяперашняя прэм’ера — не толькі факт мастацтва, не толькі знак гісторыі Коласаўскага тэатра, але і сацыяльна-культурная акцыя для ўсёй беларускай культуры і для Віцебска.

Пагорак быў бліскучай знаходкай мастака Л. Кроля. Па-першае, ён суданосіцца з каардынатамі свету як месца сустрэч, цэнтр жыцця. Па-другое, гэта — месца кірмашоў, узвышша, знак свята. Кірмаш уяўляе сабой святочны рынак, які ў “Несцерку”, гэўна, — адзін з самых буйных. Тут і з’яўляецца герой-бадзяха ў пошуках працы і прыгоду. Тут адбываецца і забава са скамарохамі і мядзведзем. Тут сустракаюцца закаханыя Наста і Юрася...

У XVIII — пачатку XIX стст. на Аршаншчыне ладзіліся вялікія кірмашы, куды прывозілі ганчарныя вырабы, якія сярод усялякага тавару займалі вялікае месца. Вось і ганчарыца Мальвіна радуецца, што ёй пашэнціла ў гандлі. Ад Мальвіны мы даведваемся, што праз два дні, калі завершыцца кірмаш, прызначана вяселле яе дачкі.

На пагорку месціцца вышка, слуп з драўляным пеўнем наверх, чым і пазначаны кірмаш. А ў наступных эпизодах пагорак ператвараецца і ў цэнтр панскага двара, і ў асяродак вучонага дыспута, і ў месца суда, і, нарэшце, у цэнтр шлюбнага абраду. Пагорак — таксама і перакрываюцца стабільнасці ды пераменаў, персанажаў вёскі і прышлага героя. З незнаёмага свету Несцерка прыносіць сваю актыўнасць і змены, ён робіць усё вакол сябе рухомым, напружаным, яркім. А вось аркі — гэта кішталь экрана камп’ютэра, на якім адбываюцца віртуальныя падзеі.

Галоўнае ж у візуальным абліччы “Несцеркі” — колеры, іх скрыжаванні. Заслона спектакля сімвалізе вясельны ручнік. Па яго ніжнім краі ідзе паласа арнамента з асноўнай фігурай, якая ўзнікала і ў прадметах побыту, і ў адзенні беларусаў, — ромб. Тут толькі чырвоны колер, які цесна звязаны з беларускай вясельнай абрадаваццю. Падчас вячання маладыя стаялі на белым лапіку чырвона-бела-чырвонага ручніка, першая частка якога сімвалізавала нараджэнне, а другая — смерць. Белая ж сярэдзіна — гэта ўсё жыццё. А

на тэатральнай заслоне — толькі першая частка, бо ў маладых усё жыццё наперадзе і сюжэт толькі пачынаецца. Чырвоны ромб як вобраз матэрыяльнага свету мае белую кропку ўнутры — як сімвал чалавека. У фінальным эпизодзе (“Вяселле”) з-пад каласнікоў апускаюцца г. зв. “языкі” — тры шэрагі святочных ручнікоў, асноўным геаметрычным элементам якіх з’яўляецца лінія, што на белым фоне — нібыта кроў у артэрыях.

А заднія заслоны спектакля — імітацыя вышыўкі крыжыкам. Такі спосаб вышыўання ў нашай традыцыйнай культуры быў распаўсюджаны найбольш пры аздобе адзення. Аднак ха-

рактэрны ён і для сюжэтнай вышыўкі, як, напрыклад, у “Несцерку” — “Узлесак”, “Панскі двор”, “Лясная рака” і “Квіцеючая яблыня”. Каларыт “Узлеска” і “Лясной ракі” падобны: блакітна-зялёная гама. Сіні, зялёны колеры, які і чырвоны, белы і чорны, выкарыстоўваліся ў ручніках Паазер’я. Зялёны — колераслінасткі і, як вядома, займае сярэдзіна месца ў сонечным спектры паміж узбуджальнымі і заспакаяльнымі, актыўнымі і пасіўнымі колерамі. Нездарма “Узлесак” і “Лясная рака” размяжоўваюць напружаныя (“Панскі двор”) і актыўныя (“Квіцеючая яблыня”) эпизоды. У эпизодзе “Панскі двор” з’яўляецца і жоўты колер (апытынае яднанне чырвонага і зялёнага). Ён, як чырвоны, суправаджае ўсё жывое: мёд, алей. Гэта і колер золата. А ў эпизодах дыспута і суда жоўты ўспрымаецца як знак супрацьстаяння паноў і сялянства, нервовага напружання і адчаю.

У эпизодзе з квіцеючай яблыняй мы бачым чароўную вільзіную аплікацыю, якая надае дрэву на задняй заслоне аб’ём і прастору: у галоўнай герайні пачынаецца новы этап жыцця, таму візуальная адкрытасць і глыбіня характарызуюць гэты пераход лепш і паўней за сам колер.

Несцерка (Т. Кокштыс, П. Ламан) апрануты ў шэрую светку. Шэры сімвалізуе меланхолію. Светка — верхняе адзенне сялян. Аднак пад ёй — кашуля з яркім арнаментам, асновай якога з’яўляецца чырвоная, стылізаваная пад кветку, васьміканцова зорка. Гэта — сімвал і прыроды, і вясны. А скругленыя канцы зоркі — сімвал чалавека, які яшчэ не нарадзіўся. Зразумела, што гаспадар такой кашулі — асоба няпростая. Чорны ромб і перакрываюцца кветкі-зоркі сімвалізуюць выпрабаванні і цяжкія сітуацыі, у якія трапіла галоўны герой спектакля. У арнаментаце яго сарочкі белая кропка (сімвал пярвічнай стваральнай энергіі) гаворыць пра здольнасці Несцеркі адшукаць выйсце і з безвыходных акалічнасцяў. У цэнтры ромба — сімвалічнае перакрываюцца зорка і кропка — шчаслівы лёс, ромб жа — выпрабаванні. Аснова арнамента, усё ж, шчаслівая зорка персанажа.

Касцюм Настачкі (А. Сладкевіч): паласаты андарак, вышыўаная кашуля, фартух і камізэлька. Ромбы ў наркуаўных арнаментах сімвалізуюць жаноцкасць, духоўную энергію, моц; чырвоная ламаная лінія — спады і ўздзвыжы, кветкі — сімвал сэрца, касмічнага кола і каханна. На фартушку Насты галоўная фігура створаная дзвіма лініямі з чырвоным і чорным промянямі: дзвюхчыне накіраваныя цяжкія выпрабаванні і дадзена надзея на магчымасць іх пазбегнуць.

Арнамент на фартуху Мальвіны (Р. Грыбовіч) — ламаная лінія з кветкамі, які сімвал Дрэва Жыцця, Маці-Зямлі. У другім арнаментаце ёсць чорная ламаная лінія, ад якой адыходзяць чорныя крыжы і чырвоныя кругі: жанчына замужняя і ў яе ёсць дзеці. На рукавах Мальвіны — арнамент з лініямі чорнага колеру ў выглядзе зігзага: яна жанчына ўладарная, энергічная. Зігзаг — сімвал малацка, знак улады і энергіі.

Што ж можна было б вызначыць як галоўны модуль спектакля, яго “формулу”, яго канцэпцыю? Гэта — спалучэнне абрада і сцэнічнага твора. У кожнай кропцы “Несцеркі” ўспывае святачнасць, сакральнасць. Адчуваецца ўзвышаная стабільнасць народнай культуры ў часе.

Ташыяна КАТОВІЧ, кандыдат мастацтвазнаўства, Аляксандра МАЛЕЙ, студэнтка Віцебскага дзяржаўнага ўніверсітэта

Наш Кузьміч

Пра Васіля Касцючэнка пісаць адначасова і складана, і лёгка.

Складана, бо трэба занатаваць усё самае галоўнае ў адносінах настаўніка і вучня, знайсці тэрыторыю характару Васіля Кузьміча, яго словы і прыклады паводзінаў, якія ўздзейнічалі на станаўленне майго мастацкага светапогляду.

Складана, бо вельмі адказная справа — пісаць пра чалавека, які зрабіў значны ўплыў на мой выбар жыццёвага шляху, і памыліца ў развагах, высновах — проста нельга.

Але ж і лёгка, таму што ўспамінаецца толькі добрае.

Першы раз я сустрэў Васіля Кузьміча падчас навучання ў Мінскай мастацкай вучальніцы імя А. К. Глебава. Здарылася гэта 16 га-

доў таму, і з таго моманту я, кажучы высокім стылем, вандрую па акіяне мастацтва, кіруючыся зоркай таленту Васіля Кузьміча Касцючэнка...

Пасля заканчэння вучальніцы сувязь з настаўнікам не страцілася. Я вельмі ўдзячны Васілю Кузьмічу за тое цярдпенне, з якім ён прымаў мяне ў сваёй майстэрні, дзе мне адкрыўся сусвет жывапіснага колеру, які жыве сваім уласным жыццём, дыхае, вібрае... У атмасферы майстэрні В. Касцючэнка звычайныя колеры пачыналі адкрываць для мяне свае таямніцы. Чырвоны колер — жыццесцвярдзальны; трывожна-містычны — сіні. Чысты, марозны, як снег, — белы; загадкавы, напоўнены цяплом лясоў, — зялёны. Настаўнік перадаваў веды пра логіку кампазіцыі, унутраныя сувязі, што знітоўваюць аб’екты прасторы мастацкага твора ў гарманічную суцэльнасць, не толькі на тэарэтычным, але нават і на падсвядомым, ментальным узроўні.

Не магу не сказаць пра значную адметнасць асобы Васіля Кузьміча. У адозненне ад некаторых педагогаў, ён ніколі не “ламаў” вучня, не “гнуў пад сябе”, не навязваў сваю манеру пісьма. А наадварот, уважліва разглядаў у будучым мастаку яго здольнасць, далікатна развіваў тэрыторыю, якія больш натуральныя, арганічныя для таленту як для індыві-

дуальнасці. Быццам мудры садоўнік, гадаваў вучня, як нейкую каштоўную расліну. І менавіта таму з любоўю і павагай называлі яго студэнты: “Наш Кузьміч”.

Неяк ад аднаго заслужанага майстра пачуў скарту: маляў, не памятаюць пра яго вучні. Здарэецца такая няўдзячнасць у жыцці, і з-за розных прычын, вядома ж. Але, мяркую, што з Васілём Кузьмічом такога не здарыцца ніколі. Бо ён з тых настаўнікаў, чый уплыў уздзейнічае на вучня ўсё жыццё і пра якіх вучні заўсёды ўспамінаюць з цяплінёй у сэрцы. Адзін з прыкладаў, што пацвярджае мае словы, — незабыўнае адкрыццё яго юбілейнай персанальнай выставы ў Палацы мастацтваў, дзе панавала радасная, адпаведная майскаму надвор’ю і твораў майстра, атмасфера. І што паказальна: акрамя афіцыйных асобаў, вядомых мастакоў і прадстаўнікоў прэсы, на вернісажы прысутнічала вялікая колькасць былых і сённяшніх вучняў Васіля Касцючэнка, якія ўручалі яму кветкі, казалі шчырыя словы ўдзячнасці і нават прызнаваліся ў любові. Прашу і гэтыя сціплыя нататкі вучня лічыць прызнаннем у любові і павазе да Настаўніка.

Дзясніс БАРСУКОЎ,

дырэктар мастацкай галерэі “Універсітэт культуры”

На здымках: В. Касцючэнка і яго работы.

Чалавек-карнавал

Перамены ў жыцці і працы — непазбежныя. Адных яны наспярожаваюць, іншым прыносяць надзею на лепшае. 1997 год стаў значным для Нацыянальнага акадэмічнага драматычнага тэатра імя Якуба Коласа. З прыходам новага галоўнага рэжысёра Віталія Баркоўскага жыццё тут пачаў кардынальна мяняцца. Як прызнаецца сам Вігаль Міхайлавіч, няпроста было прыстасавання да новага калектыву. Коласаўцы, выхаваныя больш на традыцыйным тэатры, цяжка прымалі ідэі Баркоўскага. Бо нават з самай традыцыйнай класічнай рэчы ён імкнуўся зрабіць відовішча. Ды віцебская труппа навучылася думаць па-сучаснаму.

У 2001 г. Баркоўскі становіцца мастацкім кіраўніком тэатра, і ў тым жа годзе тэатр атрымлівае званне Нацыянальнага. А тым часам відовішчнасць і авангард усё гучней заяўляюць пра сваё існаванне. Ды сярод сучасных форм не губляецца і глыбіня думкі. Спектаклі Баркоўскага не абдзеленыя сэнсам, шоу і змястоўнасць тут спалучаны пароўну. У тэатр пацягнулася моладзь, каб напоўніць сябе новымі ўражаннямі, а больш сталае пакаленне — па інфармацыю для роздзума. І ў замежжы досыць радасна ўспрынялі творчасць віцябян у яе новым увасабленні. Баркоўскі адчувае сваёй творчай інтуіцыяй, што сёння хоча бачыць сучасны глядач. Гэта і малыя формы: “Пісьменныя” М. Чокэ, “Тузы” У. Відмера, “Мадам Боншанс” У. Драздова. І гістарычны матэрыял, якому нічога не перашкаджае быць сучасным і актуальным сёння: “Чорная нявеста” А. Дударова, “Зямля” паводле Якуба Коласа, “От Цо Да!” С. Яновіча. І глабальныя творы на агульначалавечую тэматыку...

Неввыпадкова, гэўна, В. Баркоўскі нарадзіўся акадэмічнаму Новы год, у час, калі казка можа зрабіцца рэальнасцю. Да таго ж сёлета чалавек-творца, чалавек-карнавал святкуе свой юбілей.

Ганна ДАШКЕВІЧ

ЛОГІКА ПАПСЫ, альбо «Саламяная» дыета для літспажыўца

АПТЫМІСТЫЧНАЯ ТРАГЕДЫЯ

3 РЭДАКТАРСКІМІ ПРАЛОГАМ І ЭПІЛОГАМ

ПРАЛОГ. А ўсё-такі добра, відаць, быць геніем. Толькі не гаротным, галодным ды галотным, з якім цяжка жыць і яшчэ цяжэй паміраць, а па-спяховым, запатрабаваным не ў эсхаталагічнай перспектыве, а ў нашым светлым сёння. Для таго, каб, напрыклад, пісьменніку стацца геніем другога тыпу тут і зараз, трэба ўмець прадавацца: размова не толькі пра выхад геніяльнай «літпрадукцыі» на прастор («шырокага чытача»), нават на шырокі прастор (масавую аўдыторыю); але і пра «канкурэнтаздольнасць» асобы Аўтара, сціпляя харызма якога сама на сабе можа быць камерцыйным прадуктам. Тэхналогія мастацкай геніяльнасці, такім чынам, мусіць асвойваць стратэгію той жа поп-культуры.

Агульная (не без каіцэптуальнасці, анягож!) развагі некачэзнуць у атмасферы айчыннага літпрацэсу. Лада Алеінік у артыкуле «Масавая літаратура: сябар ці вораг?» («ЛіМ», 1 снежня 2006 г.) параўноўвае імзат абаронцаў «літарнай чысціні літаратуры» ў рэальнай сітуацыі, якая склалася вакол беларускай мастацкай славецнасці, з «пафасам» байкі пра старую дзеўку: «... на яе даўно ніхто не кватіца, а яна ўсё ічыльня прытрымлівае спадніцу — раптам вецер падзьме,

лытка блісне ды нехта спакусіцца». «Палявыя доследы» спн. Алеінік цікавыя — і каштоўныя — якраз сваім практычным плёнам. Невядома, ці ўсцешаная Людміла Рублёўская тым, што яе проза, наводле высноў даследчыка, утрымлівае практычна ўсе «крытэрыі», неабходныя для ўрэчаўлення тэксту як жанравага ўзору «масавай культуры», але для найноўшай беларускай літаратуры — карысць несумненная, бо з развагаў крытыка вынікае, што масавасць і для роднага прыгожага пісьменства ўжо не мройны памарак, але (з папраўкай на маштабы) факт аб'ектыўнай рэчаіснасці.

Між тым, адзінкавы факт мае ўсе шанцы стацца агульнай практыкай — варта толькі творцу патурбавацца і выпрацаваць стратэгію ўлучэння сябе, патэнцыяльна геніяльнага, у кантэкст — масавы, але ў сэнсе геніў нешматлюдны. Зрэшты, і клопат той не надта вялікі: пакуль пісьменнік піша, тэарэтык (філосаф, культурасяф і г.д.) майструе яму пад'ём для будучых трымфальных дэфіле. Менавіта тэарэтыку дастаецца сізіфава праца: сам пятаецца — сам адказвае... І наадварот.

І.Ш.

Ці можа масавая літаратура валодаць мастацкай каштоўнасцю?

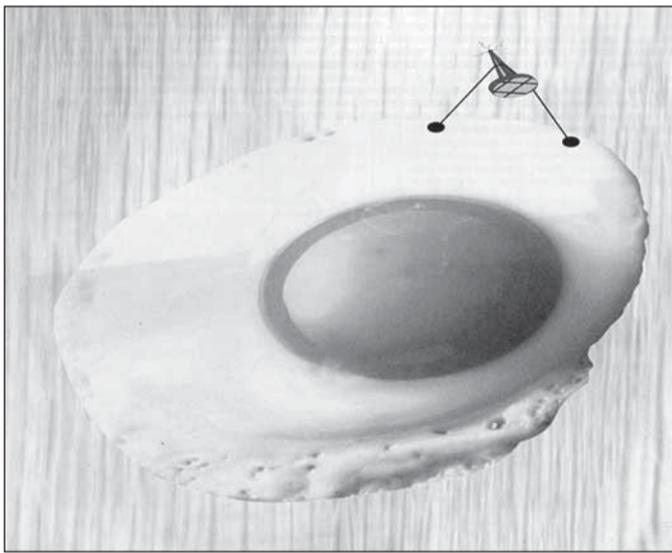
Пытанне гэтае нашым ліберальным часам залічанае да рыгарычных. Добрым тонам лічыцца ўважаць гэтае пытанне за дыскусійнае, аднак вынікам дыскусіі рэкамендуецца мець наступны бясспрэчны вердыкт: масавая літаратура і мастацкая каштоўнасць у прынцыпе сумяшчальныя. Дасягнуць таго складана, не раўнуючы, як напісаць «Вайну і мір», але — магчыма; і гэта легалізуе масавую літаратуру (папсу), ператварае яе ў фактычна культурную (ці патэнцыяльна культурную) прадукцыю.

Абгрунтаваннем прыведзеных міфічных меркаванняў, у сваю чаргу, з'яўляюцца міфы пра тое, што лічыць масавай культурай (у прыватнасці, літаратурай). Масавая літаратура забавляе, а не масавая — сур'ёзна навучае-выхоўвае, місіянерствуе. Адпаведна, пытанне можна сфармуляваць у наступнай плоскасці: а ці можна забавляючы павучаць? Чаму не? Адсюль вынікае, што масавая літаратура можа мець мастацкую каштоўнасць. Тэарэтычна даказана.

Гэта ўзор той логікі, якую таксама варта прызнаць папсавай. Масавую літаратуру, якая абслугоўвае патрэбы масавай свядомасці, абслугоўвае агульнадаступная логіка. Кола шчасліва замкаецца, утвараючы нейкае павучальна-навуковае вымярэнне. Уласна — масавую культуру.

Тут усё — хіраванства і неадпаведнасць, бо размываюцца ці зрушваюцца логіка-метадалагічныя арыенціры.

Перш за ўсё, літаратура бывае мастацкай, часткова мастацкай (белетрыстыкай) і масавай (камерцыйнай, паралітаратурай). Адзнака мастацкай літаратуры — не наяўнасць забавляльнага пачатку, а прынышчова іншыя параметры. Забавляльны пачатак з'яўляецца іманентнай адзнакай мастацкай літаратуры, тое не абмяркоўваецца; літаратура заўсёды забавляла і будзе забавляць, бо немагчыма мець справу з вобразамі і пры гэтым «выдаляць» гульнёвы (адпаведна, забавляльны) момант. Там, дзе вобраз, — там і пачуццёвыя забавы, пацехі, строга кажучы. Праблема ў тым, што мастацкая літаратура забавляе інфармацыйнай адмысловай, якая можа быць перададзена толькі ў стылі. (Значна: калі мы пераходзім да вышукіраванна сусветнай канцэпцыі, мы адмаўляемся ад агульнадаступных рэчаў, ад

папсавой логікі і апелюем да інтэлекту абазнанага, не масавага). Забавляючы — павучаць: гэта прывілей і прэрагатыва выключна мастацкай літаратуры. Тут забавя ёсць зваротным бокам працы, бо спажываць мастацкую інфармацыю — самая сапраўдная праца.

Размова ідзе пра інфармацыю духоўнага кшталту. Не будзе лішнім падкрэсліць, што гэта азначае, бо «духоўнае» сталася самым зацягнутым і масавым слоўцам. (NB: мы ўвесь час гаворым на розных мовах, папсавай і культурнай; адсюль — неабходнасць удакладняць пазіцыі, перакладаць з адной мовы на другую.) Духоўнае — гэта каштоўнасца ўпарадкаванае, іерархічна арганізаванае, якое ўтрымлівае параметры канцэпцый, дзе сумяшчаюцца сістэмы сістэм. Такого кшталту інфармацыя можа быць перададзена толькі ў стылі — у адмысловым эстэтычным вымярэнні, прыстасаваным падканцэптуальную інфармацыю. І стыль, тая самая мастацкая якасць, — гэта не вынік майстэрства, як магло б падацца, але, найперш, вынік духоўна-эстэтычнай адоранасці, і толькі потым — тэхніка пісьмен-

ніка, якую можна вызначыць як мастацтва ствараць стыль.

Іначай, стыль мастацкай літаратуры мае на ўвазе адметную тэхналогію: у кожным фрагменце — адзнакі «глабальнага» цэлага. Гэтак не вучаць, бо гэтаку немагчыма навучыць. Дзіўная справа: самаму складанаму «рамяству», як любяць какетнічаць таленавітыя аўтары, нідзе не навучаюць. Нідзе!

А цяпер пытанне: на каго разлічаны інфармацыйны патэнцыял мастацкасці? На масавага чытача?

Адказ: зусім не. Масавы чытач ніколі не чытаў і не будзе чытаць мастацкую літаратуру, а калі ўсё ж чытае, дык знаходзячыся ў палоне перакананасці, што перад ім роднае масавае чытво. Ён можа зблытаць адно з другім, прыняць адно за другое, аднак з-за гэтага мастацкая літаратура не перастае быць масавай.

А зараз зноў вернемся да пытання: з якога пачыналася размова: ці можа масавая літаратура валодаць мастацкай каштоўнасцю?

Пры згаданай, не папсавай пастаноўцы пытання адказ відавочны: не, не можа. Элементы мастацкай літаратуры (сюжэт,

метафары, іронія, гульня слоў, тыпы герояў) могуць і, больш таго, нязменна будуць прысутнічаць у масавай літаратуры, таму што папса заўсёды паразітавала на літаратуры якаснай, калі хочаце, пераймае яе, як пераймаюць добры густ. Аднак у галоўным і вырашальным папса нясе на сабе родавую пляму: не мець дачынення да спосабу духоўнай вытворчасці.

Паняцце «мастацкая проза», найбольш прэстыжны род мастацкай літаратуры і найвышэйшае культурнае дасягненне чалавецтва, з'яўляецца сінтэтычным культурпрадуктам у розных сэнсах. Па-першае, проза канцэнтруе ў сабе якасці іншых родаў літаратуры, лірыкі і драмы (не знешнія, падкрэслім, адзнакі, але сутнасць, «родавыя»: лірычная і драматургічная іпастасі — гэта адзнакі прозы), што вызначае яе, прозы, эстэтычныя магчымасці. Па-другое, проза сінтэзуе мастацкі і немастацкі (навуковы) падыходы да асваення свету. Па-трэцяе, патэнцыял «духоўнай вытворчасці асобы» з яго арыентацыі на «германічны ідэал чалавека» ў прозе беспрэцэдэнтны.

Усё сказанае азначае, што менавіта проза ў прынышце не падаецца канвертацыі ў масавы фармат (хаця ўсім падаецца, што менавіта «мастацкая проза» — гэта і ёсць аблічча масавай літаратуры).

Пазэія сталася вершамі, проза — белетрыстыкай ці папсой, драматургія — тэатральшчынай (фарсам ці вадзівелам, у лепшым выпадку). Ні пра якую мастацкую якасць масавай прадукцыі размовы быць не можа; размова ідзе пра кананмерную замену мастацкай літаратуры — масавай (як адлюстраванне змены «патрэбавых» парадыгм).

Ілюзія пра мастацкасць масавай літаратуры ўзнікла з неабходнасці надаць высакароднасці рынкавым адносінам, асвятліць прымітыўнасць, санкцыянаваць умяшанне натуре ў справы культурныя. Мала таго, што культуру выцеснілі са сферы ўсяго «рынкавага»; яе змушаюць да абслугоўвання масавай свядомасці. Па сутнасці, спрабуюць узаконіць прырытэт натуре ў «культурным вымярэнні».

Гэта зусім не бяскрыўданая гульня, але ўчэпістая ідэалогія таннага цыннізму (бессвядомага, аддамо яму належнае). Паставіць Льва Талстога на адну прыступку з папсой — значыць, узаконіць гібел культуру.

Катэгорыя «масавасць» для культуры каштоўная толькі як катэгорыя натуре: як сінонім жыццёўстойлівасці, вітальнай магучасці чалавецтва, гарантыі выжывання і да т.п. Манства, раскоша, колькасць: гэта экспансія ўшыркі, класіка «тэхналагічнай» натуре з яе пастулатам «добрага (чытай: жыццёўстойлівага) многа не бывае». Калі чагосьці многа, яно абавязкова заваое чужую тэрыторыю: калі масавае вышэйшае культурнае — значыць, гэта камусьці трэба; значыць, гэта добра і справядліва — перамагае мацнейшы. Прасцей кажучы, сіла салому перацірае. Культура ператвараецца ў «салому».

Да культуры, дзіцяці якасці, катэгорыя «масавасць» дастасуецца толькі ў строга вызначаным сэнсе: масавасць — прынышчова даступнасць немасавая элітпрадукта тым індывідуам з масаў, якія выявляць да гэтага схільнасць і жаданне.

Анатоль АНДРЭЎ

ЭПІЛОГ. Геніі — як дзеці (у сэнсе капрызлівасці): вялікае ім бачыцца на невялікай адлегласці, дагаджаць сучаснікам — не таго, хто з вечнасцю на «ты», маштаб, да ўсяго — пакрыўдзіць творцы кожны можа. Ці не таму агульнатэарэтычныя развагі сп. Андрэева (часам — свядома, але ж умеркавана, інтэлігентна правакацыйныя) за час існавання літаўскай «Тэрыторыі культуры» амаль не выклікалі рэакцыі з боку майстроў арыгінальнага жанру — прынамсі, рэакцыі «рэчывнай», у выглядзе дэманументальных рэплік і летуценных артыкулаў. Бадай, наспеў час крытыкам, якія пісьменніку

— самую зацятыя сябры, даваць рашучы адказ тым «чэмберленам», якія вунцаў Аўтара, як жыць, а матэрыяльна (канкрэтнымі рэзультатамі, які найхутчэй і без выдаткаў стацца паспяховым геніем) дапамагчы не хочучы. Словам, у новым літаратурным годзе чытача «ЛіМа» чакаюць далёка не рытуальныя (у сэнсе творчага імтэру ды эстэтычнай ічырчасці) двубой паміж «тэарэтыкамі» і «практыкамі», аўтарамі «канцэптуальных мадэляў» і рупліўцамі «палявых доследаў». Год, напэўна, будзе небагім (вы ж падпісаліся на «ЛіМ»?!).

Ш.І.

Ваенная літаратура... Так звычайна — пераважна ў су-тарковай мове — называюць творы, якія адлюстравваюць жыццё вайскоўцаў, ваенныя падзеі. Але ж, на маю думку, гэты выраз недавальна звужвае само паняцце літаратуры ваеннай... Яна ж такая мастацкая і жанрава разнастайная, як і літаратура, напрыклад, пра настаўнікаў, урачоў. Таму ёй уласціва ўсё тое, што вызначае вартасць мастацкага твора ўвогуле.

Ёсць такая літаратура!

Праблемы? Яны таксама аднолькавыя. Важна ведаць тое асяроддзе, той жыццёвы матэрыял, які знаходзіць месца ў творы, дасканалы ведаць свайго героя, яго псіхалогію і г. д.

Наконт месца літаратуры пра вайскоўцаў у сучасным літаратурным працэсе можна сказаць адназначна — ганарова... Мы па-сапраўднаму ганарымся беларускай літаратурай пасляваеннага часу, якая ў параўнанні з іншымі літаратурамі постсавецкіх рэспублік найбольш глыбока, ярка і праўдзіва адлюстравала герайчны подзвіг народа ў Вялікай Айчыннай вайне, мужнасць і самаахвярнасць савецкага салдата. Беларускія пісьменнікі, вярнуўшыся з франтавага дарог, стварылі шэраг высокамастацкіх твораў аб вайне. Іх кнігі, іх вобразы герайчных абаронцаў Радзімы і сёння годна служаць надзейнай справе выхавання ў сучасніка высокага патрыятызму, беззапавеннай любові да сваёй Айчыны. Зраўнавала, літаратура пра мужную барацьбу беларусаў была заклікана самай грамадскай атмасферай пасляваеннага часу, духоўнымі запатрабаваннямі нашага народа, які нягледзячы на жудасныя выпрабаванні, не скарыўся, паўстаў супраць акупантаў... Паміць аб вайне жыве з франтавага веча — аб тым трагічным, што сталася, і аб тым герайчным супраціўленні ворагу, якое правіў наш народ. Гэта быў сапраўдны экзамен для кожнага на праверку грамадзянскага абавязку, сумлення і мужнасці.

Сучасная літаратура на вайсковую тэму — гэта, па сутнасці, працяг даследавання духоўнага жыцця салдата і афіцэра ва ўмовах ужо мірнага рэчаіснасці, даследаванне іх характараў, якія загартоўваюцца ў абставінах вайсковай службы, але для якіх застаюцца нязменнымі ідэя-патрыятычныя крытэрыі: адданасць Радзіме, вернасць найважнейшаму, галоўнаму вайсковому абавязку — быць заўсёды гатовым абараніць свой родны край, сваю краіну ад ворага, яе свяшчэнныя рубяжы.

Працягваючы слаўныя традыцыі ваеннай літаратуры, закладзеныя нашымі слаўнымі пісьменнікамі Іванам Шамякіным, Іванам Мелехам, Васілём Быкавым і іншымі літаратурамі-франтавікамі, сучасныя ваенныя пісьменнікі маюць пэўныя набыткі ў стварэнні вобраза воіна-патрыёта, у паказе жыцця, няпростых працоўных будняў армейцаў. Апошнім часам з'яўляюцца таксама шэраг цікавых твораў аб воінах-інтэрнацыялістах, аб прыкладах іх героізму, мужнасці, вернасці патрабаванням воінскай прысягі, баявой дружбе.

Але сёння — трэба шчыра сказаць — азмрочвае пасунасць нашых маладых пісьменнікаў, якія не далучыліся да героіка-патрыятычнай тэмы. Маючы на ўвазе ўзаемадачыненне з часам, даводзіцца толькі шкадаваць, што асобныя творцы пакуль не спясылі ўсёй дзяржаўнай важнасці адлюстравання жыцця вайскоўцаў у літаратуры. А якая гэта высакародная і ўдзячная грамадзянская задача для літаратара — па-мастацку ярка і праўдзіва паказаць духоўны свет тых, каму народ даверыў свой спакой, свой мірны дзень. Згадваючы сваю творчую маладосць, калісьці народны пісьменнік Беларусі Іван Шамякін пісаў пра сябе і сваіх папелнікаў па пры: «Так, мы прыйшлі з франтоў Вялікай вайны, якую народ называў Айчынай. Арды — з пагонам салдат і афіцэраў, другія — з чырвонымі штучкамі партызан. Многія з нас былі маладыя і нявольныя ў літаратуры. І ўсё ж, нягледзячы на гэта, мы са здзіўляючай смеласцю ўзяліся за вялікі творы аб вайне...». Вось такой творчай смеласці хочацца пажадаць і нашай літаратурнай моладзі ў ганаровай справе адлюстравання жыцця вайскоўцаў у сваіх творах.

Менавіта гэтым пытаннем нашага літаратурнага жыцця быў прысвечаны «круглы стол» «Армія і літаратура», які надаўна праведзены па ініцыятыве ваенна-мастацкай студыі пісьменнікаў у Цэнтральным ДOME афіцэраў.

У гэтым напрамку і працуе ваенна-мастацкая студыя Цэнтральнага Дома афіцэраў. Тут і рэцэнзаванне новых кніг ваенных пісьменнікаў, і правядзенне чытацкіх канферэнцый, і пастаянныя літаратурныя кансультацыі, рэдагаванне рукапісаў (у Цэнтральным ДOME афіцэраў плённа працуе адно са старэйшых у рэспубліцы літаратурных аб'яднанняў «Доблесць»). Вядома, сваю арганізацыйна-творчую дзейнасць студыя імкнецца каардынаваць з Саюзам пісьменнікаў Беларусі, у прыватнасці, з гарадскім яго аддзяленнем. Для актывізацыі творчай работы літаратараў па напісанні твораў аб сучасных Узброеных Сілах Рэспублікі Беларусь, незадолга перад Новым годам быў створаны савет студыі, у які ўвайшлі вядомыя беларускія пісьменнікі — Анатоль Сульняў, Міхась Пазнякоў, Алесь Савіцкі і іншыя.

Прыемна адзначыць, што напярэдадні пісьменніцкага з'езда па рэкамендацыі студыі былі прынятыя ў Саюз пісьменнікаў Беларусі некалькі членаў нашага аб'яднання «Доблесць», тая армейская паэты, якая ўжо даўно і плённа працуе ў літаратуры. Гэта, думаецца, і ёсць станочны вынік нашай стараннай работы з аўтарамі. Значную ўвагу ўдзяляе студыя ў сваёй дзейнасці і выдавецкай справе. У сучасны момант падрыхтаваны да выдання зборнік армейскай паэзіі «Мы храним тебя, Беларусь», які, спадзяёмся, неўзабаве будзе выдадзены ў рэдакцыйна-выдавецкай установе «Літаратура і Мастацтва». Разам з тым надаём мы вялікае значэнне правядзенню конкурсу Міністэрства абароны Рэспублікі Беларусь на лепшыя творы літаратуры і мастацтва, прысвечанага 90-годдзю Узброеных Сіл Рэспублікі Беларусі і сучаснаму жыццю арміі. Ёсць усе падставы спадзявацца, што пісьменнікі прымуць у ім актыўны ўдзел, і чытачы, нарэшце, атрымаюць высокамастацкія творы пра героіку ратнай працы салдата і афіцэра нашай слаўнай нацыянальнай арміі.

Яўген КАРПУКОЎ,
кіраўнік ваенна-мастацкай студыі пісьменнікаў

Калектыў рэдакцыі «Літаратура і мастацтва» віншуе Яўгена Іванавіча з юбілеем і жадае здароўя, творчага натхнення і новых паэтычных кніг.

Людміла Краўчук, настаўніца рускай мовы і літаратуры Давыд-Гарадзкой СШ № 2

— Хлопчык ён быў вельмі цікавы, арыгінальны, таленавіты, з нейкай іскрынкай у душы, з адмысловым бачаннем свету. Ён быў душой класа — яго ўсе любілі за непадробную шчырасць, вялікую ўнутраную энергію. І талент ягоны выяўляўся найперш у мастацтве. Георгій браў удзел у школьнай мастацкай самадзейнасці, добра танцаваў і як толькі выходзіў на сцэну — у зале адразу ж чуўся выбух апладысmentaў, глядачы пачыналі ўсміхацца. Я была пераканана, што ён пойдзе ў тэатральны інстытут, але, як бачым, наканава на інакш. Аднак жа ён усё роўна звязаў свой лёс з тэатрам — стаў драматургам. Я чытаю яго навалы і вяртаюся ў мінулае. Шчырая ўсмішка — такім я яго памятаю. Хачу, каб у яго ўсё было добра.

Юрый Сохар, тэатразнаўца, прафесар

— Я, відаць, адзін з першых тэатразнаўцаў, які пазнаёміўся з Марчуком-драматургам, бо рэцэнзаваў яго першую п'есу "Люцікі-кветачкі". Ацэнкі мае былі больш чым стрыманыя, калі не сказаць — адмоўныя. Я рэкамендаваў аўтару-пачаткоўцу добра папрацаваць над кампазіцыяй, што грашыла фрагментарнасцю і "млявасцю", больш дакладна вызначыць жанр, ды і характары-вобразы вымагалі дапрацоўкі. Карацей кажучы, п'еса была яшчэ "сырая". Звычайна, пасля такіх крытычных заўваг некаторыя пачаткоўцы — ды і вядомыя драматургі таксама — "б'юць у хамут", абвешчваючы, што крытык не зразумеў іхняй задумкі, што ён неаб'ектыўны. Дзіўна, але Марчук прыняў мае заўвагі і пажаданні стаічна і больш чым спакойна. А ў п'есе шмат чаго дапрацаваў і перапрацаваў. А галоўнае — не пакрыўдзіўся на мяне, а наадварот, імкнуўся ўмацоўваць нашы творчыя ўзаемаадносіны і сяброўства. Пазней, у 1974 годзе, калі камедыя "Люцікі-кветачкі" стала спектаклем у Мазырскім народным тэатры, мне зноў давялося аналізаваць гэты твор, але пастаноўку ўжо. І гэтым разам, прытрымліваючыся старажытнага завета "Платон мне друг, но истина дороже", я выказаў у друку шэраг крытычных заўваг. Рэжысёр-пастаноўшчык вядомы пачаткоўцаў Георгій Марчук спакойна прыняў і гэтыя заўвагі: ужо тады, на самым пачатку сваёй драматургічнай дзейнасці, ён не ведаў "зорнай хваробы". На маю думку, гэтая яго якасць захавалася і пасёння.

Уладзімір Карызна, паэт, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Рэспублікі Беларусь

— У самой назве кніжкі-дзёніка Георгія Марчука "Салодкія слёзы" — незвычайная чысціня, цяпло, філасофія. Усё ад шчырага сэрца. Гэта яго жыццёвая дарога. І мне надзвычай цікава было прайсці па ёй разам з таленавітым, арыгінальным пісьменнікам, мысліцелем і лірыкам. Яна светла і бялюча лягла мне на сэрца.

Яго "Каноны" — асабліва каноны Хаце, Вуліцы, Агароду, Гарыні, Ветру, Маці — незвычайныя факультэты аднаго ў сваім родзе, нейкага адмысловага ўніверсітэта, з якога выйшлі яго п'есы і фільмы — непрыдуманыя, жывыя, страсныя, арыгінальныя — уся яго жыццёлюбівая драматургія. Таму і дораць яны прыгажосць, якая ратуе.

Аляксей Туровіч, артыст, прафесар

— Усё пачалося з таго, што Георгій Васільевіч папрасіў, каб я прачытаў навалу "Ліст да Феліні". Так нарадзіўся захапляльны фільм-прытча, глыбокі, філасофскі расказ пра жыццё нашых сучаснікаў у часы перабудовы. Хачу падкрэсліць, што Марчук любіць і разумее людзей, ведае псіхалогію народа, і сведчанне гэтаму — лёс галоўнага героя фільма кінамеханіка Тараса. Та-

рас аб'ядноўвае самых розных людзей у розных варунках: "Ёсць бясконцае жыццё", — як гаварыў Феліні. Чалавек можа памерці, але кожны павінен знаходзіць у жыцці нейкую мэту. Трэба яднацца, быць творцамі, каб жыць, а не наракаць на неспрыяльныя абставіны. Менавіта пра гэта фільм.

Георгій Марчук — гэта вялікі талент. Ягоныя казкі ставяць школы, ліцэі, самадзейныя спэны ў Салігорску і Слуцку. "Крык на хутары" — гэта класіка, а кінастудыя "Беларусьфільм" часам сцвярджае, што няма чаго

філолагаў, культуролагаў, гісторыкаў тэатра кніга трагедыі Георгія Марчука мае бяспрэчную навуковую цікавасць. Тэатр жа павінен адпавядаць патрабаванням часу. Думаю, Георгій Марчук яшчэ неаднойчы парадзе аматараў і знаўцаў тэатра сваімі творами, напісанымі ў жанры народнай камедыі, бо гэта яму дадзена Богам.

Аляксандр Чэкмянёў, кінарэжысёр, літаратуразнаўца

— Думаю, што ўся творчая і пісьменніцкая дзейнасць Георгія Васільевіча пачыналася менавіта з драматургіі, бо задоўга да

тэатрам незапатрабаваная. І гэта вельмі шкада, бо можна весці гаворку пра тое, што існуе тэатр драматурга Марчука.

Сёлета ў рамках фестывалю "Лістапад" адбыўся паказ фільма "Ліст да Феліні", знятага паводле сцэнарыя Георгія Марчука, — дзейснае, дынамічнае драматургічнае прачытанне аднайменнай навелы. У фільме, прысвечаным узаемаадносінам людзей, вельмі цікава спалучаюцца фрагменты жыцця сучаснага мястэчка з фрагментамі фільма Феліні "Ночы Кабіры" і спалучэнне гэтага такога натуральнае, што не выклі-

агідныя праявы паўсядзённасці, якраз і адлюстроўвае ў сваім раманае часы карупцыі, калі абласныя чыноўнікі выпраўляліся самі і выпраўлялі сваякоў гандляваць кветкамі, а для ўсіх іншых наладжвалі санітарныя кардонны, забіралі насенне і таннейшую яго частку прынародна палілі, а даражэйшую аддавалі сябрам і знаёмым. Але нельга разглядаць гэты рамана толькі ў сацыяльнай плоскасці — гэта філасофскі твор вялікай духоўнай напоўненасці, і філасофія, на маю думку, працягваецца ў тым, што вуснамі сваіх герояў аўтар выкладае сэнс жыцця і сэнс тых падзей, што адбываюцца, сцвярджаючы, што стрыжань светабудовы — пошук свайго месца ў жыцці, заўсёднае імкненне да творчасці, пазнанне свету. Марчук паказвае на старонках рамана богабазных, не схільных да злачыстваў людзей і сцвярджае, што прыстойнаму чалавеку патрэбны Бог, малое царкву, багата і добра гаворыць пра хрысціянства — і гэта ў бязбожнай на той час краіне!

У раманае таксама ўзнікаюць праблемы моладзі падлеткавага ўзросту, якая праз цяжкое пасляваеннае жыццё бацькоў, адсутнасць годных інтарэсаў, магчымасці рэалізаваць сябе часцяком захапляецца п'янствам і бессэнсоўнымі бойкамі, пакідае родныя мясціны, падаецца на сталае жыццё ў буйныя гарады за межы Беларусі. Такая палітыка знясілівала генафонд нацыі і народа, узбагачала іншыя краіны, і мы сапраўды ведаем багата выдатных людзей, нашых землякоў, якія рэалізаваліся ў іншых мясцінах. Наша краіна такім чынам дарыла свае таленты.

З майго пункта гледжання "Кветкі правінцыі" — гэта твор, які адлюстроўвае найскладанейшы гістарычны прамажак часу ў жыцці нашага народа. Гэты каштоўны набытак беларускай літаратуры абавязкова перажыве свой час, таму што тут прысутнічае гістарычная праўда. Марчук заслужоўвае большага прызнання найперш у сваёй краіне, але так адбываецца, што няма прарока ў сваёй айчыне.

Хачу яшчэ дадаць, што я ў захапленні і ад вельмі актуальнай кнігі навал "Хаос", дзе адлюстраваны жорсткі час, пачынаючы ад распаду СССР і практычна да нашых дзён. Менавіта пра гэта навала "Ліст да Феліні" і па-майстэрску пастаўлены аднайменны фільм. Творам такога кшталту трэба аддаваць прыярытэты, бо пагона за матэрыяльнымі каштоўнасцямі — шлях да пагібелі чалавека як вянца прыроды. Тэма сёння надзвычай актуальная.

Галіна Агейкіна, артыстка Бабруйскага тэатра драмы імя Дуніна-Марцінкевіча:

— "Асенні блюз" — такую назву мае спектакль, пастаўлены на сцэне нашага тэатра рэжысёрам Рыдам Таліпавым паводле п'есы Георгія Марчука "Каханне маё нешчаслівае", дзе мне давялося выконваць ролю маладой жанчыны, якая імкнецца да кахання і шчасця. Ніна Андрэўна — духоўна багатая натура, але жыццё не заладзілася. На маю думку — гэта гераіня сённяшняга дня.

Аўтар валодае адпаведнымі душэўнымі якасцямі і перадае іх сваім героям. У яго п'есах ёсць унутраны сэнс, які трэба адчуць, "высветліць" знутры. Вельмі важна, калі творцы яднаюць свае сілы дзеля супрацоўніцтва, дзеля таго, каб перамагчы зло, каб запанавалі справядлівасць і дабрыня. Свято, што сыходзіць ад душы Георгія Васільевіча, трапляе ў іншыя душы і падтрымлівае іх. Я хачу пажадаць, каб Бог і надалей падтрымліваў і развіваў гэта шчодрае святло, шчодры талент несці радасць і любоў людзям.

Гутарыла Ірына КАЧАТКОВА

Калектыў рэдакцыі газеты "Літаратура і мастацтва" віншуе Георгія Васільевіча Марчука з юбілеем і вышчыць здароўя, творчага плёну ды нястомнасці.

Днямі святкаваў юбілей знаны драматург, празаік, аўтар шырокавядомага рамана "Кветкі правінцыі" Георгій Марчук. Пра жыццёвы і творчы шлях пісьменніка разважаюць яго сябры і калегі

Прыгажосць, якая ратуе

здымаць і часцяком выпускае танныя серыялы, праз што марне творчасць і кінастудыя не развіваецца, а вось ёсць жа і свой выдатны сцэнарыі, і свой выбітны сцэнарыст. Беларуская культура павінна церабіць свой шлях. Як Шукшыні ў Расіі, Марчук у Беларусі — праўда, сумленне, ідэолаг беларускай творчасці і беларускага таленту. Гэта нацыянальны беларускі герой. У творах Марчука сюжэты і мова ў такой ступені ўвабралі ўсё народнае, што зрабіліся неад'емнай яго часткай. Чаму ніхто не заўважае, што побач з намі жывуць Георгій Марчук, Дзмітрый Зайцаў? Марчук у самым росквіце творчых сіл, яго неабходна падтрымаць, даць яму дарогу, каб пакінуць годную спадчыну нашчадкам.

Рычард Смольскі, рэктар Беларускай дзяржаўнай акадэміі мастацтваў

— Гэта вельмі добра, што шмат каму з беларускіх драматургаў не даюць пакою лаўры Шэкспіра, які з аднолькавым поспехам працаваў у жанры камедыі, гістарычнай хронікі і ў самым, безумоўна, цяжкім жанры — жанры трагедыі. Георгій Марчук — з ліку тых амбіцёзных сучасных беларускіх майстроў прыгожага пісьменства, каму Шэкспіравы лаўры не даюць нармальна спаць, адпачываць і назапашваць сілы для работы ў тых жанрах, у якіх ён сапраўды таленавіты — найперш у жанры народнай камедыі, у якім яму няма роўных. Пайшоў з жыцця Андрэй Макаёнак — і закончылася эпоха развіцця беларускай народнай камедыі. Георгій Марчук паспрабаваў падхапіць гэты сцяг і панесці яго далей. Некаторыя ягоныя п'есы — сур'ёзны ўклад у развіццё нацыянальнай камедыяграфіі. Што датычыць трагедыі, традыцыі стварэння якіх зазаноўваліся яшчэ старажытнымі грэкамі, то можна ўхваліць гэты своеасаблівы творчы эксперымент беларускай драматургіі. Для

з'яўлення ў друку яго першага рамана "Крык на хутары" Марчука лічылі тэатральным драматургам. І пачыналася яго драматургія ў Давыд-Гарадку, дзе яго карані, дзе прайшлі дзяцінства і юнацкія гады і адкуль ён "вылецеў" у вялікі свет, у кінамаграф. Пасля з'яўлення вялікіх раманаў "Крык на хутары" і "Прызнанне ў забойстве" паступова забывалася пра тое, што ён найперш драматург. Першыя пастаноўкі п'ес Марчука карысталіся такім поспехам у глядачоў, што Міністэрства культуры і Рэспубліканскі навукова-метадычны цэнтр народнай творчасці і культурна-асветніцкай работы мусілі ў 1981 годзе выдаць зборнік "От полуночи до рассвета", у які ўвайшлі выдатныя аднаактовыя п'есы — маленькія шэдэўры для самадзейных калектываў. Пазней былі напісаны і пастаўлены на сценах Мінска і Віцебска, Бабруйска і Наваградка, Гомеля і Маладзечна вялікія шматактовныя п'есы "Новыя прыгоды Несперкі" — драматургічная версія, "Вясёлыя, бедныя, багатыя", "Варвара і яе блудны муж", "Калі заспявае певень", "Чай з вярблюдам", "Шчасце Лізы і Ягора", "Асенні блюз", казкі і п'есы для лялечных тэатраў. П'есы, створаныя Марчуком, разнапланавыя, разнажанравыя: камедыя, камедыя-любок. Аўтар, распрацоўваючы тэму, абавіраецца на традыцыі класікаў-драматургаў, шырока выкарыстоўваючы беларускія фальклорныя матывы і беларускую фальклорную мову пры стварэнні сюжэтаў, абмаляўцы характараў, добрае веданне народнай псіхалогіі і народных звычаяў у розных жыццёвых варунках. У даробку драматурга ёсць таксама п'есы "Кракаўскі студэнт", "Пеўчыца 41" — драматычныя творы сапраўднага вялікага плана, "Дарога ў Іерусалім" — складаная драматычная гісторыя пра прымірэнне трох сусветных рэлігій.

У апошні час былі выдадзены дзве нечаканыя і дзіўныя для творчасці Марчука драмы, напісаныя паводле старажытнагрэчаскіх сюжэтаў. Яны пакуль нідзе не пастаўлены, але там падаюцца вельмі цікавыя характары. Да таго ж, гэта літаральна мастацтвазнаўчая праца, скіраваная да гісторыі старажытнай Грэцыі перыяду Траянскай вайны.

Хачу сказаць і пра тое, што Георгій Васільевіч — лаўрэат шматлікіх конкурсаў, але ў адрозненні ад твораў празаічных, больша частка ягоных драматургічных твораў нашымі драматычнымі

кала аніякага адмоўнага стаўлення да такога мастацкага прыёму. У Мінску работа дэманстравалася ў пазаконкурснай праграме, а вось у Смаленску гэта цікавая, цёплая, добрая стужка, якую вылучае прафесіяналізм яе стваральнікаў — драматурга-сцэнарыста, рэжысёра, прадзюсера, артыстаў, — трапіла ў конкурсны паказ і атрымала дыплом.

Падчас "Лістапада" адбылася таксама прэм'ера новай п'есы Марчука "Каханне, грошы і хлопец харошы". Пастаноўка была цёпла прынята глядачамі. Увогуле, хацелася б, каб тэатры паду-малі пра больш саліднае сцэнічнае ўвасабленне твораў Георгія Марчука.

"Літаратура і искусство, вера во Всевышнего помогают нам ориентироваться на тернистом пути, чтобы не потеряться в мироздании, не убить в себе живую душу, оставить детям и внукам доброе имя и добрую память о себе". Усім сваім жыццём Георгій Марчук імкнецца сцвердзіць і спраўдзіць гэта творчае крэда.

Аляксандр Бяспалы, рэжысёр, заслужаны артыст Рэспублікі Беларусь

— У Тэатры кінаакцёра мы разам з Уладзімірам Грыцэўскім паставілі дзве п'есы Георгія Марчука — "Чай з вярблюдам" на рускай мове і "Каханне, грошы і хлопец харошы" — на беларускай. З Георгіем Васільевічам лёгка працаваць, ён добра ставіцца да прапановы рэжысёра. У сучаснай беларускай драматургіі камедыі не так і багата. Творам Марчука ўласцівы гумар і нацыянальны каларыт, іх цёпла ўспрымаюць глядачы. Спадзяёмся, што Марчук напіша яшчэ нешта цікавае — дай Бог яму напісаць, а нам паставіць. На маю думку, наша творчае супрацоўніцтва мае добрую перспектыву.

Рыгор Рычагоў, доктар медыцынскіх навук, прафесар

— Гадоў дваццаць таму я ўпершыню прачытаў рамана "Кветкі правінцыі" і яшчэ тады ён зрабіў на мяне вялікае ўражанне сваёй праўдзівасцю, глыбінёй пранікнення ў чалавечыя характары, разуменнем жыцця нашых землякоў. Вельмі добра адлюстраваны пасляваенны перыяд жыцця Гарадка, грунтоўна намалеваныя вобразы людзей простых, якія былі і застаюцца зусім няпростымі: кожны мае адмысловы духоўны свет, што перадаецца ў спадчыну ад бацькі да сына, ад дзёда да ўнука з сям'і даўніны, з часоў князя Давыда, заснавальніка горада. Георгій Марчук вельмі таленавіта, не баючыся паказаць

ІНФАРМАЦЫЯ, даступная кожнаму

ГЭТА СКЛАДАЕ НАЙВЯЛІКШУЮ ЦЯЖКАСЦЬ ДЛЯ РАБОТЫ ЖУРНАЛІСТАЎ У ШВЕЦЫІ

У Швецыю мы з калегам ляцелі па прафесійны досвед — на стажыроўку на запрашэнні Інстытута павышэння кваліфікацыі журналістаў.

За два тыдні арганізатары не толькі навучылі нас тамтэйшаму разуменню месца журналіста ў грамадстве, але і прадэманстравалі ўвесь працэс журналіскай творчасці. Пра тое, як дасягнулі свабоды прэсы ва ўмовах сапраўднага сацыялізму, — у рэпартажы з Стакгольма.

Швецыя: не толькі запалкі

Арганізатары паклапаціліся нават пра тое, каб нам з калегам не давалося зашмат размаўляць па-англійску. У аэрапорце нас сустракае Агнета Содэрберг-Йокабан (Agneta Soderberg-Jacobson) — свабодная журналістка, якая мае даўнія сувязі як з Расіяй, так і з Беларуссю — і з таго размаўляе па-руску амаль без акцэнта.

Першая экскурсія — прафесійная: тур па газетным медыя-рынку. Здаецца, розніца паміж нашымі краінамі не такая вялікая. Як і ў Беларусі, вялікую ролю тут адыгрываюць “жоўтыя” газеты. Так, самыя папулярныя з друкаваных сродкаў масавай інфармацыі тут — тابلіды Aftonbladet (“Вячэрняя газета”, наклад 444 тысячы) і Expressen (“Экспрэс”, 342 тысячы). Шматколерныя першыя старонкі, максімум ілюстрацыі і мінімум тэксту — лёгкае, амаль “карыкатурнае” чытванне для тых, хто не жадае абцяжарваць сябе сур’ёзнымі навінамі. Гэтыя выданні арыентуюцца пераважна на моладзь і сярэдні клас і распаўсюджваюцца ў асноўным праз газетныя шапікі.

Тым не менш, высокая грамадзянская культура фарміруе даволі высокі тыражы якаснай прэсы. У гэтым сегменце рынку пераважаюць адвечныя канкурэнты — Dagens Nyheter (“Штодзённыя навіны”, 363,5 тысячы) і Svenska Dagbladet (“Шведская дзённая газета”, 179 тысяч). Якасная прэса шукае высокаадукаванага чытача, з шырокім кругазглядам і вялікім дастаткам. Распаўсюджваюцца такія выданні ў асноўным па падпісцы.

Аднак у апошнія гады структура медыя-рынку тут сур’ёзна пахіснулася. Бясплатныя выданні — яшчэ адно сусветна вядомае шведскае вынаходніцтва, разам з шведскім сталом, запалкамі і шведскім ды-зайнам.

Сваё хаджэнне па свеце брэнд Metro пачаў менавіта адсюль у 1995-м. Metro — гэта цалкам бясплатная штодзённая газета, якая распаўсюджваецца ў буйных гарадах. Трэба сказаць, інстытут бясплатнай прэсы існаваў і дагэтуль і не карыстаўся асаблівай папулярнасцю сярод рэкламадаўцаў. Аднак шведы і сюды ўнеслі сваё ноу-хау: яны зрабілі акцэнт на велізарныя накладкі і першымі пачалі распаўсюджваць газету... праз грамадскі транспарт у гадзіны пік.

Эфект быў каласальны. Стэнды з бясплатнай Metro першымі з’явіліся на аўтобусных прыпынках і станцыях стагольмскага метра. Напачатку гэта была 8—12-старонкавая газета з перыядычнасцю 2-3 разы на тыдзень, якая амаль цалкам складалася з рэкламы. Аднак людзі ахвотна бралі “халюнае” чытванне, каб прабавіць час у дарозе на працу. У выніку цягам усёго некалькіх год газета ператварылася ў 30-старонкавы паўнаватарасны штодзённік, дзе рэклама займае толькі 40—50 працэнтаў.

Сёння мясцовыя выданні Metro ёсць у кожным горадзе Швецыі з насельніцтвам больш як 20 тысяч чалавек, а таксама ў 93 найбуйней-

шых гарадах свету. Metro са што-тыднёвай аўдыторыяй у 35 мільёнаў чытачоў ёсць бяспрэчна найвялікшая газета Зямлі.

Абмежаваная публічнасць?

“Фішка” Швецыі — публічны доступ да ўсіх урадавых запісаў, за выключэннем тых, на якіх стаіць грэф “Сакрэтна”.

У Швецыі не толькі журналісту, але і кожнаму смяротнаму даступная інфармацыя пра грамадзян краіны. Свабодна карыстаючыся тымі самымі ўрадавымі запісамі, частка якіх нават змешчана ў Інтэрнеце, можна даведацца пра тэлефоны, месца жыхарства, месца працы і нават суму, якую той ці іншы чалавек штогод плаціць у якасці падатку! Выключэнне складае інфармацыя, якая датычыць здароўя асобы. Яна не можа быць прадастаўленая, бо тут уступае ў свае правы медыцынская этыка.

З аднаго боку, гэта істотна спрощвае жыццё шведскім журналістам. З другога, калі амаль любая інфармацыя даступная кожнаму, складаней знайсці нейкую “разынку” для матэрыялу, пра якую не ведала б большасць чытачоў. Таму кожны “інсайдэр”, — кожная асабістая крыніца недатыкальнай “унутранай” інфармацыі ў нейкай установе, — для журналіста тут на вагу золата.

Намінальна кожны мае магчымасць дазнацца мабільны тэлефон любога чыноўніка альбо сусветна вядомага артыста. Аднак апошнія, асабліва самыя вядомыя і багатыя, часам плацяць вельмі вялікія грошы ўладам, каб іх інфармацыя не патрапіла ў зводкі — глумачыцца гэта мерамі бяспекі, бо бязглуздых фанатаў, гатовых даймаць сваю ахвяру, хапае нават у не вельмі вядомых выканаўцаў.

Палітыкі ж сабе такую раскошу дазволіць не могуць — яны заўсёды павінны быць навідавоку. Шведы ганараша даступнасцю палітыкаў любога рангу — сапраўды, такога няма ў ніводнай краіне свету. За гэтае дасягненне шведы паплаціліся забойствамі Улафа Пальме (1986) і Ганны Лінд (2003). Аднак... і з даступнасцю палітыкаў не ўсё так адназначна.

— Дык ці магу я зараз паразмаўляць з прэм’ер-міністрам? — жартую.

— Не. Ён даступны толькі ў час выбарчай кампаніі, — смяецца Агнета.

Кантралююць калегі

Пасля Другой сусветнай вайны прэса ў свеце змянілася, стаўшы больш сенсацыйнай і апэратыўнай. Усё часцей журналісты карыстаюцца пры напісанні матэрыялаў неправеранымі дадзенымі — бо ў спешцы проста няма часу іх правяраць. А часам — у пагоні за сенсацыйай — проста выдаюць жаданае за сапраўднае. Суды не спраўляюцца з колькасцю скаргаў аб знявазе, і тады шведы ўводзяць у абарачэнне новае слова — новы орган па кантролі за сродкамі масавай інфармацыі: амбудсман.

Амбудсман (ombudsman) — чалавек ці група людзей у краіне, якія сочаць за выкананнем журналістамі этычных нормаў. Кожны чалавек, які лічыць, што СМІ абразілі яго асабіста альбо парушылі ягоныя правы, апублікаваўшы неэтычны тэкст ці фотаздымак, можа падаць скаргу сюды. Гэта — недзяржаўны орган. Яго дзейнасць цалкам фінансуецца самімі газетамі, якія зацікаўленыя ў падтрымцы маральных стандартаў у медыя-прасторы.

Важна адзначыць, што амбудсман — гэта не судовы орган, ён займаецца пытаннямі не закону, а толькі этычных нормаў, пры- нятых сярод майстроў пяра, таму

яго рашэнні могуць насіць толькі рэкамендацыйны характар. Аднак, калі амбудсман знаходзіць у дзейнасці журналіста парушэнні, то справа перадаецца... не, зноўку не ў суд — у Савет па справах прэсы, які напалову складаецца з простых грамадзян, а напалову — з прафесіяналаў-журналістаў.

Лічыцца, што кожны журналіст, які заступае на працу, нефармальна бярэ на сябе адказнасць за вынікі сваёй будучай дзейнасці, як гэта робяць урачы. Калі ён пераходзіць межы дазволенага, то перш за ўсё атрымае “вымову” з боку сваіх жа калег.

lian Ohrstrom). Яна займаецца скарга-мі чытачоў.

У Швецыі вельмі строга этычныя нормы. У прыватнасці, яна мае вельмі старыя традыцыі журналіскага нейтралітэту.

— Калі я працавала аглядальнікам, то нават не заводзіла знаёмстваў з прадстаўнікамі бізнесу, — кажа Ліліян. — Па абавязку службы мне нават даводзілася крытыкаваць у друку сяброў, калі яны нешта рабілі не так. Але яны мяне разумелі — і ніколі не скардзіліся.

І зараз, пасля двух дзесяцігоддзяў працы ў рэдакцыі, калі Ліліян дэталёва ведае ўвесь калектыў, ёй бывае няёмка крытыкаваць калег. Але ж таго вымагае яе пасада, якую многія тут лічаць ці не важнейшай за пасаду рэдактара.

Дарэчы, Ліліян гаворыць, што ад рэдактара свайго яна не залежыць, як і ад калег. З пяці раніцы (!), за ненармаваны працоўны дзень яна прымае дзесяткі тэлефонных званкоў і чытае сотні электронных лістоў — і па найбольш вострых заўвагах праводзіць свае даследаванні. Усім гэтым Ліліян даводзіцца займацца адной: на агромністую рэдакцыю са штатам у дзвесце журналістаў яна — адзіны спецыяліст такога профілю.

— Я самотная ў сваёй працы. У мяне няма з кім яе абмеркаваць, — скардзіцца карэспандэнт “ЛіМа” адзіны ў паўночным каралеўстве штатны газетны амбудсман.

На радыё — славянскія мовы

Шведы не глядзяць сваё тэлебачанне, у прыватных гутарках адзначаючы, што ўзровень яго смешны ў параўнанні з узроўнем ТБ у іншых краінах Еўропы. Тут існуюць якасныя газеты — але іх няшмат, і тابلіды, дзесяцігоддзямі “гонячы лухту”, нівеліравалі аўтарытэт усіх друкаваных медыяў. Сярод усіх сродкаў масавай інфармацыі ў Швецыі самы вялікі рэйтынг даверу мае радыё.

З радыё беларускім яго параўноўваць нават нельга. Агромністы будынак са штатам у 2 тысячы (!) журналістаў — усё гэта, зноўку, на 9-мільённую Швецыю.

Фрэдрык Вэдстрэм (Fredrik Wadstrom) працуе намеснікам рэдактара Дырэкцыі культурнага

вясчання. Штат аддзела маленькі — ўсяго толькі 25 чалавек. Частка з іх працуе на ранішні эфір (навінам культуры аддаюць 45 хвілін з трох гадзін ранішняй сеткі вясчання), частка рыхтуе ўласныя перадачы.

Даведаўшыся ад калег пра гэтую з Беларусі, Фрэдрык сам запрасіў нас на размову, і якім было нашае здзіўленне, калі ён пачаў размаўляць на чысцоткай рускай мове — з невялічкім каўказскім акцэнтам.

— Я тры гады пражыў у Ерване, выкладаючы там журналістыку, — дзеліцца ён сакрэтам сваіх лінгвістычных дасягненняў. — Дарэчы, шмат разоў быў і ў Мінску — вельмі люблю гэты горад. Здаецца, з задавальненнем бы там жыць.

Культурная тэматыка на шведскім радыё больш папулярная, чым на беларускім. І ўсё роўна, скардзіцца Фрэдрык, даводзіцца адбіраць толькі 2-3 самыя важныя падзеі, каб расказаць пра іх больш падрабязна. Дарэчы, у дзень нашага візиту ў рэдакцыю якраз была падрыхтавана інфармацыя пра гастролі аднаго з беларускіх незалежных тэатраў у Стакгольме.

Значную частку эфіру дагэтуль займаюць радыёпастаноўкі літаратурных твораў, якія, аказваецца, могуць карыстацца вялікім популярам у век Інтэрнета. Прычым, чытаецца не толькі сучасная шведская літаратура, але і сусветная класіка — нядаўна ставілі нават Дастаеўскага. Асабліваю ролю ў культурным вясчанні адыгрываюць палітычныя дэбаты (!). Лічыцца, што гэта — сфера ўплыву менавіта аддзела культуры, бо хто можа далікатней весці палітычныя дэбаты, як не інтэлектуалы ад літаратуры і мастацтва.

Пасля развітання з рускамоўным шведом Фрэдрыкам накіроўваемся на паверх, які цалкам займае Служба замежнага вясчання. Тут нас чакае яшчэ большы сюрпрыз: гавораць тут і на беларускай мове.

Задача службы замежнага вясчання — расказаць пра сваю краіну іншым нацыям, па-простаму — “прапарыць” Швецыю ў свеце. Вось ужо некалькі дзесяцігоддзяў Радыё Швецыя выходзіць у эфір на самых распаўсюджаных мовах свету — англійскай, нямецкай, французскай, іспанскай, рускай, фарсі... Калі некалькі год таму мінчук Дзмітрый Плакс напісаў бізнес-праект Беларускай службы Радыё Швецыя, да яго ўсе ставіліся, як да вар’ята.

Больш як два гады спатрэбілася ўпартаму беларусу, каб пераканаць кіраўніцтва найбуйнейшай радыёстанцыі Скандынавіі ў мэтазгоднасці свайго праекта. Сёння беларуская служба, хоць і самая маленькая ў замежным вясчанні, — самая “працавітая”: тры чалавекі тут забяспечваюць беларускамоўнай інфармацыяй пра Швецыю як мясцовую беларускую дыяспару, так і нашых суайчыннікаў у свеце.

Мікалай АНПШЧАНКА
Стакгольм—Мінск
Фота аўтара

Сцяпан Хусейнавіч Александровіч пражыў вельмі нялёгкае, але надзвычай змястоўнае жыццё (1921 — 1986). Сорак гадоў працаваў ён на ніве беларускай культуры і атрымаў шырокае прызнанне як адзін з найбольш працавітых яе русліцаў. Гэтае прызнанне прыйшло да яго яшчэ пры жыцці. Не змяняеца яго папулярнасць і пасмяротна, бо трымаецца на трывалым падмурку сапраўдных дасягненняў навукоўца шырокага профілю, добразычлівага педагога, а лепш сказаць, прыроджанага настаўніка, таленавітага літаратара, які цаніў слова няхай знешне і някідкае, але дакладнае, жывое і трапнае, калі яно пастаўлена там, дзе трэба.

І настаўнік, і літаратар

Сцяпан Хусейнавіч на працягу ўсяго свайго жыцця ў літаратуры і навуцы працаваў на поўную моц падараванага яму лёсам таленту, з рэдкай цягавітасцю і ўпартасцю, якая пры яго вельмі слабым здароўі, катастрафічна падарваным у гітлераўскім палоне, проста здзіўляла. І якраз у 1971 г. ён паспяхова абараніў доктарскую дысертацыю «Праблемы развіцця беларускай літаратуры і друку другой паловы XIX — пачатку XX стагоддзя». Яна апублікавана асобнай кнігай пад назвай «Пуцявіны роднага слова». Гэта адна з самых важкіх і змястоўных у нашым літаратуразнаўстве даследчых кніг.

Я прымаў удзел у абмеркаванні Сцяпанавай дысертацыі і гораха падтрымаў яе, бо выразна бачыў навізну і выключную грунтоўнасць працы. Заўважыць і тое, і другое было зусім няцяжка, бо Сцяпан Хусейнавіч вельмі доказна, на велізарным фактычным матэрыяле, які ў большасці выпадкаў упершыню ўводзіўся ў навуковы ўжытак, паказаў, як збеднена ўяўлялі мы сваю літаратуру ў адзін з самых адказных перыядаў яе развіцця. У навуковай грамадскай дысертацыі Сцяпана Александровіча і асабліва яго кніга «Пуцявіны роднага слова» выклікалі самае прыязнае стаўленне. Але начальства, вядома, не кафедральнае ці факультэцкае, а больш высокае, тое, што ажыццяўляла над намі пільны ідэалагічны нагляд, глядзела на Сцяпана Хусейнавіча з пэўнай асцярогай — з-за таго злашчаснага палону і настойлівага імкнення даследчыка па-новаму асэнсоўваць беларускую гісторыю, заглябляючы ў нацыянальныя праблемы.

У такой сітуацыі сяброўская падтрымка тых, хто паважаў нашу гісторыю, з трывогай думаў пра лёс беларускай культуры і самай нашай мовы, была зусім не лішняй. Таму Сцяпан Хусейнавіч з удзячнасцю ўспрымаў шчырае, прыхільнае слова пра яго. У 1998 г. выйшла цэлая кніга, у якой сабраны матэрыялы навукова-практычнай канферэнцыі, прысвечанай 75-годдзю Сцяпана Александровіча. Яна праходзіла

ўжо без яго самога, бо ён адышоў у лепшы свет на дзесяць гадоў раней. Гэтая канферэнцыя адбывалася на нашым філфаку з удзелам пісьменнікаў Янкі Брыля, Ніла Гілевіча, Міколы Аўрамчыка, навукоўцаў не толькі з БДУ, але і з НАН (А. Ліс, Г. Кісялёў, Л. Лыч і інш.), а таксама з Расійскай АН, (яе прадстаўляў А. Каўка з Інстытута сусветнай літаратуры імя А. М. Горкага). Былі, як сведчыць згаданае выданне, і навукоўцы негуманітарнага профілю. Адзін з іх — Александровіч Х. М., доктар хімічных навук, вядучы навуковы супрацоўнік Інстытута агульнай і неарганічнай хіміі НАН. Ён назваў сябе родзічам і земляком Сцяпана Хусейнавіча. Дык вось гэты Сцяпанаў родзіч і зямляк прыгадвае: «У перыяд нашага знаёмства Сцяпан Хусейнавіч настаўнічаў у Наваградку».

Ён быў «выхаваны ў ідэалогіі талітарнай савецкай дзяржавы», пабыў «у час Айчыннай вайны ў нямецкім палоне». І гэта, працягвае родзіч, накладвала на яго свой адбітак: «Ён у той час выклікаў уражанне чалавека вельмі падаўленага жыццём... быў мала разгаворлівым і замкнёным, пазбягаў размоў пра вайну, пра палон, пра палітыку, пра мінулае і будучыню. Кантрастам гэтаму былі сустрэчы з ім у больш познія гады ў Мінску, асабліва пасля першай адлігі ў 1953 г. Відаць было, як Сцяпан Хусейнавіч літаральна перайначваўся ў жыцці, у яго пачала паяўляцца ўпэўненасць у сабе, ён становіўся больш камунікабельным у зносінах і адкрытым. Дзякуючы высокаму ўнутранаму інтэлекту ён з глыбокай цікавасцю і разуменнем ставіўся да людзей і іх жыццёвых праблем. Таму ў памяці ён захаваўся вельмі добрым, чутым, высакордным, бескарыслівым і добразычлівым Чалавекам з вялікай літары».

Сказана зусім слушна, прынамсі пра большую натуральнасць у штодзённым стасунках Сцяпана Хусейнавіча тады, калі пачалася хоць нейкая лібералізацыя ў краіне, і, вядома, пра яго чалавечую высакорданнасць.

Я добра пазнаёміўся са Сцяпанам Хусейнавічам у час сумеснай

працы ў Інстытуце літаратуры імя Янкі Купалы АН Беларусі. Сцяпан Хусейнавіч там працаваў старшым навуковым супрацоўнікам у 1958 — 1963 гадах. А потым перайшоў у БДУ, на філфак. Чытаў ён даволі грувасткі курс літаратуры народаў СССР. Я ж трапіў у акадэмічны Інстытут літаратуры ў 1959 г. Як і Сцяпан Хусейнавіч, працаваў там чатыры гады. Праца ў Інстытуце літаратуры пад крылом майго навуковага кіраўніка В. Барысенкі вельмі падабалася.

Сцяпан Александровіч сагітаваў мяне перайсці на выкладчыцкую працу ў БДУ, на кафедру беларускай літаратуры. Тады яе ўзначальваў Міхась Ларчанка, памёркаўнасць і добразычлівасць якога вядомыя, як і гатоўнасць бараніць беларушчыну тады, калі іншыя мэтры сціпленька маўчалі.

У 1972 г. быў уведзены курс гісторыі літаратурнай крытыкі. Чытаць яго выпала разам са Сцяпанам Александровічам. Ён узяў сабе крытыку дарэвалюцыйную, а мне застаўся савецкі перыяд. Гэта мяне цалкам задавальняла, бо я ў тыя гады прымаў актыўны ўдзел у літаратурным жыцці, добра ведаў самых славуных нашых пісьменнікаў і карыстаўся іх падтрымкай.

Навуковыя працы Сцяпана Александровіча заўсёды прываблівалі сваёй багатай канкрэтыкай, шчодрым выкарыстаннем архіўных матэрыялаў і малавядомых фактаў, якія даследчык здабываў у выніку карпатлівых пошукаў. Каб напісаць чарговую кнігу ці толькі артыкул даследчага характару, ён нярэдка гадамі збіраў неабходныя звесткі, перачытваў горы старых выданняў у розных бібліятэках і музейных сховішчах былой савецкай краіны і за яе межамі, падымаў не толькі кольшную беларускую, але і рускую, украінскую, польскую перыёдыку, працаваў у архівах Мінска, Масквы, Ленінграда і Вільнюса, Кракава і Прагі.

І ён умеў займацца пісаць як пра свае пошукі, так і пра лёс пісьменнікаў, што становіліся аб'ектам даследавання.

Узяўся перачытваць «Крыжавыя дарогі» (1985). Як вядома, гэ-

та заключная аповесць пра Якуба Коласа. Ранейшыя выходзілі пад назвамі «Ад роднае зямлі» (1962) і «На шырокі прастор» (1972). У «Крыжавых дарогах» па-мастацку паказана жыццё і праца народнага пісьменніка на Куршчыне і ў наступныя гады, да самых апошніх коласаўскіх дзён уключна. Напісана так, што ад кнігі нельга адарвацца. Асабліва пранікнёна гаворыцца пра цяжкія выпрабаванні, што выпадалі на долю Коласа.

У іншых выпадках, калі пра ўсе акалічнасці трагічнага характару, з якімі сутыкаліся беларускія пісьменнікі, з-за ўмоў часу сказаць нельга было, Александровіч, здаецца, фізічна пакутаваў. Вось у кнізе «Тут зямля такая» (1974) ён падышоў да арышту Кузьмы Чорнага восенню 1938 г. Але пра той арышт і турэмнае зняволенне, якое жалівым цяжарам абрынулася на пісьменніка, з-за цензурнай забароны нельга было сказаць ні ў 1964 г., калі пісаўся артыкул, ні праз дзесяцігоддзе, калі праца перадрукоўвалася ў кнізе. Даследчык мусіў у абодвух выпадках абмяжоўвацца такой фразай: «Захварэла жонка, і Кузьма Чорны позна ўвечары 13 кастрычніка 1938 года пайшоў у аптэку па лекі, а дамоў вярнуўся толькі 8 чэрвеня 1939 года». Але змірыцца з такім глуха-няўцямным дакрананнем да вялікай бяды С. Александровіч не мог. І як цензурныя ўмовы змяніліся, ён даў волю сваім пачуццям, расцлумаваўшы, што 13 кастрычніка 1938 г. Чорны не вярнуўся з аптэкі дамоў, бо «яго арыштавалі ля пад'езду дома. Жонка не ведала, што з ім здарылася, але неўзабаве ноччу прыйшлі рабіць вобвыск, перавярнулі кнігі, рыліся ў рукапісах і забралі іх з сабою».

У турме пісьменнік перажыў страшэнныя маральныя і фізічныя пакуты. З дня ў дзень цягнуліся здэклівыя допыты і цяжкія катаванні. Абвінавачванне было недарэчнае і дзікае: хацеў забіць... Варашылава. Для гэтага нібыта ездзіў у пагранічныя Цімкавічы, каб атрымаць адпаведныя інструкцыі ад чалавека, які называўся старшынёю калгаса». Далей

даследчык цяпер яшчэ дадаваў, што вялікі здзек уладаў з невінаватага Кузьмы Чорнага падкасіў і ягонага бацьку. Ён «унуў душою, вялікае ўтрапленне ахапіла яго сэрца. Стары праседзеў у роздуме каля акна, потым неяк як сам не свой звязаў вены, лёг спаць і больш не прачнуўся».

Прачытаеш такое і будзеш памятаць калі не заўсёды, дык вельмі доўга.

З цікавасцю чытаецца і аповесць С. Александровіча «Далёкія зарніцы» (1967). Галоўны герой гэтай аповесці — беларускі юнак з татарскімі генетычнымі каранямі Адам Асановіч. Ён уцякае з нямецкага палону, у які трапіў параненым у цяжкіх баях каля Керчанскага праліва вясною 1942 г. Гэта выразна пераклікаецца з ваеннай біяграфіяй Сцяпана Хусейнавіча. І па складзе свайго характару Асановіч вельмі блізка да аўтара. Словам, пісьменнік у «Далёкіх зарніцах» узняў многае з перажытага ім самім у час Айчыннай вайны. Але ён не ставіў перад сабой задачу напісаць твор цалкам аўтабіяграфічны. І таму нярэдка адыходзіў ад фактаў сваёй ваеннай адысеі.

У аўтабіяграфіі «Радзіма мая — Капыль» так згадваюцца Александровічавы ўціскі з палону і потым далучэнне да падпольшчыцкай і партызанскай барацьбы: «Разам з сябрамі-ўкраінцамі ўціск з лагера і пасля амаль двухмесячнага блукання, прайшоўшы Украіну і Палессе, у вёсцы Сярэдзінкі пад Слуцкам зваліўся з ног. Адзін дзядзька злітаваўся і прывёз мяне тайком ледзь жывога ў Капыль, у бацькаву хату. Было гэта ў кастрычніку 1942 года».

Пацягнуліся пакутлівыя дні хатняга арышту. З хаты не пускала хвароба (з лагера прынёс працэс у лёгкіх), баюўся я і чужога вока. На ледзьнае становішча перайшоў канчаткова вясною 1943 г. Маладосць і дамашні харч збольшага прытушылі хваробу. К гэтаму часу ў мяне ўжо наладзілася сувязі з партызанамі, якім бацька вырабляў аўчыны і круціў сырамяць на зброю». Далей яшчэ зазначаецца, што хлопеч «стаў членам капыльскай падпольнай групы, выканаў два баявыя заданні. Савецкую Армію сустрэкаў у партызанскім атрадзе».

Асановіч з «Далёкіх зарніц» далучаецца да партызан больш хутка і проста. Гэта азначае, што ў яго было мастакоўскае пачуццё, якое вяло аўтара не толькі ў «Далёкіх зарніцах» ці ў аповесцях пра Якуба Коласа, але і ў кнігах «Незыбыўнымі снежамі», «Па слядах паэтычнай легенды», «Тут зямля такая» і інш.

Заканчваючы размову пра Сцяпана Хусейнавіча, хочацца яшчэ раз падкрэсліць, што ён быў сапраўдным беларусам, хоць меў генетычна не беларускія, а татарскія карані. Але беларушчынай ён пранікся з дзяцінства і самааддана служыў ёй да канца сваіх дзён.

Дзмітрый БУГАЁЎ

Навуковыя чытанні

12 снежня 2006 года на філалагічным факультэце Белдзяржуніверсітэта адбыліся навуковыя чытанні, прысвечаныя 85-годдзю з дня нараджэння вядомага даследчыка беларускай літаратуры, літаратуразнаўцы, крытыка, празаіка, доктара філалагічных навук прафесара Сцяпана Александровіча. Чытанні былі праведзены на ініцыятыве кафедры беларускай літаратуры і культуры пры падтрымцы кафедры гісторыі беларускай літаратуры, якія да 1994 года ўтваралі адну структурную адзінку — кафедру беларускай літаратуры, дзе і працаваў з 1963 года па 1986 год Сцяпан Александровіч.

Адкрываючы навуковыя чытанні, загадчык кафедры беларускай літаратуры доктар філалагічных навук прафесар Т. Шамякіна адзначыла, што Сцяпан Хусейнавіч Александровіч праз усе гады сваёй літаратуразнаўчай, крытычнай, педагогічнай дзейнасці пранёс вернасць заповітам маральнага кодэксу сапраўднага вучонага, літаратара, педагога, імкнучыся зрабіць гэтыя заповеды практычнай асновай усіх сваіх даследчых прац і выступленняў у друку.

Уступнае слова пра жыццёвы і творчы лёс Сцяпана Александровіча сказаў адзін са старэйшых выкладчыкаў кафедры прафесар Д. Бугаёў, які вызначыў ролю апошняга ў развіцці беларускага літаратуразнаўства і крытыкі 50-х — 70-х гадоў як прынцыповае імкненне вярнуць крытычнаму жанру навуковую аб'ектыўнасць погляду, факталагічнасць, самастойнасць думкі і пачуццё ўласнай годнасці, якія вядома былі ўтрачаны ў папярэднія два

дзесяцігоддзі, калі схематызм і дагматычныя пастулаты вызначаліся асаблівай агрэсіўнасцю.

Загадчык кафедры гісторыі беларускай літаратуры дацэнт Т. Казакова, выкладчыкі гэтай кафедры доктар філалагічных навук прафесар С. Кавалёў, кандыдат філалагічных навук дацэнт І. Запрудскі ў сваіх выступленнях звярнулі ўвагу прысутных на тое, што літаратуразнаўчыя, гістарыязнаўчыя, літаратурныя публікацыі Сцяпана Александровіча, які і яго выступленні пераглед студэнцкай аўдыторыяй, заўсёды прыцягвалі да сябе ўвагу простым, дакладным стылем і разам з тым акадэмічна спакойным ладам вызначання думкі, паслядоўнасцю поглядаў і навуковых падыходаў.

Выкладчыкі кафедры беларускай літаратуры і культуры доктар філалагічных навук прафесар А. Бельскі, кандыдат філалагічных навук дацэнт У. Навумовіч, кандыдат філалагічных навук,

дацэнт А. Верабей, старшы выкладчык Т. Бельская падкрэслілі актуальнасць прац Сцяпана Александровіча, прысвечаных даследаванню шляхоў станаўлення і развіцця беларускай літаратуры, творчых узаемаузвязяў нацыянальнай літаратуры з братнімі славянскімі літаратурамі, беларускаму кнігадрукаванню і перыядычнаму друку.

Ацэньваючы значнасць навукова-творчай і педагогічнай спадчыны Сцяпана Хусейнавіча, кандыдат педагогічных навук дацэнт Н. Рашэтнікава і выкладчык Ф. Драбена (унук С. Александровіча) адзначылі, што ў кнігах даследчыка пераважаюць сур'ёзнасць аўтарскага падыходу да пошукавай дзейнасці і адлюстравання факталагічнага матэрыялу і гэта, у сваю чаргу, з'яўляецца асновай для глыбокага ведання беларускай літаратуры і папулярнасці яе ў вышэйшых навучальных устаноў і школах.

У рамках навуковых чытанняў адбылася выстава кніг, створаных Сцяпанам Александровічам на працягу ўсёй яго творчай дзейнасці.

Ташыяна БЕЛЬСКАЯ

Выходзіць з 1932 года
У 1982 годзе газета
ўзнагароджана ордэнам
Дружбы народаў

ГАЛОЎНЫ
РЭДАКТАР
Анатоль
КАЗЛОЎ

Рэдакцыйная рада:

Святлана БЕРАСЦЕНЬ
Леанід ГАЛУБОВІЧ
Алесь ГАЎРОН
(намеснік
галоўнага рэдактара)
Віктар КАВАЛІЁЎ
Янка ЛАЙКОЎ
Валерый ПІНЧУК
(адказны сакратар)
Ірына ШАЎЛЯКОВА

АДРАС РЭДАКЦЫІ:
220034, Мінск,
вул. Захарова, 19

ТЭЛЕФОНЫ:
галоўны
рэдактар — 284-66-73
намеснік галоўнага
рэдактара — 284-66-73

АДДЗЕЛЫ:
публіцыстыкі — 284-66-71
пісьмаў і грамадскай
думкі — 284-66-71
паэзіі, літаратурнага жыцця,
крытыкі
і бібліяграфіі — 284-44-04
прозы — 284-66-73
музыкі, тэатра, кіно
і выяўленчага
мастацтва — 284-66-71
бухгалтэрыя — 284-66-72
Тэл./факс — 284-66-73

E-mail: minsk@lim.by

Адрас у Інтэрнеце:
www.lim.by

Пры перадруку просьба
спасылацца на «ЛІМ»
Рукапісы рэдакцыя
не вяртае і не рэцензуе
Пазіцыя рэдакцыі
можа не супадаць
з меркаваннямі
і думкамі аўтараў
публікацый
Набор і вёрстка
камп'ютэрнага цэнтра
РВУ «Літаратура і Мастацтва»

Выходзіць раз на тыдзень
па пятніцах

Друкарня Рэспубліканскага
унітарнага прадпрыемства
«Выдавецтва
«Беларускі Дом друку»
г. Мінск,
пр. Незалежнасці, 79

Індэкс 63856 Наклад 3496
Умоўна друк. арк. 3,72
Нумар падпісаны ў друк
10.01.2007 у 11.00

Заснавальнікі:
Міністэрства інфармацыі
Рэспублікі Беларусь

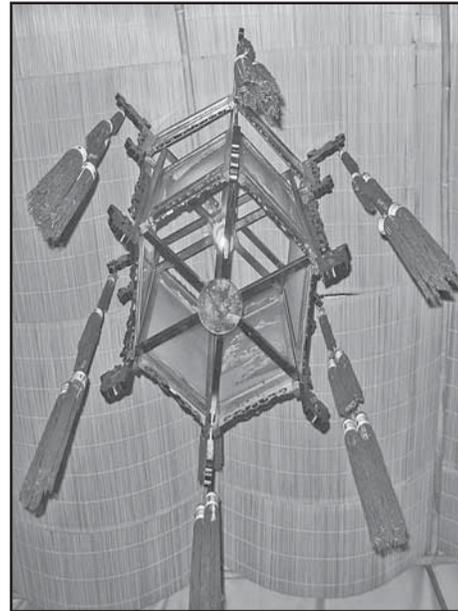
ГА «Саюз пісьменнікаў
Беларусі»

РВУ «Літаратура
і Мастацтва»

Выдавец:
Рэдакцыйна-выдавецкая
ўстанова
«Літаратура і Мастацтва»

Рэгістрацыйнае
пасведчанне № 715
Заказ — 43

Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Гун-фу-ча, ці Майстэрства чаявання

Сустрэча з традыцыямі розных культур дорыць нам феерверк эмоцый, уражанняў, а галоўнае — веды. З іх можна ўзяць нешта важнае, а часам проста неабходнае ў жыцці. У гэтым сэнсе маё знаёмства з кітайскай цырымоніяй піцця гарбаты было надзвычай карыснае. Філасофія рытуалу простая і геніяльная: «Гарбата — гэта прыемнае без празмернага, унікальна каштоўнае без дарагоўлі, гэта натуральнасць і гармонія, гасціннасць і міралюбнасць. Гэта ашчаднасць, таму што вучыць знаходзіць камфорт у простым і сціплым. Гэта «маральная геаметрыя», якая вызначае аптымальную форму спалучэння асабістых інтарэсаў з карысцю іншых». Разуменне такой ісціны навучыла мяне кожны дзень рабіць свята для сябе і маіх гасцей. А галоўнае — упрыгожыла жыццё, бо жыццё прыгожа — сапраўднае мастацтва.

чымасць атрымаць асалоду ад чатырох «перлін» гарбаты: формы ліста, колеру напою, водару і смаку. Цырымонія з улунскім, ці сіне-зялёным сортам праводзіцца ў поўным маўчанні.

Майстар пачаў першы этап: гатаванне вады. Згодна са старажытнай прымаўкай, «горная вада — найлепшая, рачная — сярэдняя, калодзежная — найгоршая». Вядучы ўважліва сачыў. З'явіліся першыя адзінокія бурбалкі. Іх называюць «вока рыбы ці краба». Бурбалак рабілася ўсё больш, яны беглі на паверхню, ствараючы «жамчужныя ніткі». Вада ўвайшла ў сваю другую стадыю. Майстар пільнаваў, каб не давесці вадкасць да поўнага кіпення. Усё тлумачыцца проста: энергія агню можа заглушыць энергію вады.

Засталося зусім нядоўга да яе гатоўнасці. Вядучы напружаны і засяроджаны: для яго важна злавіць адно толькі імгненне: «шум ветру ў соснах». Вада — у сваёй апошняй стадыі, яна падрыхтаваная.

Тым часам вядучы перавёў увагу на посуд, цудоўны блакітна-белы кітайскі фарфор. Ён падрыхтаваў мне і сабе чайную пару: першы кубачак, шырокі і нізкі, для піцця гарбаты, другі — высокі і вузенькі — для ўспрымання водару. Майстар паставіў кубачак таксама каля статуэткі керамічнага чалавечка, запаліў свечку. Чалавечка завуць Лу Юй і ён — чайны бог, які і праўда жыў у Кітаі ў VIII стагоддзі. Менавіта ён першы ў гісторыі і ў свеце напісаў «Трактат пра чай». Нават сёння Лу Юй лічыцца непераўздыдзеным майстрам чайнай цырымоніі.

Вядучы высыпаў гарбату для заваркі ў чайную скрыначку ча-хэ. Перадаў яе мне. Кожны ўдзельнік павінен панюхаць і «прапусціць праз сябе» водар сухога чайнага ліста. Наступным дзеяннем майстар спаласнуў малюсенькія кубачкі, заварнік і ча-хай (у яе пераліваюць настой з заварніка) ужо падрыхтаванай вадой, г. зн. змыў водар папярэдняга чаю. Потым сухі ліст з ча-хэ перасыпаў у заварнік, заліў вадой. Адчувалася спакойная ўпэўненасць у дзеяннях вядучага, але яго твар выглядаў вельмі засяроджана. Ён сачыў за тым, каб струмень вады, які сімвалізуе доўгае і здоравае жыццё, быў непарыўны і доўгі: гэта важна.

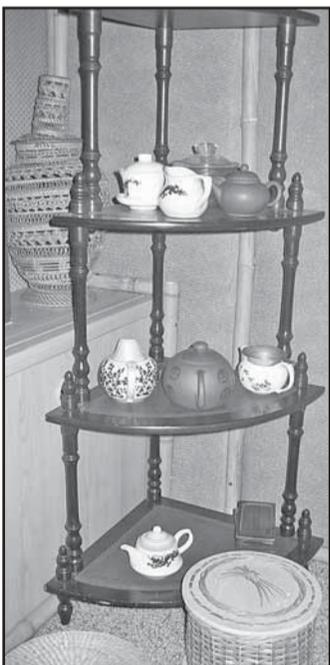
Майстар зрабіў «тры ўздыхі»: першую заварку можна піць. Ён пераліў яе з заварніка ў ча-

хай. Пасля разліў напой па высокіх кубачках. Тут жа накрыў свой — шырокім і перакуліў гэтую канструкцыю так, каб пітво апынулася ў першым. Я прарабіла тое ж са сваімі кубачкамі. Паўгараючы, зноў жа, за майстрам, свой высокі кубак я церла ў далонях, павольна і ўважліва дыхала праз яго, атрымліваючы асалоду ад водару гарбаты. Потым з шырокага кубка я піла чай. Майстар гатаваў другую заварку. Так — некалькі разоў, павольна і няспешна, уважліва сочыла за сваімі думкамі.

Дзіўна, я не ведаю ніводнага слова на мове гэтай краіны. Але з кожным глытком такі далёкі Кітай рабіўся больш бліzkім і зразумелым. Мне падалося, што некалькі квадратных метраў чайнага пакою перанеслі нас на тую падняб'савую зямлю. Вакол нікога, толькі я і чай. Майстар неяк непрыкметна знік, хаця і знаходзіўся побач. Ён выканаў сваю ролю правадніка і перадаў яе чаю. Я ўважліва пільнавала свае ўражанні, спрабуючы зразумець чай, яго характар і нораў. Чай быццам ажыў, ператварыўся ў адухоўленую істоту. Гэтая істота запрасіла мяне да гутаркі, а пасля — да сумеснай медытацыі. Мы пачалі нашу прыватную размову. Пра што? Пра ўсё, што хвалюе. Больш распаўядала я, а чай уважліва слухаў. Выслухаўшы, ён дарыў мне спакой, яснасць мыслення, здароўе. Вяртаў мне веру і ўпэўненасць. Ён нічога не патрабаваў узамен — толькі паважлівага стаўлення да сябе.

Кожную сустрэчу з гарбатай я беражліва захоўваю ў сваёй памяці. І мару пра новую. Я ведаю, што мой сардэчны сябра зноўку паведаміць мне пра штосьці новае і важнае. Зноўку гэты мудрэц чарадзейнага Усходу пераканае мяне ў тым, што «каштуючы смак сапраўднай гарбаты, я каштую смак самога жыцця».

Валянціна СНЕГІНА
Фота аўтара

Працягваецца падпіска на I квартал 2007 года.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Індывідуальная (індэкс — 63856)
на 1 месяц — 4500 руб.
на 3 месяцы — 13500 руб.
Ведамасная (індэкс — 638562)
на 1 месяц — 5800 руб.
на 3 месяцы — 17400 руб.
Льготная (індэкс — 63880)
на 1 месяц — 4700
на 6 месяцаў — 28200

«МАЛАДОСЦЬ»

Індывідуальная (індэкс — 74957)
на 1 месяц — 4700 руб.
на 3 месяцы — 14100 руб.
Ведамасная (індэкс — 749572)
на 1 месяц — 6300 руб.
на 3 месяцы — 18900 руб.
Льготная (індэкс — 00731)
на 1 месяц — 5200
на 6 месяцаў — 31200

«ПОЛЫМЯ»

Індывідуальная (індэкс — 74985)
на 1 месяц — 4600 руб.
на 3 месяцы — 13800 руб.
Ведамасная (індэкс — 749852)
на 1 месяц — 6200 руб.
на 3 месяцы — 18600 руб.
Льготная (індэкс — 00727)
на 1 месяц — 5200
на 6 месяцаў — 31200

«ВСЕМИРНАЯ ЛИТЕРАТУРА»

Індывідуальная (індэкс — 74863)
на 2 месяцы — 5500 руб.
на 4 месяцы — 11000
Ведамасная (індэкс — 748632)
на 2 месяцы — 6500 руб.
Льготная (індэкс — 00729)
на 2 месяцы — 5300 руб.
на 6 месяцаў — 15900

«НЁМАН»

Індывідуальная (індэкс — 74968)
на 1 месяц — 4900 руб.
на 3 месяцы — 14700 руб.
Ведамасная (індэкс — 749682)
на 1 месяц — 6500 руб.
на 3 месяцы — 19500 руб.
Льготная (індэкс — 00728)
на 1 месяц — 5200
на 6 месяцаў — 31200

Сёння вельмі прэстыжна
ведаць творчасць сучасных
беларускіх пісьменнікаў,
адкрываць для сябе новыя
імёны з пляды маладых аўтараў.